

**MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETO
VIEŠOJO ADMINISTRAVIMO FAKULTETO
KRIMINOLOGIJOS KATEDRA**

KRISTINA ANTANAVIČIENĖ
Teisės ir valdymo studijų programa

TEMA
PRIEVARTOS PRIEŠ VAIKUS PROBLEMA JURBARKO RAJONE
KRIMINOLOGINIŲ ASPEKTŲ

Magistro baigiamasis darbas

Darbo vadovas -

lekt. Brigita Palavinskienė

Konsultantas -

prof.dr. Genovaitė Babachinaitė

Vilnius, 2005

TURINYS

Įvadas	3
1. Prievartos prieš vaikus bendra charakteristika	
1.1. Prievartos vaikų atžvilgiu samprata	5
1.2. Prievartos prieš vaikus rūšys	
1.2.1. Fizinė prievarta	9
1.2.1. Emocinė prievarta	12
1.2.1. Seksualinė prievarta	16
1.2.1. Nepriežūra (apleistumas)	23
1.3. Prievartos prieš vaikus priežastys ir jos sukeltos pasekmės vaikui	25
1.4. Šeima - kaip terpė prievartai gimti ir klestėti	31
2. Prievartos prieš vaikus paplitimas Jurbarko rajone. Kriminologinio tyrimo rezultatų analizė	
2.1. Prievartos paplitimas vaikų atžvilgiu Jurbarko rajone	35
2.2. Visuomenės reakcija į prievartos prieš vaikus reiškinį Jurbarko rajone..	45
3. Prievartos prieš vaikus Jurbarko rajone prevencijos esminiai aspektai	55
Išvados	61
Sūlymai ir rekomendacijos	63
Literatūros sąrašas	66
Santrauka	71
Priedai	73

ĮVADAS

Temos aktualumas ir darbo mokslinis naujumas. Lietuvos Respublikos Konstitucijos 21 straipsnis įtvirtina visuotinai pripažintą žmogaus teisę į asmens neliečiamybę. Draudžiama žmogų kankinti, žaloti, žeminti jo orumą, žiauriai su juo elgtis¹. Kartu Konstitucijos 22 straipsnis numato, jog žmogaus privatus gyvenimas neliečiamas. Įstatymas ir teismas saugo, kad niekas nepatirtų savavališko ar neteisėto kišimosi į jo asmeninį ir šeiminių gyvenimą, kėsiniškos į jo garbę bei orumą. Konstitucija yra tiesioginio taikymo aktas, todėl juo galime remtis, gindami pažeistas teises. Aukščiau pateiktos Konstitucijos nuostatos uždraudžia prievartą ir garantuoja privataus gyvenimo apsaugą. Prievartos prieš vaikus atvejų skaičius tiek Lietuvoje, tiek ir visame pasaulyje sparčiai auga, ir nors šis reiškinys vis labiau pastebimas kaip visuomeninis, kyla nemažai problemų jį tiriant ir aiškinantis jo paplitimo priežastis, pasekmes bei prevencijos ypatumus.

Darbe keliamą problema - Lietuvoje renkami oficialūs statistiniai duomenys apie prievartos vaikų atžvilgiu reiškinių ne visapusiškai atskleidžia egzistuojančias problemas.

Tiriant prievartos prieš vaikus reiškinių, vengiama gilintis į kai kurias prievartos prieš vaikus rūšis, tokias kaip prievartą internete, televizijoje, emocinę prievartą, o seksualinės prievartos tyrimas vis dažniau reikalauja didesnių pastangų. Deja, šis reiškinys nėra naujas. Jis egzistavo visada, tik seniau apie jį buvo nutylima. Šiandien šios klaidos nebegalime daryti. Vaikai turi teisę būti ginami nuo smurto ir prievartos, o save gerbianti valstybė bei visuomenė privalo išsipareigoti apsaugoti vaikus nuo šios skaudžios nelaimės. Galima išskirti keletą priežasčių, dėl kurių suaugusieji fiziškai, moraliai ar seksualiai skriaudžia vaikus. Manoma, kad įtakos tam turi tėvų gyvenimo istorija, asmenybės tipas, socialinė ir kultūrinė tėvų gyvenimo aplinka. Smurtas ir prievarta dažnai jiems tarnauja kaip būdas išreikšti savo jausmus, kartais net meilę ar globą. Problema yra labai subtili, todėl prievartos prieš vaikus mastą, priežastis ir pasekmes pilniau bei tiksliau atskleidžia sociologiniai tyrimai.

Pirmiausia šis darbas didelę reikšmę turės pačiai darbo autorei ir ją supantiems žmonėms, plečiant jos žinių ratą, pritaikant jas vaikų auklėjime, praktiniame darbe, susiduriant su nuo nusikaltimų nukentėjusiais vaikais, atliekant ikiteisminius tyrimus baudžiamosiose bylose prievartos vaikų atžvilgiu. Atlikti tyrimai galės būti pritaikomi Jurbarko rajono teisėsaugos bei vaikų teises ginančių institucijų ir kitų suinteresuotų organizacijų bei švietimo įstaigų darbe. Tyrimo rezultatų analizė bus pateikta Jurbarko rajone esančioms bendrojo lavinimo mokykloms prevencinių programų, susijusių su prievarta prieš vaikus, kūrimui.

¹ Lietuvos Respublikos Konstitucija, 1992m. spalio 25d. // Valstybės žinios, 1992, Nr.33-1014.

Tyrimo hipotezės:

1. Jurbarko rajone prievartos aukomis dažniausiai tampa vaikai iš probleminių bei nepilnų šeimų.
2. Jurbarko rajone labiausiai paplitusi fizinė ir emocinė prievarta vaikų atžvilgiu.
3. Nusikaltimai vaikų atžvilgiu pasižymi latentišku

Darbo tikslas. Išnagrinėti prievartos vaikų atžvilgiu problemą, paplitimą ir prevencijos galimybes Jurbarko rajone.

Tyrimo objektas. Prievartos vaikų atžvilgiu reiškinys Jurbarko rajone, prievartos rūšių išskyrimas, priežasčių ir padarinių apžvalga, prievartos prieš vaikus prevencijos problemos ir perspektyvos.

Tyrimo dalykas. Veiksniai, įtakojantys prievartos prieš vaikus atsiradimą, tendencijos, santykiai, išsirutuliojantys socialinio reiškinio metu.

Siekiant iškelto tikslo, sprendžiami šie **uždaviniai**:

- 1) pateikti prievartos prieš vaikus teorinius aspektus;
- 2) iširti prievartos prieš vaikus paplitimą Jurbarko rajone;
- 3) apžvelgti prevencines ir praktines galimybes kovojant su prievartos prieš vaikus reiškiniumi Jurbarko rajone;
- 4) pateikti pasiūlymus ir rekomendacijas mažinant prievartos vaikų atžvilgiu reiškinio paplitimą Jurbarko rajone.

Tyrimo metodai. Tyrimas atliktas taikant loginį, istorinį, dokumentų analizės, sisteminės bei lyginamosios analizės, anketinės apklausos ir interviu metodus.

Šaltiniai. Darbo tyrimo bazę sudaro Lietuvos teisės aktai ir tarptautiniai dokumentai prievartos prieš vaikus prevencijos srityje, taip pat įvairi teisinė ir psichologinė literatūra, statistiniai rodikliai, atliktų tyrimų duomenys ir kt.

Darbo struktūra. Baigiamasis darbas yra tarpdisciplininio ir tarpšakinio pobūdžio, esantis kelių mokslų – teisės: kriminologijos ir baudžiamosios teisės, teismo medicinos, sociologijos ir psichologijos mokslų sandūroje. Baigiamąjį darbą sudaro įvadas, trys skyriai, suskirstyti į poskyrius, tyrimo pagrindu suformuluotos išvados, siūlymai ir rekomendacijos bei trumpa santrauka lietuvių ir anglų kalba. Darbo pabaigoje pateikiamas literatūros sąrašas bei du priedai: vaikų anketa prievartos prieš vaikus paplitimui Jurbarko rajone nustatyti; suaugusiųjų anketa visuomenės reakcijai į šį reiškinį nustatyti. Šiame darbe daugiausiai dėmesio skirta praktiniam tyrimui nustatant realų prievartos vaikų atžvilgiu paplitimą Jurbarko rajone.

1. PRIEVARTOS PRIEŠ VAIKUS BENDRA CHARAKTERISTIKA

1.1. PRIEVARTOS VAIKŲ ATŽVILGIU SAMPRATA

Prievarta prieš vaikus – senas visuomenės reiškinys, lydintis žmoniją nuo seniausių laikų. Pirmieji prievartos prieš vaikus faktai minimi vienuose pirmųjų rašytinių šaltinių – Biblijoje, Egipto ir Babilono raštijos paminkluose. Dar antikos laikais egzistavo vaikų viešnamiai. Iš padavimų ir pasakojimų bei literatūros žinoma, apie senovėje kastruotus berniukus, norint padidinti jų erotinį patrauklumą. Kaip problema, prievartos vaikų atžvilgiu reiškinys į viešumą iškilo ne taip jau ir seniai. Keičiantis žmonijos požiūriui į vaiką ir vaikystę, į vaiko pareigas ir teises, keitėsi įstatymai bei socialinės normos vaikų atžvilgiu. Deja, tik XX amžiaus septintajame dešimtmetyje prievarta prieš vaikus tapo skaudžia socialine, pedagogine, psichologine bei teisine pasaulinio masto problema.

Lietuvos Respublikos Konstitucija išskiria prigimtines žmogaus, taip pat ir vaiko, teises ir laisves: teisę į gyvybę, teisę į žmogaus laisvės, asmens ir privataus gyvenimo neliečiamumą; draudimą žmogų kankinti, žaloti, žeminti jo orumą bei žiaurų elgesį su juo². Konstitucinių normų nepaisymas tolygus – negerbimui nei valstybės, kurioje gyveni, nei savęs.

Vaiku pripažįstamas kiekvienas asmuo, neturintis 18 metų, išskyrus atvejus, jei įstatymai numato išimtis³. Vaikų teises Lietuvoje gina ne tik Lietuvos teisės aktai, bet ir tarptautinio pobūdžio norminiai dokumentai. Jungtinių Tautų Vaiko teisių konvencijoje įtvirtintos nuostatos dėl vaiko teisių ir laisvių įtakoja Lietuvos teisės aktų, draudžiančių prievartą prieš vaikus, kūrimo procesą. Valstybės dalyvės gerbia ir garantuoja visas šioje Konvencijoje numatytas teises kiekvienam vaikui, priklausančiam jos jurisdikcijai, be jokios diskriminacijos, nepriklausomai nuo vaiko, jo tėvų arba teisėtų globėjų rasės, odos spalvos, lyties, kalbos, religijos, politinių ar kitokių pažiūrų, tautybės, etninės ar socialinės kilmės, turto, sveikatos, luomo ar kokių nors kitų aplinkybių. Valstybės dalyvės imasi visų reikiamų priemonių, kad vaikas būtų apsaugotas nuo bet kokios diskriminacijos ar bausmių dėl vaiko tėvų, teisių globėjų ar kitų šeimos narių statuso, veiklos, pažiūrų ar įsitikinimų⁴.

Europos Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijoje pabrėžtina žmogaus teisė į gyvybę, laisvę ir saugumą, teisė į privataus ir šeimos gyvenimo gerbimą,

² Lietuvos Respublikos Konstitucija, 1992m. spalio 25 d. // Valstybės žinios, 1992, Nr. 33-1014.

³ Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymas, 1996 m. kovo 14 d. // Valstybės žinios 1996, Nr. 33-807.

⁴ Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencija, 1989 m. lapkričio 20. // Valstybės žinios, 1995, Nr. 60-1501.

kankinimo uždraudimas, vergijos ir priverčiamojo darbo uždraudimas, diskriminacijos uždraudimas ir kt.⁵

Žmogaus, taigi ir vaiko, privatus gyvenimas - tai kiekvieno individo teisė gyventi taip, kaip jis nori, būti apsaugotam nuo savavališko kišimosi į jo asmeninį gyvenimą, šio gyvenimo detalių iškėlimo į viešumą. Tai yra tokia sritis, kuri būtent dėl savo išskirtinai asmeninio ir emocinio pobūdžio negali būti formalizuota, apibrėžta privalomomis vykdyti taisyklėmis⁶.

Kalbėdami apie prievartos prieš vaikus problemos sprendimo strategiją ir taktiką Lietuvoje, turime įvertinti pasaulio valstybių patirtį, tarptautinių dokumentų (visų pirma - vaiko teisių konvencijos) rekomendacijas ir realią situaciją Lietuvoje. Lietuvoje šios problemos sprendimas dinamikos įgavo prieš gerą dešimtmetį. Nusistovėjusią visuomenės nuostatą, kad vaikus gina tik policijoje sėdintys nepilnamečių inspektoriai, keitė vis naujesnė įstaigų sistema. Įkurta daugiau tarnybų, kovojančių su prievarta prieš vaikus. Populiarėjantis žiniasklaidos dėmesys tai, kad, praicityje šios temos buvo draudžiamos liesti, iškėlė šio socialinio reiškimo gaires. Dabar ypač didelio susidomėjimo sulaukia žiniasklaidos pateikti faktai, kai tėvas sumušė savo vaiką, parke praeivis išžagino mažametę ir pan. Galop, visuomenės požiūris į vaikų auklėjimą ženkliai pasikeitė: visuomenėje nusistovėjusį auklėjimo diržu būdą pakeitė žymiai švelnesni ir efektyvesni, liberališkesni būdai. Deja, atvejų, kuomet tėvai vaikus auklėja ne tik diržu, bet ir kumščiu ar koja, vis dar yra.

Vienas iš naujesnių ir efektyvių poslinkių kovoje su prievarta prieš vaikus socialinės apsaugos srityje - socialinių darbuotojų įsisteigimas. Mokyklose esančiais socialiniais pedagogais pasitiki vis daugiau vaikų, o į socialinius darbuotojus kreipiasi daugiau probleminių šeimų. Vaikai turi teisę būti ginami nuo smurto ir prievartos, o save gerbianti valstybė bei visuomenė privalo ne tik išsipareigoti, bet ir vykdyti konkrečias programas, kurių tikslas - kiek įmanoma apsaugoti vaikus nuo smurto ir prievartos, o nepavykus apsaugoti - mažinti skaudžias prievartos pasekmes. Labai svarbu saugoti savo vaikus ir rūpintis jų gerove. Jie po mūsų kurs naują kartą. Tik sveiki, išugdyti ir stiprūs žmonės gali tai padaryti. Todėl vaikus ypatingai reikia saugoti nuo gresiančios prievartos. Jei žmogus vaikystėje matė prievartą, nesulaukė dėmesio, buvo išnaudotas suaugusiųjų, jis nešiosis tą patirtį iki senatvės. Tokie žmonės bus lydimi neigiamų emocijų, nuolatinio streso, suksis prievartos rate.

Literatūros ir norminių aktų prievartos prieš vaikus tema tikrai daug, tačiau niekur nerasime vienodos prievartos sampratos. Bendrąja prasme prievarta galima būtų vadinti visus neigiamus veiksmus vaiko fiziniam kūnui ir dvasiai, psichosocialinei asmenybės raidai. Ar

⁵ Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija, 1950 11 04. // Valstybės žinios, 1995, Nr. 40-987.

⁶ K.Jovaišas. Lietuvos Respublikos Konstitucijos 22 straipsnio komentaras. // LR Konstitucijos komentaras. 1 dalis. – Vilnius: Teisės institutas, 2000. P.162-163.

prievarta pasireiškia tik šiurkščiais ir skaudžiais veiksmais? Deja, ne tik. Didžioji dalis visuomenės linkę prievartą tapatinti su smurto sąvoka. Daug kur galime sutikti nuomonių, jog prievarta tai tik smurto rūšis, arba atvirkščiai, kad smurtas - viena iš prievartos atmainų, treti šias abi sąvokas naudoja paraleliai. Prievarta ir smurtas nėra adekvačios sąvokos. Daugelio įsivaizduojamas smurtas siejamas tik su kūno sužalojimų padarymu ar kitų kūniškų pasekmių atsiradimu. Retas, kuris suvokia psichologinį smurtą ir jo pasekmes.

Pirmiausiai reikėtų paminėti, kad tiek prievarta, tiek smurtas prieš vaiką yra šiurkštus vaiko teisių pažeidimas, kuris draudžiamas ne tik moralinėmis, etinėmis ar dorovinėmis, bet ir teisinėmis normomis. Prievartos samprata priklauso ir nuo šalyje susiklosčiusios dorovės ir moralės vertybių sanklodos, nuo pačios žmogaus asmenybės. Žmogaus asmenybė – biologinių ir socialinių reiškinių kompleksas, biologinių, psichikos ir loginių žmogaus savybių sąveika su socialiniais reiškiniais. Tai yra vientisa žmogaus kaip visuomeninių santykių dalyvio socialinių ir psichinių bruožų ir savybių sistema, kurią sudaro asmenybės socialinio statuso, jos socialinių funkcijų ir dorovinės – psichologinės charakteristikos posistemės⁷. Nuo individo, patiriančio prievartą, psichinių ir socialinių įgūdžių komplekso priklauso jo supratimas apie prievartą, jos įtaką jo vystymuisi bei prievartos išgyvenimui.

Skaudi tiesa, kad neretai savo vaikus skriaudžia patys tėvai. Skamba paradoksaliai, juk tėvai turėtų užtikrinti vaiko saugumą, sukurti šiltą ir jaukią atmosferą vaikui augti. Dažnas tėvas ar motina galbūt net neįsivaizduoja, kad skriaudžia savo vaiką, nes tradiciškai vienoks ar kitoks netinkamas tėvų elgesys su savo vaiku pateisinamas ar net skatinamas, pvz. vaiko drausminimas jį gąsdinant ar mušant. Kai kurie tėvai dar tebesivadovauja iškraipytu mitu – mano vaikas, ką noriu tą ir darau, kaip noriu taip ir auklėju. Tyrimų duomenys rodo, kad savo vaikus muša kas antras turintis vaikų Lietuvos gyventojas. Vaikai patiria skriaudą ne tik, kaip dažniausiai įprasta manyti, asocialiose šeimose, bet ir „gerose“, socialiai sėkmingose šeimose⁸. Šeimoje atsiradę pirmieji patyrimai, kaip žinia, stipriai veikia asmenybės raidą ateityje. Prievartos, sumenkinimo atmosfera pirmaisiais gyvenimo metais skatina nepasitikėjimą ateityje. Vaikai negali tikėti nei tėvais, nei pačiais savimi. Kadangi nepasitikima aplinka, žmonės imami testuoti, dažnai agresyviai, naudojant prievartą. Kiekviena šeima turi savo supratimą apie save ir apie savo aplinką. Pavyzdžiui, gali vyrauti atvirumas, kai pasaulis suprantamas per iššūkius, bet ne per baimę. Demokratinės asmenybės raidoje svarbu: dialoginis auklėjimas – balso vaikui suteikimas, įsiklausymas į jo nuomonę. Ši savybė užtikrinta vaikystėje ir jaunystėje vėliau, greta kitų

⁷ A. Jatkevičius. Nepilnamečiu smurtinio nusikalstamumo prevencija: daktaro disertacija. Vilnius: VU, 2003. <http://www.nplc.lt/lit/lit23/lit23dis.pdf>, 2003. P. 30.

⁸ L.Bulotaitė, R.V.Pivorienė, N.Sturlienė. Drauge su vaiku... Psichologo patarimai tėvams. - Vilnius: Švietimo ir mokslo ministerija, 2001.

veiksnių, sąlygoja teigiamas socialines sąveikas su kitais visuomenės nariais, kitaip tariant padeda pasiekti socializacijos tikslą – išmokyti vaiką gyventi kartu su kitais žmonėmis.

Prievarta prieš vaikus pasireiškia įvairiomis formomis: emocine, fizine, seksualine bei vaiko apleidimu (nepriežiūra). Analizuojant šias prievartos rūšis prieisime bendros „prievartos prieš vaikus“ definicijos.

Prasidėjus naujam tūkstantmečiui, prekyba vaikais išliko viena didžiausių pasaulio problemų. 1999 m. Pasaulinės darbo Organizacijos priimtoje Konvencijoje C182 apibrėžiamos vaikų išnaudojimo formos: visos vergystės formos, vergystei artimi atvejai, vaiko pardavimas ir išvežimas darbui, darbas už skolas, prievartinis arba prievolinis darbas, verbavimas į rekrūtus ginkluotų konfliktų metu. Prekybą vaikais organizuoja puikiai tai išmanantys nusikalstamo pasaulio asmenys. Vaikai, išvežti į užsienio šalis, dažniausiai būna išnaudojami įvairiose sferose. Pirmiausiai, vaikai į užsienį patenka kaip *pigi darbo jėga* žemės ūkyje, įvairių formų industrijoje ir pan. Vaikams už tokį darbą mokama nedaug, o dažniausiai iš viso nemokama. Kiti vežami *tarnauti* turčių namuose. Treti vaikai užsienyje *išnaudojami seksualiai*, t.y. dauguma jų nugrimzta į prostitucijos liūną, iš kitų daromos pornografijos „žvaigždės“, tretiems tenka būti seksualiniais pedofilų palydovais keliaujant. Dar kiti vaikai užsienio valstybėse *išnaudojami kariniams reikalams*, dažniausiai tokių vaikų pareigos būna ne tokios reikšmingos, jie saugo amuniciją, gamina valgi, o kartais tenkina seksualinę karo dalyvių aistrą. Dažnai išvežti į užsienį vaikai patenka į gatves, kur *prašo praeivių išmaldos*, kiti gi *vagiliauja*, tretį *prekiauja gatvėse*. Turbūt ne kartą teko girdėti ir apie *organų transplantacijas*, taigi, mažieji neretai vežami ten ir šiuo tikslu. Dažniausiai vaikai išnaudojami inkstų transplantacijai. Įvairių šalių visuomenės dorovinės ir moralės normos leidžia netgi *ištekinti* atvežtas nepilnametes mergaites už savo šalies piliečių arba vaikus tiesiog *nelegaliai įsivaikinti*. Tai lemia tiek ekonominės, tiek demografinės, tiek ir kultūrinės užsienio valstybės normos⁹. Greičiausiai „nelegalūs“ įvaikintojai net neįsivaizduoja, kas rašoma Konvencijos dėl vaikų apsaugos ir bendradarbiavimo tarptautinio įvaikinimo srityje 4 straipsnyje, kur numatomi visi tarptautinio įvaikinimo pagrindai¹⁰.

Prievarta prieš vaikus gali pasireikšti ne būtinai smurtinio pobūdžio nusikaltimais, tačiau ir kitomis nusikalstamomis veikomis, pvz. svetimo turto vagystėmis, plėšimais ir pan. Vaikai neretai tampa įvairių neteisėtų reikalavimų ir vagysčių aukomis. Dažniausiai vaikai nukenčia dėl mobiliojo ryšio telefonų vagysčių. Šiais atvejais prieš vaikus panaudojus fizinę bei

⁹ Child Victims and Child Victim-Witnesses. The Interpol Working Group on trafficking in Women for Sexual Exploitation. 2005. Interpol Logo. P. 4.

¹⁰ Konvencija „Dėl vaikų apsaugos ir bendradarbiavimo tarptautinio įvaikinimo srityje, 1993 05 29. // Valstybės žinios, 1997, Nr. 101-2550.

psichologinę prievartą, vaikai netenka pinigų, dviračių, aparatūros, juvelyrinių dirbinių¹¹. Pastaruoju metu tokių atvejų skaičius sparčiai didėja, kadangi vystantis naujoms technologijoms, plečiasi vaikų poreikių ratas, sąlygojantis patogesnę gyvenimo būdą. Diskutuoti šia tema ypatingai sunku, kadangi statistiniai duomenys, pateikiami į teisėsaugos institucijų informacines bazines prasilenkia su realiais faktais, nes dauguma nuo turto pagrobimo nukentėjusiųjų nepilnamečių ne tik, kad nesikreipia į teisėsaugos institucijas, tačiau ir jų tėvai, kreipdamiesi pagalbos nurodo iškreiptus nusikalstamos veikos faktus, nenorėdami į tai įtraukti ir savo vaikų.

Šiame darbe daugiausiai dėmesio bus skiriama vaikų fiziniam, seksualiniam, emociniam išnaudojimui bei jų nepriežiūrai. Kalbėti apie kurią nors vieną iš prievartos rūšių yra netikslinga, kadangi dažniausiai viena prievartos rūšis, būna neatsiejama nuo kitų.

1.2. PRIEVARTOS PRIEŠ VAIKUS RŪŠYS

1.2.1. FIZINĖ PRIEVARTA

Fizinė prievarta apibrėžiama kaip neatsitiktiniai, sąmoningi smurtiniai veiksmai, kurių rezultatas - neatsitiktinė trauma arba fizinis sužalojimas, galintys sukelti vaiko sveikatos ir vystymosi sutrikimų.

Fizinė prievarta (ji sudaro apie 22 % visų prievartos aktų) yra labiausiai pastebima prievartos prieš vaikus forma. Fizinis sužalojimas patiria tie vaikai, kuriems taikomos neprotingos ir žiaurios fizinės bausmės ar nepateisinamos bausmės. Tai atsitinka tuomet, kai susierzinę ar pikti tėvai muša, krato ar numeta vaiką. Kumščiovimas, mušimas, spardymas, kandžiojimas, deginimas ir kiti panašaus pobūdžio veiksmai sukelia didelius fizinius sužalojimus vaikui. Žinoma, tokie sužalojimai gali būti atsitiktiniai, atsiradę vaikui neatsargiai žaidžiant, tačiau jei vaiko pasiaiškinimas neatitinka sužalojimo arba jei sužalojimai pasitaiko dažnai, tuomet reiktų įtarti, kad prieš vaiką naudojama fizinė prievarta. Kuo ilgiau tęsiasi prievarta, tuo didesnius sužalojimus patiria vaikas ir tuo sunkiau pašalinti prievartą¹².

Labai dažnai fizinę prievartą esame linkę tapatinti su smurtu. Tačiau smurtas greičiausiai pasireiškia kaip visų prievartos rūšių kompleksas. Prof. dr. G. Babachinaitė smurtiniais nusikaltimais įvardija nusikaltimus fiziniam asmeniui, kurie yra padaromi panaudojant įvairų smurtą: nužudymai, sunkūs kūno sužalojimai ir išžaginimai¹³. Nerasime griežtai apibrėžtos nei prievartos nei smurto sąvokos. Dažniausiai teisinėje literatūroje smurtas apibrėžiamas siaurąja ir plačiąja prasme. Smurtas **plačiąja prasme** – tai fizinė, seksualinė,

¹¹ K.Smironova. Prievarta prieš vaikus: http://viesoji.policija.lt/index.php?page_id=64. Prisijungimo laikas: 2005 spalio 7 d.

¹² Parengta pagal internetinį puslapį: <http://www.vaikunamas.lt/magazine/site01/fizine.html>. Prisijungimo laikas: 2005 m. rugpjūčio 14 d.

¹³ G.Babachinaitė. Smurtiniai nusikaltimai Lietuvoje. // Jurisprudencija. – Vilnius. 1999, t. 12(4). P. 97-103.

psichologinė prievarta, žmogaus nepriežiūra. Smurtas **siaurąja prasme** suvokiamas kaip prievarta prieš asmenį: stumdymas, mušimas, sužeidimas, nužudymas; psichologinis, emocinis smurtas – tai dažniausiai su fizine prievarta susiję įžeidžiantys žodžiai, pastabos, grasinimai, draudimai, gąsdinimai, kuriais yra siekiama asmenį įskaudinti, įbauginti, priversti suvokti priklausomybę nuo skriaudėjo¹⁴.

Smurtas įvyksta tada, kai stiprusis silpnesniojo atžvilgiu rodo savo pranašumą. Smurtas vaikų atžvilgiu yra daugybės psichologinių bei visuomeninių veiksmų, tokių, kaip savo vaikystėje patirto smurto, alkoholizmo, psichinės ligos, bausmės už nusikaltimus, nedarbo, finansinių sunkumų rezultatas¹⁵.

Rašant šį darbą neįmanoma neminėti šeiminio smurto sąvokos, kadangi įvairių sociologinių tyrimų pagalba nustatyta, jog vaikai dažniausiai smurtą patiria šeimoje. Smurtas, ypač šeiminis – tai viena didžiausių problemų visame pasaulyje. Šeiminio smurto padariniai yra labai skaudūs, o jo sukeliama fizinė, moralinė ir finansinė žala – milžiniška. Nepaisant to, mūsų visuomenė dar nemoka tinkamai su juo kovoti¹⁶. Vaikai labiausiai neapsaugoti ir pažeidžiamiausi mūsų visuomenės nariai, todėl jiems reikalinga ypatinga pagalba.

V.Blažys fizinę prievartą šeimoje apibūdina kaip tėvų ar globėjų sukeltą vaiko iki 18 metų fizinį sužalojimą ne nelaimingo atsitikimo metu ar leidimą tokiam sužeidimui įvykti¹⁷.

„Vakarų Europos ir Skandinavijos šalyse atlikti tyrimai parodė, jog kasmet 5 vaikai iš 1000 tampa smurto aukomis. Pasak ES šalių specialistų, nuo smurto kasmet kenčia 600 000 vaikų“¹⁸.

Fizinė prievarta prieš vaiką pasireiškia įvairiomis formomis:

- a) mušimu ranka;
- b) mušimu įvairiais daiktais;
- c) smogimu, stumdymu, purtymu, spardymu;
- d) bet kokio skausmo sukėlimu (žnaibymu, plaukų tampymu, badymu ir pan.);
- e) kūno sužalojimo grėsme;
- f) darbo skyrimu ne pagal jėgas¹⁹.

¹⁴ Smurtas prieš moteris ir vaikus Lietuvoje. – Vilnius: Vilniaus universitetas. Moterų studijų centras, 1997. P. 7-9.

¹⁵ Kas gresia tavo vaikui? – Vilnius: Dvasinės paramos namai, 2000. P.13.

¹⁶ J.Gincman, B.Palavinskienė. Smurtas moterų ir vaikų atžvilgiu. Teisiniai medicininiai smurto aspektai. - Vilnius: LTU, 2002.

¹⁷ Nepilnamečių kriminalinė justicija. – Vilnius: Lietuvos Respublikos Vidaus reikalų ministerija, 2002. P 66.

¹⁸ J.Gincman, B.Palavinskienė. Smurtas moterų ir vaikų atžvilgiu. Teisiniai medicininiai smurto aspektai. - Vilnius: LTU, 2002. P. 22

¹⁹ L.Bulotaitė, R.V.Pivorienė, N.Sturlienė. Drauge su vaiku... Psichologo patarimai tėvams. - Vilnius: Švietimo ir mokslo ministerija, 2001.

V.Sruoga fizine prievarta vadina kiekvieną bausmę, kai fizinė jėga naudojama siekiant sukelti skausmą ar diskomfortą vaikui²⁰.

Prievarta prieš vaikus geriau suprantama, jei ji aiškinama kaip besitęsiantis vaiko fizinis žalojimas patologiniame tėvų – vaiko ir šeimos ryšių kontekste. Fazine prievarta dar vadinami neatsitiktinai, sąmoningi smurtiniai veiksmai vaiko atžvilgiu, kurie sukelia vaikui skausmą ar gali sukelti sveikatos ir vystymosi sutrikimus.

Dažniausiai fizinės prievartos naudojimą prieš vaiką nusako daugelis fizinių ir elgsenos pakitimų. **Fiziniai požymiai:**

a) poodinės kraujosruvos, nubrozdinimai, sumušimai įvairiose kūno vietose, esant įvairioms gijimo stadijoms. Tėvai ar globėjai negali aiškiai nusakyti tų sužeidimų priežasties;

b) įvairiose kūno vietose esantys sužeidimai (nubrozdinimai, lūžiai, žaizdos), tačiau tėvai ar globėjai visiems sužeidimams nurodo tą pačią priežastį;

c) įvairiose kūno vietose yra skirtingo pobūdžio sužeidimų;

d) nudegimai nuo cigarečių gesinimo vaiko odoje;

e) skirtingi nudegimai dėl skirtingų priežasčių;

f) įkandimų ar įdrėskimų žymės.

Ypatingai svarbu atkreipti dėmesį į tas žymes, kurios yra nebūdingose, neįprastose vietose, paprastai atsirandančiose vaikui pargriuvus ir pan. Taip pat reikia sekti vaiko elgesį, kadangi kai kurie **vaiko elgesio pasikeitimai** gali nebyliai kalbėti apie prieš vaiką naudojamą fizinį smurtą. Taigi, prie tokių elgesio pakitimų priskiriama: atsiradęs vaiko atsargumas, suaugusiųjų baimė, atsargus elgesys su tam tikra vaikų grupe; išgąstis, kai kiti vaikai verkia; išgąstis dėl netikėtų kito žmogaus judesių; atsiradęs agresyvumas arba atsiribojimas; tėvų baimė, baimė eiti namo arba į mokyklą; baimė pasilikti su kokia nors vaikų grupe; neįprasta, neatitinkanti oro sąlygų apranga (galbūt vaikas slepia smurto žymes) ir kt.

Kiti požymiai, leidžiantys įtarti, kad sužeidimai atsirado ne dėl nelaimingo atsitikimo, o dėl fizinės prievartos:

a) pavėluotas kreipimasis pagalbos;

b) tėvų ar globėjų pasakojimas apie „nelaimingą atsitikimą“ yra „nerišlus“, nėra detalių, tėvai ar globėjai, pasakodami apie „nelaimingą atsitikimą“, lengvai pasiduoda mediko įtakai;

c) sužeidimo pobūdis neatitinka nupasakotos sužeidimo priežasties;

d) tėvų ar globėjų reakcija į vaiko traumą skiriasi nuo įprastinės – nėra didelio nerimo, susirūpinimo, labiau rūpinamasi savo problemomis;

²⁰ V.Sruoga, B.Jakubkaitė. Emocinė, fizinė ir seksualinė prievarta prieš vaikus. - Vilnius: A.Jakšto spaustuvė, 2002. P. 8.

e) tėvų/globėjų išankstinis priešiškusimas medikų ar kitų specialistų atžvilgiu; jų kaltinimai, kai tam visai nėra pagrindo;

f) išvykimas iš sveikatos priežiūros įstaigos (su vaiku ar be vaiko), dar nepabaigus ištyrimo ar nepasibaigus gydymo laikui;

g) vaikas atrodo liūdnas, pasimetęs, kartais tarsi abejingas tam, kas atsitiko.

Galima tik samprotauti, ar vaiko baudymas fizinėmis bausmėmis yra fizinė prievarta, ar ne. Teoriškai – tai lyg ir nėra fizinė prievarta, tačiau kiekviena fizinė bausmė turi emocinės prievartos komponentų, nes, kai vaiką muša tėvai ar globėjai, jis jaučiasi pažemintas, tampa piktas, pamiršta ką blogo yra padaręs, bet prisimena, kad jį skriaudė. Mokykloje mušamas vaikas dažniausiai jaučiasi visų atstumtas ir niekam nereikalingas, pažeminamas jo, kaip atskiro mokyklos bendruomenės nario statusas. Dažnai vaiką, patiriantį fizinį smurtą, drauge lydi ir emocinė prievarta. Įsigalėjęs patriarchalinės šeimos vaidmuo lemia vyro padėtį šeimoje, todėl vyrų nuomonė apie jų vaidmenį, kad jie - vyriausieji šeimoje ir nuo jų priklauso šeimos sprendimai, lemiami. Toks auklėjimas neišmoko vaiko tinkamai elgtis, tai tik įtakoja vaiko agresyvumą, be to mušantysis gali nesuvokti mušimo ribų ir vaiką rimtai sužaloti. Mušamo vaiko pašamonėje atsiranda daugelis faktorių, lemiančių jo užsidarymą savyje, vengimą bendrauti, kadangi toks vaikas jaučiasi pažemintas ir nepasitikintis savimi.

1.2.2. EMOCINĖ PRIEVARTA

Prievartos prieš vaikus supratimas įvairiose socialinėse – demografinėse visuomenės grupėse skiriasi. Itin nevienareikšmiškai suvokiama emocinė prievarta – dauguma žmonių iš suaugusiųjų kylančią emocinę prievartą prieš vaikus linkę „nurašyti“ auklėjimui, t.y. jų manymu, tėvų, kaimynų ar pedagogų apšaukiamas vaikas nepatiria prievartos. Tuo tarpu iš kitų vaikų pusės kylančią emocinę prievartą – užgauliojimus, pravardžiavimus ir panašiai, dauguma linkę laikyti emocine prievarta. Nei kiek ne mažiau nei mušimas, skausmingų pergyvenimų vaikui gali sukelti emocinis (psichologinis) smurtas ir prievarta, pasireiškiantys vaiko ar jo jausmų ignoravimu, nepagarba, išvaizdos, įsitikinimų, religijos, šeimos, artimųjų, finansinės ar socialinės padėties išjuokimu, nuolatinio nepripažinimu, nepritarimu, kritika, priekaištais, pasiekimų ar iniciatyvos nuvertinimu, atskyrimu nuo svarbių žmonių²¹.

Emocinė prievarta vadinama vaiko sugebėjimų, savęs vertinimo tyčiniu griovimu, menkinimu, dėl kurio sutrinka jo prisitaikymas prie aplinkos bei asmeniniai santykiai, tai vaiko atstūmimas, menkinimas, nuolatinis žeminimas, socialinė izoliacija, gąsdinimas palikti,

²¹ V.Sruoga, B.Jakubkaitė. Emocinė, fizinė ir seksualinė prievarta prieš vaikus. - Vilnius: A.Jakšto spaustuvė, 2002. P. 8.

visiškas dėmesio nekreipimas, žalingų vaiko auklėjimo metodų naudojimas, reikalavimų kėlimas, neatsižvelgiant į vaiko amžių. Nelengva apibrėžti patį reiškinį, sunku nustatyti jo priežastis ir pasekmes, o dar sunkiau priversti atsakyti kaltininkus²².

Visų neginčijamai įrodytų prievartos prieš vaikus atvejų 4 % yra emocinė prievarta. Mūsų protėviai pažino žeidžiančią, griauančią žodžio galią (“žodis žvirbliu išlekia, o jaučiu sugrižta”), tad ir mes turime pažinti emocinės prievartos reiškinį bei privalome apsaugoti nuo jo pačius silpniausius mūsų visuomenės narius – vaikus.

Išanalizavus perskaitytą literatūrą ir susidūrus su realybe, darbo autorė daro prielaidas apie tokias emocinės prievartos formas :

☒ **socialinė izoliacija** – tai draudimas susiformuoti normaliems socialiniams patyrimams ir vengimas leisti susiformuoti draugystei ar dalyvauti įprastiniuose socialiniuose santykiuose; dėl to formuojasi nepajėgumas užmegzti socialinius santykius ir juos palaikyti; atsiranda įsitikinimas, kad vaikas pasaulyje yra vienišas. Vaiko izoliavimas nuo normalaus socialinio patyrimo atima iš jo galimybę užmegzti draugystės ryšius ir tai gali vesti prie depresijos. Izoliacija rimtai sutrikdo intelektualinę, emocinę ir socialinę vaiko raidą. Toks vaikas paprastai patiria ir kitas emocinės prievartos formas, o neretai ir fizinę prievartą;

☒ **atstūmimas** – tai draudimas vaikui pajusti savo vertę ar jo psichologinių poreikių nepatenkinimas. Vaikas gauna psichologinę „žinią“ – „aš tavęs nenoriu, tu esi blogas, niekam nereikalingas“, jam nuolat rodoma nemeilė ir jo nepageidavimas. Globėjui atstūmus vaiką, jo elgesys paveikia vaiko požiūrį į save. Vaikas pasijunta esąs nieko vertas. Vaikai, kurie savo globėjų buvo atstumti jau nuo ankstyvojo amžiaus, neišmoksta tinkamų savęs nuraminimo elgsenos formų. Atstumtam kūdikiui praktiškai nėra jokios galimybės užaugti sveika asmenybe;

☒ **emocinis šaltumas** – kada vaikai išmoksta sąveikauti su pasauliu per santykius su tėvais ankstyvajame amžiuje. Jei tėvai yra jautrūs bei mylintys, vaikams pasaulis atrodo saugi vieta tyrinėjimams ir mokymuisi. Kai tėvai yra emociškai šalti su savo vaikais, jie netenka intelektualiai ir socialinei raidai svarbių dalykų. Vaikai, nuolat susiduriantys su globėjų šaltumu, pasaulį suvokia kaip šaltą ir nesvetingą. Tikėtina, jog ateityje jiems kils rimtų sunkumų santykiuose su kitais žmonėmis. Be to, tokie vaikai niekada neturės pasitikėjimo jausmo, kuris be galo reikalingas pasaulio tyrinėjimui ir mokymosi procesui;

☒ **menkinimas, nuvertinimas, pasityčiojimas** – tai nuolatinis vaiko, jo poelgių, pomėgių, darbų neigiamas vertinimas, kas priverčia vaiką matyti save tokį, kokį jį žodžiais

²² S.Stanaitienė. Vaikų krizės: <http://www.medicine.lt/straipsnis.asp?StraipsnioID=6197>. Prisijungimo laikas: 2005 m. spalio 7 d.

nupiešė jį menkinantis asmuo. Taip vaikas netenka suvokimo apie savyje glūdinčias galimybes, o tai visapusiškai apriboja jo raidą;

☒ **antisocializavimas** – vaiko skatinimas įsitraukti į destruktivią ir asocialią veiklą. Vaikas nedalyvauja kitiems bendraamžiams būdingame socializacijos procese. Kai tėvai vaikus moko antisocialaus elgesio, vaikai neperima normalios visuomenės patirties ir elgsenos modelių;

☒ **terorizavimas** – tai žodinis vaiko kaltinimas, gąsdinimas, baimės atmosferos kūrimas, manipuliavimas didžiausiomis vaiko baimėmis. Dėl to vystosi suvokimas, kad pasaulis yra labai pavojinga ir baisi vieta; vaikas verčiamas jaustis kaltu, nors tam nėra objektyvaus pagrindo. Terorizavimas, kaip ir priekabiavimas bei įžeidinėjimas sukelia streso reakcijas. Pasikartojantis stresas veikia visą vaiko organizmą, susilpnėja atsparumas ligoms, ypatingai susijusioms su stresu. Be fizinių pasekmių, nuolatinį siaubą išgyvenantis vaikas įgyja nesveikų, antisocialių su išgyvenimu susijusių įgūdžių;

☒ **ignoravimas** – tai psichologiškai neprieinamo suaugusiojo bendravimas su vaiku, dėl kurio vaikas negauna reikiamo psichologinio stimuliavimo ar atsako. Vaiko palikimas pavojingoje situacijoje ir reikiamos apsaugos nesuteikimas, vaiko ignoravimas atkerta jį nuo stimuliacijos ir sąveikų, būtinų emocinei, intelektualiai ir socialinei raidai;

☒ **ypatingas nenuoseklumas** - ankstyvuosiuose santykiuose tarp vaiko ir jo globėjo glūdi sėkmingo mokymosi pagrindas. Nuolatinės sąveikos metu vaikas ir motina (tėvas ar kitas globėjas) įtakoja vienas kitą. Vaikas išmoksta, jog tam tikri jo (-os) veiksmai turi pastovias pasekmes, o tai ir yra pirmoji mokymosi prielaida. Be to, vaikas įgauna pasitikėjimo, kad kiti vienaip ar kitaip atsižvelgs į jo (-os) poreikius. Kai globėjas nenuosekliai reaguoja į vaiką, šis nuo pat pradžių nebežino ko galima tikėtis iš kitų žmonių. Ilgainiui tai gali paliesti visas mokymosi sritis;

☒ **priekabiavimas, įžeidinėjimas** - ši emocinės prievartos forma reiškiasi panašiais efektais kaip ir vaiko menkinimas, nuvertinimas, tačiau ji išsiskiria vaiko reakciją į stresą. Priekabiavimas ir įžeidinėjimas gąsdina vaiką. Pasikartojančios, baimę sukeliančios situacijos, keičia vaiko atsparumą stresui ir tai gali atsiskleisti nesugebėjimu toleruoti tam tikro laipsnio stresą kitose situacijose;

☒ **eksploatavimas** – vaikas naudojamas tik tam, kad būtų patenkintos vaikų finansinės, emocinės ir kitos reikmės ar įgeidžiai;

☒ **neadekvatus vaiko kontroliavimas** - kuris gali pasireikšti trimis būdais: kontroliavimo stoka, per dideliu kontroliavimu ir nenuosekliu kontroliavimu. Kontroliavimo stokos atveju vaikams iškyla įvairių pavojų grėsmė. Jaunajai kartai neperduodama istorijos bėgyje sukauptą patirtis, tad vaikams telieka viską patirti savo kailiu. Per didelis kontroliavimas užkerta kelią pasaulio tyrinėjimui ir atradimui, o tai sumažina savojo “aš” įtvirtinimo ir

asmenybės raidos galimybes. Nenuoseklus kontroliavimas sukelia vaiko nerimą ir pasimetimą. Laikui bėgant gali atsirasti įvairių elgesio problemų, intelektualinės raidos sutrikimų;

☒ **žiaurumas, žodinė agresija** - žiaurumas yra daug atšiauresnė elgesio su vaiku forma nei šaltumas, tačiau tokios elgsenos pasekmės gali būti panašios. Tam, kad vaikas drąsiai tyrinėtų pasaulį ir užmegztų sveikus santykius su kitais žmonėmis, jis turi būti mylimas bei jaustis saugus. Tada, kai vaikas iš savo globėjo patiria žiaurumą, pasaulis jam liaujasi buvęs įdomus ir viliojantis. Tokiu būdu neigiamai paveikiamos visos mokymosi sritys – sutrinka vaiko socialinė, emocinė ir intelektualinė raida.

Emocinę prievartą patiriantį vaiką pastebėti yra sunkiausiai, kadangi visiškai atvirksčiai nei fizinės ar seksualinės prievartos atveju, emocinis (psichologinis) smurtas nepalieka akivaizdžiai ir išoriškai matomų kūniškų žymių. Tam, kad būtų galima pastebėti prieš vaiką naudojamą emocinę prievartą, būtina sunkiai ir ilgai dirbti su pačiu vaiku. Dėl to labai svarbu, kad su šia prievartos rūšimi kuo giliau susipažintų dažniausiai su vaiku esantys asmenys: tėvai (globėjai), mokytojai, teisėsaugos pareigūnai, draugai.

Emocinės prievartos patyrimą rodo tokie požymiai, kaip: įvairūs psichosomatiniai skundai (galvos, pilvo skausmai, alpimai, virškinimo sutrikimai, pykinimas ir panašiai); atsiradęs nevalingas šlapinimasis ir tuštinimasis; nepasitikėjimas savimi; depresija; kalbos sutrikimai (mikčiojimas); nuolankumas suaugusiems; melavimas; agresyvus elgesys (agresija gali būti nukreipta į kitus žmones, į patį save ar aplinką); pasyvumas; ne pagal amžių subrendęs arba ne pagal amžių vaikiškas elgesys²³.

Manytume, jog kai kuriais emocinės prievartos atvejais būtinas vaiko teisių apsaugos tarnybų įsikišimas dėl tėvų arba globėjų veiksmų, kurie dar neturėjo akivaizdžių padarinių vaiko psichinei ir fizinei sveikatai. Pavyzdžiui, tėvai arba globėjai gali naudoti itin keistas ir nukrypusias nuo normos bausmes (tarkime, įkalinti vaiką tamsioje tualetu patalpoje). Kiek „švelnesniais“ atvejais (vaiko vertimas būti atpirkimo ožiu, menkinimas ir nuvertinimas, adekvataus gydymo atmetimas ir pan.). Emocinę prievartą sunku įrodyti, todėl vaiko teisių apsaugos tarnybos gali įsikišti tik tuomet, kai vaikui padaroma akivaizdi žala. Neretai vaiką ginančios institucijos gali pradėti savo darbą tik tuomet, kai vaikas yra fiziškai sužeidžiamas. Be to, šios prievartos sukelti efektai yra labai panašūs į daugelio vaikų psichinių ir fizinių sutrikimų simptomus. Tai tik dar labiau apsunkina emocinę prievartą išgyvenančių vaikų identifikavimą²⁴.

Dažniausiai aplinkiniai prieš vaiką vartojamą emocinį smurtą gali pastebėti iš tėvų elgesio su vaikais. Kartais tėvai neišreiškia šiltų meilės jausmų vaikams, nepagrįstai juos kaltina,

²³ L.Bulotaitė, R.V.Pivorienė, N.Sturlienė. Drauge su vaiku... Psichologo patarimai tėvams. – Vilnius: Švietimo ir mokslo ministerija, 2001.

²⁴ Parengta pagal internetinį puslapį: <http://www.therapistfinder.net/Child-Abuse/Emotional-Abuse.html>. Prisijungimo laikas: 2005 m. spalio 7 d.

menkina, neigiamai komentuoja vaiko elgesį (pvz., vadina blogu, kvailu). Įbaugintas vaikas gali be verbalinės kalbos, o tik iš konkludentinių veiksmų suprasti, ko iš jo nori asmuo, kuris prieš vaiką naudoja prievartinius veiksmus. Šiais laikais dauguma jaunų šeimų tuokiasi „dėl reikalo“, todėl kaip taisyklė, tokioje šeimoje gimęs pirmasis vaikas dažniausiai būna nemylimas, o vėliau ir atstumiamas. Šeimoje susiklosčius vidutiniškai normaliems santykiams ir gimus antram ar daugiau vaikų, pirmasis - dirbtinos meilės vaisius, tampa tėvų nesutarimų ir konfliktų taikiniu ir atpirkimo ožiu.

Visuomenės nuostata, kad vaiką barta motina ar tėvas tik dėl to, kad matyt vaikas nusipelno, nes prasikalto, retai kada būna teisinga. Visuomenės abejingumas ir pasyvumas padėti vaikams dažnai baigiasi vaiko skaudžių išgyvenimo rezultatu.

Prievartos prieš vaikus ar vaikų apleidimo ilgalaikiai efektai paprastai kyla iš emocinių prievartos aspektų. Būtent psichologinis prievartos aspektas ir leidžia daugumą smurtinių veiksmų įvardinti kaip prievartą. Vaikai visiškai kitaip reaguoja į patirtas traumas įvairiomis aplinkybėmis. Nei vienas vaikas nesureguos taip skaudžiai į griuvimą nuo laiptų paslydus kojai, kaip į tėvo pastūmimą ir virtimą, t.y. tiek fizinių, tiek ir dvasinių kančių sukėlimą.

Labai didelė problema, kad emocinės prievartos atvejus labai sunku diagnozuoti ar net apibrėžti. Kai kuriais atvejais, emocinę prievartą patyrę vaikai neparodys jokių prievartos ženklų. Dėl šios priežasties, emocinė prievarta yra viena sunkiausių blogo elgesio su vaikais formų, kurią sunku nustatyti ir užkirsti jai kelią. Emocinė prievarta palieka paslėptus randus, kurie praneša apie save įvairiais keliais. Nesaugumas, žema savigarba, destruktivus elgesys, pykčio protrūkiai, užsisiklindimas savyje, pagrindinių gebėjimų skurdi raida, alkoholio ar narkotikų vartojimas, savižudybės ir sunkumai užmezgant santykius, gali būti emocinės prievartos pasekmėmis.

1.2.3. SEKSUALINĖ PRIEVARTA

Seksualinė prievarta prieš vaikus laikoma naujesniu reiškiniu, tačiau iš tikrųjų ji egzistuoja tiek, kiek egzistuoja žmonija. Vakarų šalyse apie 1970 metus seksualinis vaikų išnaudojimas tapo viena svarbiausių socialinių problemų, tuomet JAV tai ėmė analizuoti kaip rimtą psichosocialinę problemą. Vėliau, plintant vakarietiškomis tradicijoms į rytų šalis, pastarosios perimant vakarietiškuosius seksualinio pasitenkinimo „metodus“, ši problema tapo ne tik vakarų, bet ir viso pasaulio problema. Daugėjant pedofilų, pradėtas karas su seksualine prievarta prieš vaikus (pirmosios apraiškos Didžiojoje Britanijoje bei Kanadoje). Lietuvoje seksualinė prievarta prieš vaikus, kaip visuotinė problema, pripažinta žymiai vėliau, maždaug apie 1995 metus. Visuomenėje kilusi sumaištis dėl jos nuomone, neįmanomo reiškinio įgavo pagreitį, tačiau vėliau aprimo.

Anksčiau, iškilus šiai pasaulinei problemai, vaikų seksualinė prievarta buvo apibrėžta kaip incestas (seksualiniai santykiai tarp kraujo giminaičių) arba pedofilija, tačiau dabar tokio skaidymo nebesilaikoma. Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymo 47 straipsnis draudžia vaikų seksualinį išnaudojimą: „Už vaiko skatinimą ar prievartavimą dalyvauti seksualinėje veikloje, panaudojimą prostitucijai arba įtraukimą į prostituciją, panaudojimą pornografijai, taip pat gaminant ar platinant pornografinius leidinius ar kitokius pornografinio ar erotinio pobūdžio dalykus taikoma įstatymų nustatyta administracinė arba baudžiamoji atsakomybė. Vaikai turi būti mokomi išvengti seksualinės prievartos ir išnaudojimo“²⁵.

Daugelis sociologų ir psichologų linkę manyti, kad labai ryškaus seksualinės prievartos prieš vaikus augimo nėra²⁶. Tai įtakoja ilgalaikis darbas su vaikais, kadangi dauguma su vaikais dirbančių specialistų – socialiniai pedagogai, socialiniai darbuotojai, teisėsaugos institucijų darbuotojai, psichologai, medikai jau gali užkirsti kelią besiplėtojančiam reiškiniui, jie, dirbdami su prievartą patyrusiais vaikais geba matyti žymiai daugiau nei įprasta.

Nors šiame darbe seksualinė prievarta išskiriama kaip labiausiai vaiką traumuojanti prievartos prieš vaikus rūšis, visgi, ji glaudžiai susijusi su kitomis prievartos rūšimis, pirmiausiai – emocine bei fizine prievarta. Neretai seksualinė prievarta būna ilgalaikės fizinės ir emocinės prievartos rezultatas.

Per 2003 metų gegužės – gruodžio mėnesius Lietuvoje nuo seksualinės prievartos nukentėjo 94 vaikai, o per 2004 metų pirmąjį pusmetį – 73 vaikai²⁷. Tai oficiali statistika, užregistruotos nusikalstamos veikos, kurios vargu, ar išaiškintos. Galbūt šie skaičiai neatrodo labai grėsmingi, tačiau kiek vaikų dėl patirtos prievartos nesikreipia pagalbos?

Dažniausiai randamas seksualinės prievartos apibrėžimas kažkodėl veda tik į suaugusiojo seksualinių poreikių tenkinimą. Lietuvos Respublikos Baudžiamasis kodeksas numato baudžiamąją atsakomybę už grupę nusikalstamų seksualinio pobūdžio veikų, kurių motyvacija – pinigai: pelnymasis iš kito asmens prostitucijos (Lietuvos Respublikos Baudžiamojo kodekso (toliau LR BK) 307 str.), įtraukimas į prostituciją (LR BK 308 str.), pornografinio turinio produkcijos gaminimas, platinimas, viešas demonstravimas (309 str.) ir kt. Pastarąsias nusikalstamas veikas išsiaiškinti teisėsaugos institucijų pareigūnams yra be galo sunku, todėl jos dažniau lieka šešėlinėmis.

²⁵ Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymas, 1996 m. kovo 14 d. // Valstybės žinios, 1996, Nr. 33-807.

²⁶ V.Blažys. Metodinė medžiaga sveikatos priežiūros specialistams darbui su seksualinę prievartą patyrusiu vaiku. Bendroji bazinio mokymo ir specializuotos tobulinimosi programos prieš vaikų komercinį seksualinį išnaudojimą ir seksualinę prievartą. – Vilnius: Socialinės apsaugos ir darbo ministerija, 2001. P. 56.

²⁷ R.Uscila. Duomenys apie nukentėjusius vaikus (iki 18 metų) per 2003 m. gegužės – gruodžio ir 2004 m. sausio birželio mėn.: http://www.nplc.lt/aukos/statistika/Aukos_vaikai_2003-2004_stat.pdf. Prisijungimo laikas: 2005 m. spalio 4 d.

Taigi, seksualinis vaikų išnaudojimas – priklausomų raidos požiūriu vaikų ir paauglių įtraukimas į seksualinę veiklą, kuriai jie nėra pakankamai subrendę, kurią nepakankamai suvokia, į kurią nesugeba tinkamai reaguoti, kuri pažeidžia socialinius tabu ir kuria tvirkintojas siekia patenkinti savo seksualinius poreikius ar gauti su šia sritimi susijusį pelną²⁸.

Seksualinės, kaip ir visų kitų prievartos prieš vaikus rūšių definicijose nerasime vaiko „sutikimo ir nesutikimo“ kriterijaus, kadangi vaikas dėl savo brandos ir santykių su suaugusiais ypatumų niekada negali duoti informuoto sutikimo nei seksualinei nei kitokiai jį žalojančiai veiklai. Vaikų atžvilgiu naudojama seksualinė prievarta dar apibrėžiama kaip bet koks seksualinis kontaktas tarp suaugusiojo ir seksualiai nebrandaus vaiko, suaugusiajam siekiant seksualinio pasitenkinimo; ar bet koks seksualinis kontaktas su vaiku, naudojant jėgą, grasinimus, meluojant vaikui, kad jo dalyvavimas tame kontekste yra būtinas; ar seksualinis kontaktas su vaiku, kuriam vaikas negali duoti informuoto sutikimo dėl amžiaus, jėgos skirtumo ar santykių su suaugusiuoju pobūdžio.

Įvairių tyrimų pagalba nustatyta, jog dažniausiai seksualiai vaiką išnaudoja jo šeimos nariai ar jam pažįstami žmonės. Daugiau nei pusė visų seksualinės prievartos prieš vaikus atvejų lieka neatskleista. 80% prievartautojų yra susiję ar žinomi aukai. Nusikaltėlis gali būti tėvas, patėvis, senelis, brolis, dėdė, kaimynas, mokytojas ir pan. Dažniausiai prievartautojais tampa vyrai, kadangi net 95% mergaičių seksualinių skriaudikų ir 80% berniukų seksualinių prievartautojų yra vyrai²⁹. Specialistai linkę teigti, jog mergaitės dažniau prievartą patiria šeimoje, o berniukai – ne šeimoje. Priežastis, įtakojančias seksualinę prievartą prieš vaikus, analizuosime vėliau, tačiau įdomus prievartautojų ratas. Tai dažniausiai daro vyrai, tačiau 5-15% seksualiai vaikus išnaudoja ir moterys³⁰. Pastebėta, kad moterys dažniau prievartinius santykius atlieka su berniukais.

Seksualinė prievarta, ypač šeimoje, retai yra vienkartinis reiškinys, o, pasinaudojus artimais vaiko ir suaugusiojo santykiais, tęsiasi daug metų. Paprastai į tiesioginius seksualinius veiksmus vaikas įtraukiamas po ilgų seksualinių vilionių. Vienkartinius seksualinius užpuolimus (išprievartavimus) dažniausiai įvykdo vaikui nepažįstami žmonės.

Literatūroje išskiriamos dvi pagrindinės seksualinę prievartą patiriančių vaikų amžiaus grupės: 6-9 metų ir 13-17 metų vaikai. Jaunesnioji amžiaus grupė, kuri pradeda prievartauti

²⁸ N.Grigutytė, E.Karmaza, S.Kemerienė. Vaikų, patyrusių seksualinę prievartą, ir jų artimųjų rehabilitacija ir reintegracija. Metodinės rekomendacijos psichologams. – Kaunas: Arx Baltica. P.5.

²⁹ D.D.Gasparavičiūtė. Metodinė medžiaga socialiniams darbuotojams su seksualinę prievartą patyrusiu vaiku. Bendrojo bazinio mokymo bei specializuotos tobulinimosi programos. – Vilnius: Socialinės apsaugos ir darbo ministerija, 2001. P. 76.

³⁰ V.Blažys. Metodinė medžiaga sveikatos priežiūros specialistams darbui su seksualinę prievartą patyrusiu vaiku. Bendrojo bazinio mokymo bei specializuotos tobulinimosi programos. – Vilnius: Socialinės apsaugos ir darbo ministerija, 2001. P. 59.

anksčiausiai, daugiau tampa pedofilų aukomis, prievarta paauglystės amžiuje labiau susijusi su natūraliomis brendimo reakcijomis. Nuo 6 iki 62 procentų moterų ir nuo 3 iki 31 procentų vyrų vaikystėje yra patyrę seksualinę prievartą³¹.

Motyvacija seksualinei veiklai su vaikais įvairi: vieniems trūksta „pasilinksmino“, kiti taip išreiškia „meilę“ vaikams, trečių nebejaudina normalūs santykiai, todėl jausmus sužadina vaikai ir seksualiniai žaidimai su jais ir pan. Aplinkiniai neretai linkę nematyti, neigti, kad vaikas yra išnaudojamas, atsiriboti, nuo skriaudžiamo vaiko, bendrauti su juo taip, tartum niekas nevyktų, prisiimti atsakomybę.

Literatūroje išskiriamos seksualinės prievartos formos – tai **tiesioginis seksualinis kontaktas** su vaiku ir **seksualinė stimuliacija**. Tiek viena, tiek kita seksualinės prievartos forma gali būti nuo pačios švelniausios iki pačios šiurkščiausios. Abi formos gali pasireikšti šiais veiksmis:

- ↪ išprievartavimu arba mėginimu išprievartauti įvairiais būdais (vaginaliniu, oraliniu, analiniu būdais);
- ↪ liepimu bučiuoti, čiulpti, kandžioti suaugusiojo lytinius organus ar išangę (kunilingas, feliacija ir anilingas);
- ↪ suaugusiojo piršto ar daikto kišimu į vaiko makštį ar išangę;
- ↪ prašymu ar vertimu glostyti suaugusiojo lytinius organus, kūną ar masturbuoti suaugusįjį;
- ↪ lytinių organų demonstravimu vaikui, kartais tuo pat metu masturbuojantis;
- ↪ vertimu arba siūlymu vaikui nusirenginėti ir (arba) masturbotis asmens akivaizdoje;
- ↪ glostymu ir lietim, turint seksualinių tikslų;
- ↪ seksualaus pobūdžio kalbomis vaikui, nepadorių gestų rodymu, norint šokiruoti vaiką ar sukelti jo (jos) susidomėjimą;
- ↪ vaiko įtraukimu į pornografinę veiklą ar prostituciją;
- ↪ pornografinių leidinių ir filmų rodymu vaikui ar skatinimu tai daryti.

Sunku nusakyti visus veiksmus, kurie gali virsti seksualiniu smurtu, bet svarbiausia yra tai, ką pats vaikas išgyvena, ką jis patiria, kaip tai suvokia, kaip jaučiasi tuo metu. Visais atvejais

³¹ V. Blažys. Metodinė medžiaga sveikatos priežiūros specialistams darbui su seksualinę prievartą patyrusiu vaiku. Bendrojo bazinio mokymo bei specializuotos tobulinimosi programos. – Vilnius: Socialinės apsaugos ir darbo ministerija, 2001. P. 59.

už lytinius santykius su vaiku yra atsakingas suaugęs žmogus. Ir tas seksualinis kontaktas, vaiko išnaudojimas bet kuriais atvejais iš vaiko pusės yra laikomas smurtu vien dėl amžiaus skirtumo.

Dažniau pasitaikančios seksualinės prievartos formos be prasiskverbimo (glostymas ir lietimas), tačiau jų neigiamas poveikis vaiko psichologinei raidai yra toks pat, kaip ir formų su prasiskverbimu.

Norint laiku užkirsti kelią besiplėtojančiam negatyviam reiškiniui visuomenėje, reikia imtis atitinkamų priemonių. Visų pirma būtina nustatyti faktą. Labai retai seksualiniai prievartautojai ant vaiko kūno palieka kokius nors pėdsakus, todėl reikalinga stebėti vaiką, jo elgesio pasikeitimus. Praeina ne vieneri metai, kol vaikas kam nors papasakoja apie patirtą skriaudą. Tik labai retais atvejais apie patirtą prievartą pasisakoma iš karto. Pasitaiko ir melagingų vaikų pasakojimų apie patirtą prievartą, tačiau tai tik 1-5 % visų atvejų³².

Berniukams apie vaikystėje patirtą seksualinę prievartą kalbėti yra sunkiau. Seksualinė prievarta - sunkus stresas, kurį išgyvena seksualiai išnaudojamas vaikas. Krizinių išgyvenimų stiprumą apsprendžia vaiko asmenybės savybės bei traumos stiprumas, reikšmingumas vaikui. Paprastai vaikai, kaip ir suaugusieji, į traumą reaguoja fizinėmis (kūno) reakcijomis, pažintinių procesų pasikeitimais; emocinėmis reakcijomis ir pan. Seksualinį vaiko išnaudojimą gali rodyti daugelis požymių, tačiau vienkartiniai simptomai bei požymiai nebūtinai turi reikšti seksualinę prievartą. Juos gali lemti ir kitos priežastys. Išnaudojamiems vaikams dažnai yra būdinga grupė požymių, bet net tada sunku spręsti, dėl kokių priežasčių jam negera. Labai svarbu surasti požymių turinį, užmegzti kontaktą su vaiku, kalbėti su juo. Nėra konkrečių vaiko elgesio požymių, kurie visada rodytų, jog jis patyrė seksualinę prievartą, tačiau kai kurie požymiai yra verti dėmesio.

Požymių, rodančių patirtą seksualinę prievartą, grupę tikslinga išskaidyti į kelis pogrupius: **fizinius; psichosocialinius (psichologinius); neseksualinius (elgesio); specifinius somatinius seksualinės prievartos požymius.**

Fiziniai požymiai dažniausiai pasireiškia:

a) poodinėmis kraujosruvomis, nubrozdinimais, sumušimais įvairiose kūno vietose (krūtų, apatinės pilvo dalies, dubens traumos), kai tėvai ar globėjai negali tiksliai paaiškinti šių sužalojimų priežasties;

b) sužeidimais įvairiose kūno vietose, kai tėvai gali paaiškinti jų atsiradimo priežastis;

c) burnos gleivinės pažeidimais, gerklės subraižymu (oralinės prievartos atveju), negalimumu nuryti;

³² V. Blažys. Metodinė medžiaga sveikatos priežiūros specialistams darbui su seksualinę prievartą patyrusiu vaiku. Bendrojo bazinio mokymo bei specializuotos tobulinimosi programos. – Vilnius: Socialinės apsaugos ir darbo ministerija, 2001. P. 60.

- d) nudegimais ant vaiko odos, atsiradusiais gesinant cigaretes,
- e) įkandimų ir įdrėskimų žymėmis;
- f) suplėšytais, su kraujo dėmėmis rūbais (dažniau apatiniais);
- g) vaikščiojimo, sėdėjimo, koordinaciniais sutrikimais;
- h) nemaloniu kvapu, asmens higienos nesirūpinimu;
- i) pasikartojančiomis šlapimtakių infekcijomis.

Visi išnaudoti vaikai, kurių seksualinis elgesys labai išreikštas, patenka į rizikos grupę būti dar kartą išnaudotiems ir vėl tapti aukomis. Vienas pagrindinių požymių, nurodančių, jog vaikas patyrė seksualinę prievartą, yra³³:

1. Seksualiai išreikštas elgesys: (1) *vaiko piešiniai*, turintys seksualinių detalių, simbolių (piešia žmones su labai išryškintais lytiniais organais, lytinius kontaktus tarp žmonių ar gyvūnų); (2) *seksualiai agresyvus elgesys* (numauna kelnaites vaikams, kiša pirštus į jų išangę, lytinius organus, liepia čiulpti, laižyti savo lytinius organus, imituoja su kitais vaikais lytinį aktą, seksualiai domisi gyvūnais); (3) *siūlymas kitiems vaikams bei jų skatinimas dalyvauti seksualinėje veikloje*; (4) *dėmesio suaugusiems išraiška glaustantis prie jų*, siekiant fizinio kontakto, stengiantis paliesti suaugusiųjų lytinius organus, sėdmenis, krūtis; (5) *vaikų žaidimuose matoma seksualinė veikla* : lėlės sustatomos lytinio akto pozomis, imituojami kitokie seksualiniai žaidimai su lėlėmis, domimasi jų genitalijų sritimis; (6) *seksualizuoti bučiniai aplinkiniams*; (7) *kitų fizinis, žodinis ar seksualinis skriaudimas*.

2. Netikėtos žinios seksualinėje sferoje, neatitinkančios vaiko amžiaus (savais žodžiais nupasakoja, koks spermos skonis ir konsistencija ar pan.), neįprastai didelis susidomėjimas seksualiniais dalykais, daug kalba apie seksą, komentuoja filmų meilės scenas;

3. Viešas masturbavimasis. Jaunesnio amžiaus vaikai, patyrę seksualinę prievartą, pradeda masturbotis. Nors masturbacija yra normalus reiškinys, jis dažniau atsiranda paauglystės periode, tačiau, jei jaunesnio amžiaus vaikas ima masturbotis, tai kelia įtarimą dėl patirtos seksualinės prievartos, ypač jei masturbuojamasi daug kartų per dieną, negali nutraukti masturbacijos proceso ar masturbuojasi iki pažeidimų atsiradimo lytinių organų srityje; masturbuojasi kitų vaikų akivaizdoje; masturbaciją lydi dejonės, atodūsiai, būdingi lytiniam aktui; daiktų naudojimas masturbacijos metu.

Vyresniems nei 10 metų vaikams, patyrusiems seksualinę prievartą būdingas netvarkingas lytinis gyvenimas, labai dažnas seksualinių partnerių ar priešingos lyties draugų keitimas. Nustatyta, kad vaikai ir paaugliai, patyrę seksualinę prievartą savo šeimoje, dėl elgesio

³³ V. Blažys. Metodinė medžiaga sveikatos priežiūros specialistams darbui su seksualinę prievartą patyrusiu vaiku. Bendrojo bazinio mokymo bei specializuotos tobulinimosi programos. – Vilnius: Socialinės apsaugos ir darbo ministerija, 2001. P. 65.

ypatumų, dažniau tampa bendraamžių ir ne šeimos narių seksualinės prievartos aukomis. Merginoms, patyrusioms seksualinę prievartą, dažniau būdinga prostitucija. Iki 90% paauglių prostitučių yra patyrusios seksualinę prievartą. Paaugliai, su suaugusiais, ir ypač su autoritetais, elgiasi seksualiai provokuojančiai, gundančiai, jiems būdingi lytinio identiteto formavimosi sutrikimai: mergaitėms labiau būdingi vyriškų elgesio formų pasireiškimai, jos būna nepatenkintos, jog yra ne berniukai, tuo tarpu berniukai save ima suvokti kaip „nevisavertį“ vyrą. Kitiems vaikams būdinga atvirkštinė reakcija, jie bijo prievartautojo lyties žmonių, panašaus kūno sudėjimo žmonių ir pan.³⁴

Kartais seksualiai nuskriausti vaikai išsiduoda **neseksualiniais požymiais**, būdingais visiems patyrusiems įvairias prievartos formas vaikams. Pavyzdžiui, vaikas bijo trauminę situaciją primenančių aplinkybių, padidėja vaiko jautrumas, bijo likti uždarytas tam tikrose patalpose, maudytis vonioje ar duše, eiti į viešuosius tualetus, lipti į automobilį³⁵. Priklausomai nuo vaiko psichinės būsenos ir patirtos prievartos suvokimo priklauso ir pasekmės, dažnai vaikus ištinka elgesio regresas (nevalingai šlapinasi ar tuštinasi), kamuoja miego sutrikimai, didėja nepasitikėjimas, arba prierašumas, autoagresija, mokymosi sutrikimai, gyvenimas fantazijų pasaulyje, noras piktnaudžiauti psichoaktyviomis medžiagomis ir kt.

Ypatingais atvejais seksualinės prievartos atpažinimą lemia **specifiniai somatiniai seksualinės prievartos požymiai**:

✿ ejakulato pėdsakai;

✿ nėštumas;

✿ įvairūs genitaliniai ir analiniai sužalojimai ar skausmai (patinimas, kraujavimas, niežulys) nesant aiškaus paaiškinimo, kaip jie atsirado; nukasymų, nudraskymų žymės lytinių organų srityse;

✿ lytiniu keliu plintančios infekcijos, lytinių organų uždegiminiai susirgimai, ŽIV;

✿ išangės dilatacija (išsiplėtimas) daugiau nei 15-20 mm;

✿ kraujavimas iš išorinių genitalijų, analinis, vaginalinis kraujavimas;

✿ skausmingas šlapinimasis;

✿ išskyros iš genitalijų;

✿ skausmai, niežėjimas genitalijose.

³⁴ V.Blažys. Metodinė medžiaga sveikatos priežiūros specialistams darbui su seksualinę prievartą patyrusiu vaiku. Bendrojo bazinio mokymo bei specializuotos tobulinimosi programos. – Vilnius: Socialinės apsaugos ir darbo ministerija, 2001. P. 66.

³⁵ D.Selmistraitienė. Kaip padėti vaikams ir paaugliams, patyrusiems seksualinę skriaudą. – Vilnius: Švietimo ir aprūpinimo skyrius, 2003. P 54.

Psichosomatiniai požymiai - pilvo, galvos ir kiti skausmai, enurezė (nevalingas šlapinimasis dieną ir naktį, neatitinkantis žmogaus protinio amžiaus) ir enkoprezė (pasikartojantis valingas ar nevalingas tuštinimasis paprastai normaliomis ar beveik normaliomis išmatomis). Tai gali įtakoti analinis pirštų kaišiojimas ar masturbacija.

Svarbiausia laiku suteikti pagalbą vaikui, kadangi vaikas, patyręs seksualinį išnaudojimą, **bijo** prievartautojo; tapti visų bėdų ir rūpesčių priežastimi; prarasti jam svarbius suaugusius žmones; būti atskirtas nuo savo šeimos ir namų; būti kitokiu nei kiti vaikai. Vaikas **pyksta** ant prievartautojo, artimųjų ir savo aplinkos žmonių, kurie jo nesugebėjo apginti pyksta ir ant savęs. Tokį vaiką kamuoja jausmų sumaištis, kaltės jausmas jis išgyvena ir gėdos jausmą³⁶.

Seksualinis smurtas yra viena skaudžiausių prievartos formų prieš vaikus, galutinai suardanti vaiko moralinių vertybių pasaulį. Seksualinę prievartą patyrę vaikai turi elgesio sutrikimų, stokoja savigarbos, pasitikėjimo, dažnai serga depresija, susiduria su bendravimo sunkumais.

1.2.4. NEPRIEŽIŪRA (APLEISTUMAS)

Vaikų nepriežiūra (kitai vadinama apleistumu, nesirūpinimu, apleidimu) yra labiausiai paplitusi netinkamo elgesio su vaikais forma. *Ją galima apibrėžti kaip netinkamą elgesį su vaiku, nepatenkinant jo poreikių: pastogės, maisto, aprangos, mokymo, priežiūros, medicininės priežiūros ar kitų svarbių reikių, būtinų fizinių, emocinių ir intelektualinių gebėjimų raidai.*

Nepriežiūra paprastai pasireiškia šeimoje. Pediatrai, seselės, dienos centrų personalo darbuotojai, giminaičiai ir kaimynai yra tie, kurie gali pastebėti ir pranešti apie neprižiūrimus kūdikius, mažylius ir ikimokyklinio amžiaus vaikus. „Nesirūpinimu (apleidimu) vadiname ilgalaikį fizinių ir psichinių vaiko poreikių nepatenkinimą, kai kyla grėsmė pilnaverčiam vaiko vystymuisi ir funkcionavimui“³⁷. Nesirūpinimo samprata apima daugelį faktų: nesirūpinimą vaiko maitinimu, apranga, saugumu, sveikata, higiena, vaiko socializacija, t.y. nesirūpinimas formavimu įgūdžių, kurie reikalingi norint sėkmingai prisitaikyti visuomenėje, mėginimu išvyti vaiką iš namų ar išvijimu.

Išskiriamos tokios vaikų nepriežiūros rūšys:

1) Fizinė nepriežiūra – atsisakymas suteikti skubią medicininę pagalbą ekstra atveju, vaiko palikimas, neadekvati priežiūra, vaiko atmetimas ar išvaymas iš namų ir nesugebėjimas tinkamai pasirūpinti vaiko saugumo, fiziniais ir emociniais poreikiais.

³⁶ Parengta pagal internetinį puslapį: <http://www.children.lt/straipsnis.php?ID=1>. Prisijungimo laikas: 2005 m. rugsėjo 9 d.

³⁷ L.Bulotaitė, R.V.Pivorienė, N.Sturlienė. Drauge su vaiku...Psichologo patarimai tėvams. – Vilnius: Švietimo ir mokslo ministerija, 2001. P. 35.

Fizinė nepriežiūra gali labai paveikti normalią vaiko raidą ir sukelti rimtus sutrikimus ir ligas dėl prasto maitinimo. Taip pat neprižiūrimas vaikas gali patirti rimtų fizinių susižalojimų (įsijovimai, mėlynės, nudegimai). Be to, gyvenimui bėgant, vystosi žema tokio asmens savigarba.

2) Pedagoginis apleistumas pasireiškia kai mokyklinio amžiaus vaikui leidžiama pastoviai praleidinėti pamokas, vaikas neįsitraukia į mokyklos gyvenimą ar negauna jam reikalingo specialaus mokymo. Pedagoginis apleidimas gali vesti prie to, kad vaikas negaus būtinų jam pagrindinių įgūdžių, galutinai mes mokyklą ir/ar elgsis destruktiviai.

3) Emocinė nepriežiūra ir apleistumas – tai chroniški ir ekstremalūs tėvų barniai vaiko akivaizdoje, leidimas vaikui vartoti alkoholį ar narkotikus, atsisakymas ar nesugebėjimas suteikti reikiamą psichologinę atmosferą, pastovus vaiko menkinimas ir meilės bei dėmesio stoka. Toks elgesys su vaiku formuoja klaidingą savęs supratimą, veda prie alkoholio ir narkotikų vartojimo, destruktivaus elgesio ar net savižudybės. Žiauri nepriežiūra kūdikystėje gali sustabdyti kūdikio augimą ir tolesnę jo raidą ar net pasibaigti mirtimi.

4) Medicininė nepriežiūra – nesugebėjimas suteikti vaikui reikiamą medicininę priežiūrą net tuomet, kai nėra jokių finansinių trukdžių tai daryti. Kai kuriais atvejais tėvai ar vaiko globėjai gali atsisakyti tradicinės medicininės pagalbos dėl religinių įsitikinimų. Tokie atvejai paprastai nepriskiriami prie medicininės nepriežiūros, tačiau kai kuriose valstybėse teismai nagrinėja tokias bylas ir priverčia vaikui suteikti reikiamą medicininę pagalbą tuomet, kai vaikui gresia mirtis ar rimti sveikatos sutrikimai dėl laiku nesuteikto gydymo ar jo stokos. Medicininės nepriežiūros pasekmės yra silpna sveikata ir sudėtingi sveikatos sutrikimai³⁸.

Laiku pastebėti požymiai, jog vaiku nepakankamai rūpinamasi, gali sustabdyti šios problemos plitimą. Pirmiausia į tai turėtų nurodyti fiziniai vaiko požymiai: fizinio vystymosi sutrikimai (mažas ūgis, svoris); netvarkinga išvaizda (purvinas kūnas, purvini, netinkantys drabužiai ir panašiai); dantų ir burnos ertmės ligos; nuovargis ir apatija; pastovus alkis. Taip pat ir elgesio sutrikimai: vaikas prašo išmaldos, vagiliauja; ilgai pasilieka mokykloje, neskuba namo (anksti ateina, vėlai išeina ar pakeliui užsibūna pas draugus); savaitgalius praleidžia gatvėje; dažnai mieguistas, vaikui sunku susikaupti; anksti pradeda vartoti psichoaktyvias medžiagas³⁹.

Jurbarko rajone, pasak Jurbarko rajono savivaldybės administracijos Vaikų teisių apsaugos tarnybos vedėjos L.Gardauskienės, absoliučiai visose registruotose socialinės rizikos šeimose augantys vaikai yra apleisti ir neprižiūrimi. Daugumai šių šeimų mokamos socialinės pašalpos. (Apie tai plačiau poskyryje „Šeima - kaip terpė prievartai gimti ir klestėti“)

³⁸ Parengta pagal internetinį puslapį: <http://www.vaikunamas.lt/magazine/site01/neprieziura.html>. Prisijungimo laikas: 2005 m. spalio 20 d.

³⁹ Bulotaitė L., Pivorienė V.R., Sturlienė N. Drauge su vaiku...Psichologo patarimai tėvams. - Vilnius: Švietimo ir mokslo ministerija, 2001. P 35.

1.3. PRIEVARTOS PRIEŠ VAIKUS PRIEŽASTYS IR JOS SUKELIAMOS PASEKMĖS VAIKUI

Prievartą prieš vaikus įtakoja daugelis priežasčių, pirmiausia tai - visuomenės kultūros lygis. Visuomenės supratimas apie vaikų auklėjimo būdus, jų efektyvumą visada įtakoja atskirose šeimose priimamus sprendimus vaikų atžvilgiu, tiek auklėjamoju požiūriu, tiek bendru psichologiniu požiūriu į pačius vaikus. Prieš gerus tris ar du dešimtmečius visiškai kitoks buvo ir vaikų auklėjimas šeimose bei institucijose, dirbančiose su vaikais ugdymu. Šiandieninis vaikas turi daugiau galių, teisių, be abejo ir pareigų. Prievartą prieš vaikus dažniausiai įtakoja šeimoje susiklosčiusių ekonominių, psichologinių ir socialinių vertybių sistema. Dauguma linkę teigti, kad didesnis prievartos prieš vaikus skaičius esti tose šeimose, kur vyrauja nedarbas, skurdas ir nepriteklis. Tai tiesa, tačiau anaipol tai nėra vienintelis faktorius, nulemiantis neigiamą šeimos psichosocialinių savybių judėjimą vaikų atžvilgiu. Prievartą vaikas gali patirti bet kur, taigi ir bet kurioje šeimoje, tik ne visų šeimų vaikai kreipiasi pagalbos. Dažniau aukšto socialinio sluoksnio šeimose naudojama prievarta prieš vaikus maskuojama ir išoriškai šeima vaidina idealų gyvenimą. Dažniau pagalbos kreipiasi vidutinių šeimų vaikai, ypač - nukentėję ne pačioje šeimoje. Suaugusiųjų prievartos panaudojimą įtakoja ekonominės, religinės ar kultūrinės priežastys (vaikus mušė seneliai, ir tėvai).

Visuomenės anonimiškumas pradangina svarbius socialinius ryšius. Tokios tradicinės vertybės kaip solidarumas, savitarpio pagalba ir užuojauta, nustumiamos į antrą planą. Siekimas nugalėti, vartotojiškas poreikis ir kelio į gyvenimą prasimušimo alkūnėmis mentalitetas vaidina vis didesnę vaidmenį. Dažnai abejinga visuomenė pasyviai reaguoja į vykstančius procesus. Pavieniai faktai nejaudina visumos.

Pagrindiniai veiksniai, įtakojantys prievartą prieš vaikus: šeima ir auklėjimas joje, visuomenė, socialinė aplinka, grupės įtaka, informacijos priemonės, gyvenimo ir gyvenamosios sąlygos.

Dažniausiai smurtą patiriantys vaikai priklauso rizikos grupėms. Literatūroje aptinkame vaikų skirstymą į rizikos faktorių grupes pagal lytį, amžių, socioekonominę šeimos padėtį, tėvų nebuvimą šeimoje, blogus vaiko santykius su tėvais, patėvio buvimą šeimoje, alkoholio vartojimą, psichinę ar fizinę negalią ir kt. Tai dažnai lemia prievartos panaudojimą prieš „rizikos“ vaiką. Prie tokių vaikų priskiriami fizinę ar psichinę negalią turintys vaikai, hiperaktyvūs vaikai ir kt.

Nuolatinis prievartos vaizdavimas ir jos patirtis socialinės kultūros kontekste bruka mintį, kad pasaulyje laimi tik stipriausieji. Todėl kriminologai pastebi, kad, be paveldimų veiksnių, prievarta įvairiapusiškai perduodama ir išmokstama socializacijos procese. Prievarta yra be galo

įvairialypė, ji glūdi įvairiose socialinio gyvenimo sferose. Dažnai vaikai, prieš kuriuos naudojama prievarta, patys tampa prievartautojais. Tas, kas vaikystėje patyrė smurtą, vėliau naudoja jį kaip priemonę tarpasmeniniams ir struktūriniais konfliktams spręsti. Pastebimas ryšys tarp vaikų bei jaunimo prievartos (ypač masinės) protrūkiu ir vidinės įtampos, kuri kyla dėl visuomenėje vyraujančių vertybių ir asmens galimybių jas pasiekti neadekvatumo. Vaikus, kuriuos nuskriaudė nepalankios aplinkybės, yra labai sunku (gal net neįmanoma) įtikinti, kad visuomenė, kurioje pats vaikas nėra vertinamas, yra vertybė, kad vertybė yra kiekvienas žmogus, kiekvieno žmogaus gyvybė, sveikata, lytinė neliečiamybė, turtas, šeimas, kai pats vaikas, jo gyvybė, sveikata, lytinė neliečiamybė, jo šeima toje visuomenėje nėra laikomi vertybe⁴⁰.

Kiekvieną prievartos prieš vaikus atvejį įtakoja tiek bendros aplinkybės, tiek ir specifiskai atskirtos. Dažniausia prievartą prieš vaikus lemia nepalanki šeimos socialinė padėtis (skurdas gimdo nevirtę, pažeminimą, pyktį, skurde gyvenantys žmonės nepajėgia mylėti ir gerbti savęs, vadinasi, ir kitų, o tai - geriausia terpė prievartai ir smurtui), neigiama šeimos aplinka, vaikų neužimtumas, vaikų laisvalaikio neužimtumas, mokslo ir išsilavinimo prestižo nuosmukis bei tradicinės vertybinės orientacijos kaita, vaiką supančios asmenų grupės, girtavimas ir narkomanija, neigiama žiniasklaidos įtaka, neigiama kriminalinės justicijos įtaka.

Fizinę prievartą šeimoje daugiau nulemia nedarbas, žemas ekonominės padėties lygis, alkoholizmas ir pan., **emocinę** prievartą - neigiami santykiai šeimoje, socialinių sluoksnių išsiskyrimas mokykloje ar viešojo vietoje, bendraamžių dorovinių, psichologinių ir materialinių vertybių skirtingas suvokimas. **Seksualiniam išnaudojimui** įtakos gali turėti daugelis faktorių, pradedant nedarbu šeimoje, baigiant finansinės sėkmės siekimu pasaulinio masto biznyje vaikų seksualinės industrijos srityje. Fiziniai ir psichiniai žmogaus sutrikimai dažniausiai būna seksualinės prievartos prieš vaikus padarinys. Taip pat vienas iš didžiausių faktorių skatinančių seksualinę prievartą – nebaudžiamumas. Seksualinės prievartos bylos yra labai sunkiai įrodomos, tyrimo procesas užtrunka ilgai. Atsiranda atotrūkis tarp nusikaltimo ir bausmės. Byloje trūksta operatyvumo ir tikėjimo auka. Susiformavęs „tylėjimo ir slėpimo“ stereotipas iki šiol skatina auką slėpti patiriamą prievartą. Tai visuomenės informuotumo ir švietimo problema⁴¹. Seksualiniai prievartautojai dažnai imasi nusikalstamų veikų prieš vaikus dėl skurdo; noro išlieti savo pyktį, nevirtę ar bejėgiškumą, kilusį iš kitur; siekimo pakeisti vaiko elgesį, nemokėjimo kitaip komunikuoti savo jausmais, pvz., agresija, paradoksalios meilės ar globos raiškos vaikui, baimės paprasti kontaktą su vaiku. Dažniausiai prie priežasčių **apleidimui** atsirasti, priskiriama: skurdus ir neturtingas tėvų gyvenimas; neadekvatus tėvystės pareigų atlikimas, tėvų psichinės ar

⁴⁰ G. Sakalauskas. Nusikalstamumas (10 skyrius) // Pranešimas apie žmogaus socialinę raidą Lietuvoje 1999. – Vilnius: Jungtinių Tautų Vystymo Programa, 1999. P. 147.

⁴¹ N.Grigutytė, E.Karmaza, S.Kemerienė. Vaikų patyrusių seksualinę prievartą, ir jų artimųjų rehabilitacija ir reintegracija. Metodinės rekomendacijos psichologams. – Kaunas: Arx Baltica. P.5.

fizinės sveikatos stovis ar psichologinių savybių stoka; tėvų socialinių įgūdžių apie vaiko psichologinius ir fizinius poreikius nebuvimas ar menkas buvimas; asmeninės tėvų problemos (skyrbybos, liga); tėvų interesų bei poreikių iškelimas aukščiau vaiko ir kt.

Tenka konstatuoti, kad prievarta prieš vaiką ne tik žaloja vaiko fizinę kūną, tačiau neigiamai veikia ir jo asmenybės raidą. Vaikas, kaip autonomiškas darinys, praranda nusistovėjusių vertybių sistemą, keičiasi jo suvokimas, praranda įgytus socialinius įgūdžius arba jų neturėdamas netenka galimybės jų išsisaugoti. Tai, be abejo, formuoja silpną dvasinių vertybių visuomenę bei neigiamus veiksmus naujoje visuomenėje. Kiekvienas kovos su prievarta prieš vaikus atvejis yra labai svarbus užkertant kelią nužmogėjimui ir žmoniškųjų vertybių decentralizavimui. Privalome kovoti su šiuo progresuojančiu socialiniu reiškiniu.

Prievartos poveikis vaikui sukelia intensyvias, ilgalaikes ir asmenybę griaunančias pasekmes, kurios sutrikdo vaiko asmenybės raidą. Tai daugybė somatinių sutrikimų, emocinio ir intelektualinio vystymosi pakenkimai, iškreipta vertybių sistema, bendravimo problemos, autoagresyvus elgesys ir t.t. Skriaudžiami vaikai pasižymi menku savęs vertinimu, yra labai atsargūs suaugusiųjų atžvilgiu, krūpčioja po netikėtų, staigių suaugusio žmogaus judesių, sunkiai sutelkia dėmesį per pamokas, apatiški, abejingi, pasyvūs, per pertraukas ir fizinio lavinimo pamokose, šalinasi draugų, stengiasi likti nuošalyje, bijo eiti namo (kai šeimoje gali tikėtis smurto), nešioja neatitinkančią oro sąlygas aprangą (į ją pažiūrėjus atrodo, kad su ja ir miegojo), dažniausiai būna nepažangūs, kai kurie save žaloja (bando persipjauti venas ar perveria daiktus virvais, įsisega auskarus ir kt.). Visi šie požymiai rodo vaiko psichologinę kalbą arba psichinę būseną. Prievartą vaikystėje patyrę žmonės, ypač prievartauti pačių artimiausių žmonių, visą likusį gyvenimą patiria sunkumų bendraudami su kitais. Jiems labai sunku pajusti pasitikėjimą kitu žmogumi. Jie nesugeba tinkamai patenkinti savo globos ir artumo poreikio. Neretai ir patys naudoja prievartą kaip santykių palaikymo būdą. Tokiems žmonėms kur kas dažniau kyla problemų dėl impulsų kontrolės, todėl jų gyvenimas visuomenėje ir jos priimtų normų laikymasis būna pakrikę. Nepajėgdami gauti artumo, meilės ar globos, jie ima save žaloti girtaudami, vartodami psichoaktyvias medžiagas, gyvendami nerimtą gyvenimo būdą. Dažniausiai vaikystėje patyrę prievartą vaikai, dar nesulaukę 18 metų, patenka į policijos, kitų teisėsaugos institucijų akiratį, o represinių priemonių taikymas siekiant pakeisti tokį elgesį duoda atvirkštinį rezultatą – prievarta suvokiama kaip vienintelis žmonių santykių reguliavimo būdas.

Apibendrinant visoms prievartos rūšims būdingas pasekmes, galima būtų įvardinti šias:

- 1) elgesio problemos, pasireiškiančios bėgimais iš namų, vagystėmis, piktnaudžiavimu kvaišalais bei pamokų praleidinėjimu;
- 2) generalizuotas nerimas, pasireiškiantis pasitikėjimo stoka, išsiblaškimu, menku savo tapatumo suvokimu bei nesėkmėmis moksle;

3) depresija, pasireiškianti apatija, socialine izoliacija (atsiribojimu), svorio kritimu, nuovargiu bei žemu savęs vertinimu;

4) sutrikęs prisitaikymas, kuriam būdingas kraštutinis ir amžiui nebūdingas piktnaudžiavimas alkoholiu, blogas elgesys mokykloje, jausmų nesuvokimas, valgymo sutrikimai;

5) bejėgiškumas, kurį atspindi mintys apie savižudybę ar žmogžudystę, nuolatiniai konfliktai su artimaisiais, sunkumų/problemų neigimas.⁴²

Psichologai visas pasekmes linkę skirstyti į trumpalaikes ir ilgalaikes. Kokio masto pasekmės bus vaikui, priklauso nuo patirtos prievartos sunkumo.

Fizinei ir emocinei prievartai būdingos tokios pasekmės :

- a) kriziniai išgyvenimai – baimė, nerimas, nuotaikų svyravimas, pyktis, liūdesys;
- b) žalingi įpročiai (rūkymas, alkoholio, narkotikų vartojimas),
- c) įtaka asmenybei: priklausoma, nerimastinga, baiminga arba agresyvi, dominuojanti, kitus žeminanti asmenybė, santykius šeimoje grindžianti prievarta; kurianti asocialias grupes, linkusi asocialiai elgtis; meilės ir užuojautos kitiems parodymą suvokianti kaip silpnumą.
- d) žemesni intelektualiniai sugebėjimai.

Emocinė prievarta pirmiausia kenkia vaiko savęs suvokimui ir savigarbai⁴³. Nuolat emociškai terorizuojamas vaikas netenka pasitikėjimo savimi: nuolat abejoja savo jausmais, gebėjimais, jaučiasi menkas ir nevertingas. Netekęs pasitikėjimo savimi, praranda ryžtingumą, tampa bailus, pasyvus, laukiantis kitų nurodymų ir pritarimo. Lengvai pasijunta kaltu, menku, netinkamu. Todėl dažniausiai įvardijamos emocinio smurto pasekmės yra įtampa, nepasitikėjimas savimi (savo žiniomis, jausmais, gebėjimais) ir kitais, vengimas bendrauti, nesaugumo, bejėgiškumo, pasimetimo, vienišumo, apleistumo jausmai, priklausomybė nuo kitų nuomonės, požiūrio ir reikalavimų, uždarumas, negebėjimas prašyti ir rasti pagalbos, nuolatinės pastangos įtikti, neryžtingumas, liūdesys, nuolatinė prislėgta nuotaika, depresija, prasidėjęs psichoaktyvių medžiagų vartojimas, pabėgimas iš realaus pasaulio į virtualią realybę internete.

Nors emocinė prievarta lydi visas kitas prievartos rūšis, ji gali reikštis ir savarankiškai. Tėvų verbalinė (pvz., rėkimas, įžeidinėjimas) ar simbolinė (pvz., trankymas durimis, ignoravimas tyla) agresija vaikų atžvilgiu gali turėti rimtų padarinių. Šias prievartos formas patyrusių vaikų elgsenoje dažniau nei kitų vaikų elgsenyje stebima fizinė agresija, delikventinis

⁴² V.Sruoga, B.Jakubkaitė. Emocinė, fizinė ir seksualinė prievarta prieš vaikus. – Vilnius: A.Jakšto spaustuvė, 2002. P.8.

⁴³ Žr. Ten pat.

elgesys ir tarpasmeninės problemos. Jei tokie vaikai dar patiria ir fizinę prievartą, jų problemos yra sunkesnės ir dažnesnės.

Seksualinei prievartai retai būdingos trumpalaikės pasekmės: potrauminio streso sutrikimas (nerimas, nemiga, baimė, atsikartojantys persekiojantys prisiminimai apie patirtą skriaudą, vengimas temos – „bėgimas“, gali būti mintys ar bandymai nusižudyti); ryškiai seksualiai nuspalvintas elgesys; pasikeitęs įprastas mokymosi lygis ar interesų ratas; bandymai piktnaudžiauti alkoholiu ar narkotikais.

Dažniau seksualinę prievartą patyrusius vaikus kamuoja ilgalaikiai padariniai:

a) asmenybės savybės (priklausoma, bejėgė, save nuraminanti, stokojanti valios asmenybė arba siekianti valdyti, pavergti, pažeminti kitą asmenybę, liguistai neigianti gyvenimo faktus asmenybė);

b) seksualinių santykių problemos (netvarkingas, provokuojantis, rizikingas, seksualinis elgesys, prostitucija arba visiškas suvaržymas seksualinių santykių sferoje);

c) tarpasmeniniai santykiai (dažnai pasirenka partnerį, kuris savo elgesiu primena skriaudiką/auką, sukuria šeimą, kurioje gali pasikartoti prievarta prieš vaikus, gali sukeisti, sujaukti šeimos narių vaidmenis – vaikai – „suaugę“, o suaugę kaip vaikai).

Apleisti vaikai išgyvena betarpiškas pasekmes, tokias kaip: higienos įgūdžių praradimas; pasitikėjimo suaugusiais praradimas; piktnaudžiavimas alkoholiu ir narkotikais; pamokų praleidinėjimas ar mokyklos nelankymas; blogi mokslo rodikliai. Visada - ilgalaikė prieraišumo stoka; vaidmenų sukeitimas (vaikas rūpinasi suaugusiaisiais); labai ankstyvas subrendimas; asocialios elgesio normos (valkatavimas, elgetavimas, lupikavimas, vogimas); priklausymas asocialioms grupėms; pastovus alkoholio ar narkotikų vartojimas; netvarkingas seksualinis gyvenimas.

Fiziškai ir psichologiškai pažeisti vaikai dažnai linkę žudyti. ***Savižudybė – tai procesas, kurio metu žmogus patiria vis labiau augantį emocinį skausmą, jausmų ir minčių sumaištį ir nuolat mažėjantį gebėjimą įveikti sunkumus.***

Liūdna statistika: kasmet Lietuvoje nusižudo apie 50 mokyklinio amžiaus vaikų. Dešimteriopai daugiau - bandžiusių nusižudyti. Savižudybė – viena dažniausių vaikų mirties priežasčių⁴⁴. Kasmet Lietuvoje nusižudo po maždaug septynis - devynis 10-14 metų amžiaus vaikų, dvigubai daugiau bandžiusių nusižudyti. Lietuvos vaikai turi kelis kartus daugiau psichologinių problemų negu išsivysčiusių šalių vaikai.

⁴⁴ R.V.Pivorienė. Vaikų savižudybės: <http://media.search.lt/GetFile.php?OID=92987&FID=270129>. Prisijungimo laikas: 2005 m. rugsėjo 5 d.

Savižudybės procesą sudaro trys etapai:

- 1) mintys apie savižudybę;
- 2) ketinimas nusižudyti;
- 3) bandymas nusižudyti (veiksmas)⁴⁵.

Psichologai teigia, jog vaikų savižudybes dažniausiai įtakoja šie veiksniai: patirta seksualinė, fizinė, emocinė prievarta ar nesirūpinimas (šeimoje, mokykloje, kitoje aplinkoje); egzaminų baimė; artimo žmogaus mirtis; draugo ar kito artimo žmogaus savižudybė; tėvų skyrybos; nelaiminga meilė; neviltis išspręsti problemą (dėl pernelyg mažos gyvenimiškos patirties).

Išskiriamos rizikos grupės, kurioms priklausantys vaikai gali dažniau išgyventi savižudybės krizę: (1) lytis (nusižudę nepilnamečiai pagal lytį pasiskirsto panašiai kaip ir kitose Europos šalyse, t. y. berniukai žudosi maždaug tris kartus dažniau negu mergaitės⁴⁶); (2) psichiniai sutrikimai (šėimos psichinių sutrikimų istorija); (3) nepilna ir nedarni šeima; (4) labai griežti tėvai.

Labai retai vaikai ir paaugliai galvoja apie savižudybę kaip apie norą mirti, dažniau jie jaučiasi neįvertinti, nusivertina save, jaučiasi našta aplinkiniams, jiems atrodo, kad jų šeima būtų daug laimingesnė, jei jų nebūtų šalia. Tokie vaikai dažnai mini, kad neturi su kuo pasikalbėti, niekas neturi laiko juos išklaudyti, pabandyti suprasti ir tiesiog pabūti su jais. Ketinantys žudytis vaikai dažniausiai yra iš šeimų, kuriose jau ilgą laiką vyravo vidinis konfliktas. Jei tėvas ar motina bando konfliktą užaštrinti išreikšdami garsiai savo pasipiktinimus, tai vaikas išgyvendamas tą konfliktą paprasčiausiai tyli, užsisklendžia savyje. Būtent dėl to labai dažnai tokioje šeimoje įvyksta autoagresija ir vaikas priima sprendimą pasitraukti iš gyvenimo.

Savižudybė sukelia didžiulę emocinę įtampą šeimoje. Nusižudžius vaikui, tėvus dažnai kankina kaltė - jie kaltina save, kad nesugebėjo laiku suvokti problemos. Kiti žmonės taip pat kaltina tėvus dėl jautrumo ir supratimo stokos⁴⁷. Tai vėl gi gimdo kitą asmenybės konfliktų seriją.

1.4. ŠEIMA – KAIP TERPĖ PRIEVARTAI GIMTI IR KLESTĖTI

Fundamentinis mūsų visuomenės pagrindas yra šeima. Kad ir kur būtų vykdoma prievarta prieš vaiką, dažniausiai jos ištakos prasideda šeimoje. Jei vaikas patiria prievartą ne šeimoje, reiškia- smurtaujantis prieš jį asmuo savo šeimoje negavo tų elgesio taisyklių, kurios draustų jam

⁴⁵ Bulotaitė L., Pivorienė R.V., Sturlienė N. Drauge su vaiku... – Vilnius: Lietuvos Respublikos Švietimo ir mokslo ministerija, 2001. P 41.

⁴⁶ Babachinaitė G. Nepilnamečių smurtas Lietuvoje: raiška, priežastys ir prevencija. // Jurisprudencija. – Vilnius. 2002, t. 27(19); P. 108–117

⁴⁷ I.Čepulskaitė. Visuomenės problema: savižudybė: <http://www.sociumas.lt/Lit/Nr6/savizudybe.asp>. Prisijungimo laikas: 2005 m. spalio 13 d.

šitaip elgtis. Galima drąsiai teigti, kad svarbiausia kovoje su prievarta yra šeima ir visuomenės dorovės bei moralės normos. Šeimoje prasideda prievartos pradai. Kaip jau ir minėta, dažna iš prievartos prieš vaikus priežasčių yra skurdas. Bedarbiai tėvai (ypač vyrai) prisipažįsta, kad jaučiasi bereikšmiai, niekam nereikalingi. Po 2-3 metų dalis bedarbių tėvų degraduoja doroviniu atžvilgiu, palūžta psichologiškai, tampa nevalingais ir impulsyviais auklėtojais⁴⁸.

Išties, pastaruoju metu didėjantis žymus socialinių sluoksnių skirtumas visuomenėje keičia vaikų auklėjimą šeimose. Didėjantis nedarbas ir kova už būvį skatina suaugusiuosius dirbti kartais net keliose darbo vietose, todėl laiko šeimai praktiškai nebelieka. Turtuolių šeimose viskas atvirkščiai – čia vaikui diegiama ne dorovinių vertybių, o materialinių paslaugų ir komforto sistema. Visuomenės susiskaldymas į turtinguosius ir vidutiniokus, ar žemesnius už juos, ne tiesiogiai įtakoja prievartą prieš vaikus ir ši daro ją vis problematiškesne.

Mūsų visuomenėje dar labai gajus jėgos kultas, o ne doros idėjos. Dar nedaugelis suaugusiųjų supranta, kad šeimoje propaguojama gyvensena bei vaikui įskiepytos dorovės, moralės ir visuomeniškumo taisyklės yra vaiko tolimesnio gyvenimo rėmas, kuriame jis kurs savo pasaulį. Šeimoje negavęs privalomų elgesio normų vaikas apie jas nesužinos, arba sužinos įvykus kokiam neigiamam faktui jo gyvenime.

Visuomenės nuomonė dažniausiai ta, kad prievarta prieš vaikus vyksta asocialioje šeimoje arba vykdoma prieš vaikus iš tokios šeimos, arba prievartauja tos šeimos vaikai. Čia turima galvoje neigiama šeima. Taigi, visuomenė skaido šeimas, žino, kurios yra teigiamos, kurios neigiamos. Originalų šeimų skirstymą į grupes pateikia L.Violando savo darbe „Šeimos tyrinėjimų diagnostika“⁴⁹. Autorius visas šeimas linkęs skaidyti į tobulas, neadekvačias, egocentriškas ir asocialias. Visos išvardintos šeimos skirtingos jos šeimos narių supratimu ir individualumu. Mokslininkas tobulomis vadina šeimas, kurios perdėtai laiko save nepriekaištingomis, neadekvačioms būdinga per didelis pasitikėjimas kitais žmonėmis ir šeimos narių vengimas priimti kokius nors sprendimus. Egocentriškąsias jis apibūdina kaip siekiančias savanaudiškų tikslų, o asocialiose pasigenda deramo ryšio tarp pačių šeimos narių ir tarp šeimos bei ją supančios aplinkos.

Kaip ir visuomenė, dauguma sociologų bei psichologų linkę manyti, jog prievarta gimsta socialinės rizikos šeimose. Sutinkamas dar vienas šeimų skirstymas: į sveikas ir nesveikas šeimas. Psichologas G.Chomentauskas teigė, kad tėvai, kurie iš tikrųjų myli vaikus, juos supranta ir priima tokius, kokie jie yra, užaugina juos laimingus ir draugiškus. O vaikai, kurie myli savo tėvus, gerai vertina ir save. Tokie vaikai gana anksti pradeda įsisąmoninti, ką tėvai mano apie juos, kaip juos vertina ir priima. Tėvai, kurie priešiški vaikams, juos atstumia, nuolat

⁴⁸ Z.Bajoriūnas. Paauglio teisėtvarkos pažeidėjo šeimos ugdomasis potencialas. Mokykla ir nusikalstamumo prevencija. – Vilnius: Leidybos centras, 1996. P. 71.

⁴⁹ Pagal: Z.Bajoriūną. Žr. ten pat. P. 81.

kritikuoja ir įžeidinėja, paprastai užaugina priešiškus kitiems, asocialius, turinčius nepasitenkinimo savimi jausmą bei blogus įpročius, mažiau supratingus vaikus. Jų atžalos yra praradę viltį, kad kada nors bus mylimos ir reikalingos⁵⁰.

Stipri tėvų kontrolė ir vaiko autonomijos pripažinimas, nepriklausomybės skatinimas turi teigiamos įtakos normaliai vaiko psychosocialinei raidai ir formuoja: socializuotą ir nepriklausomą vaiko elgesį; pasitikėjimą savimi; altruizmą; atsakomybę už savo elgesį; draugiškumą; mokėjimą bendrauti su kitais ir gerą mokymąsi.

Šeima yra unikalus vienokius ar kitokius nepilnamečio asmenybės bruožus formuojantis pradas. Tai netiesioginis teigiamų ir neigiamų reiškinių šaltinis vaikui⁵¹.

Teigiamoje šeimoje augantiems vaikams būdingi teigiami bruožai: visuomeniškumas, džiugi nuotaika, optimizmas, užuojauta kitiems žmonėms, saiko jausmas; neigiamoje – neigiami bruožai: priešiškumas, pavydas ir agresija. Nesveikose šeimose dažniausiai ir pasireiškia vaikų apleidimas, fizinis ir psichologinis smurtas, seksualinis išnaudojimas, be abejo, tokioje šeimoje labai ribotas bendravimas, nekalbama, tarp šeimos narių nėra nei pasitikėjimo nei jausmų. Asocialios ir rizikos šeimos yra viena skaudžiausių modernios visuomenės problemų⁵².

Lietuvos Respublikos išmokų vaikams įstatyme⁵³ numatytas socialinės rizikos šeimos apibrėžimas: „socialinės rizikos šeima – šeima, kurioje vyrauja krizė dėl to, kad vienas ar keli šeimos nariai piktnaudžiauja alkoholiu, narkotinėmis, psichotropinėmis ar toksinėmis medžiagomis arba (ir) yra priklausomi nuo azartinių lošimų, arba (ir) dėl turimos negalios, skurdo, socialinių įgūdžių stokos negali ar nemoka prižiūrėti vaikų, arba (ir) naudoja psichologinę, fizinę ar seksualinę prievartą, arba (ir) gaunamą valstybės paramą panaudoja ne šeimos interesams“.

Jurbarko Vaikų teisių apsaugos tarnybos vedėja L.Gardauskienė sutinka su įstatyme pateiktu apibrėžimu, tačiau apgailestauja, kad Jurbarko rajone į socialinės rizikos šeimų įskaitą dažniausiai patenka šeimos „su faktais“. Tai reiškia, kad Vaikų teisių apsaugos tarnyba, deja, dažniausiai pirmiau gauna faktus apie prieš vaikus naudojamą ar panaudotą prievartą, ir tik po to tos šeimos įtraukiamos į įskaitą. Taigi, šios įskaitos prevencinis efektyvumas praktikoje ir teorijoje prasilenkia su realybe. Kaip rodo statistika, Jurbarko rajone nėra didelės socialinės rizikos šeimų skaičiaus augimo tendencijos.

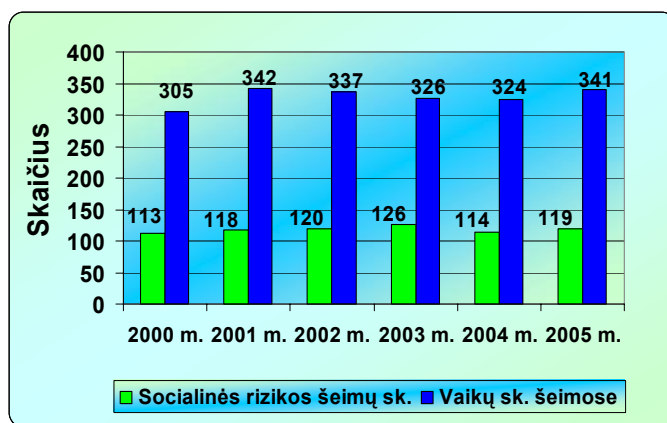
⁵⁰ Pagal: M.Leliūgienė. Kompleksinis darbas su šeima. Socialinė pedagogika: teorija ir praktika. Socialinis ugdymas IX d. – Vilnius: UAB Baltijos kopija, 2005. P. 30.

⁵¹ G.Babachinaitė, A.Čepas, A.Drakšienė. Nepilnamečio asmenybės ir nusikalstamumas. – Vilnius: Mintis, 1984. P. 28.

⁵² G.Kvieskienė. Socializacija ir vaiko gerovė. – Vilnius: Švietimo ir mokslo ministerija, 2003. P. 91

⁵³ Lietuvos Respublikos išmokų vaikams įstatymas, 1994 m. lapkričio 3 d. // Valstybės žinios, 1994, Nr.89-1706.

Jurbarko rajone socialinės rizikos šeimos ir jose augančių vaikų skaičius

Iš tyrimo matyti, kad kiekvienoje socialinės rizikos šeimoje auga vidutiniškai po 2,80 vaiko šeimoje. Ne visada vaikų skaičius šeimoje įtakoja šeimos rizikingumą. Gali šeimoje augti ir penki vaikai, tačiau jie visi bus mylimi bei aprūpinti, o kartais vienas šeimoje augantis vaikas mušamas, skriaudžiamas bei atstumtas.

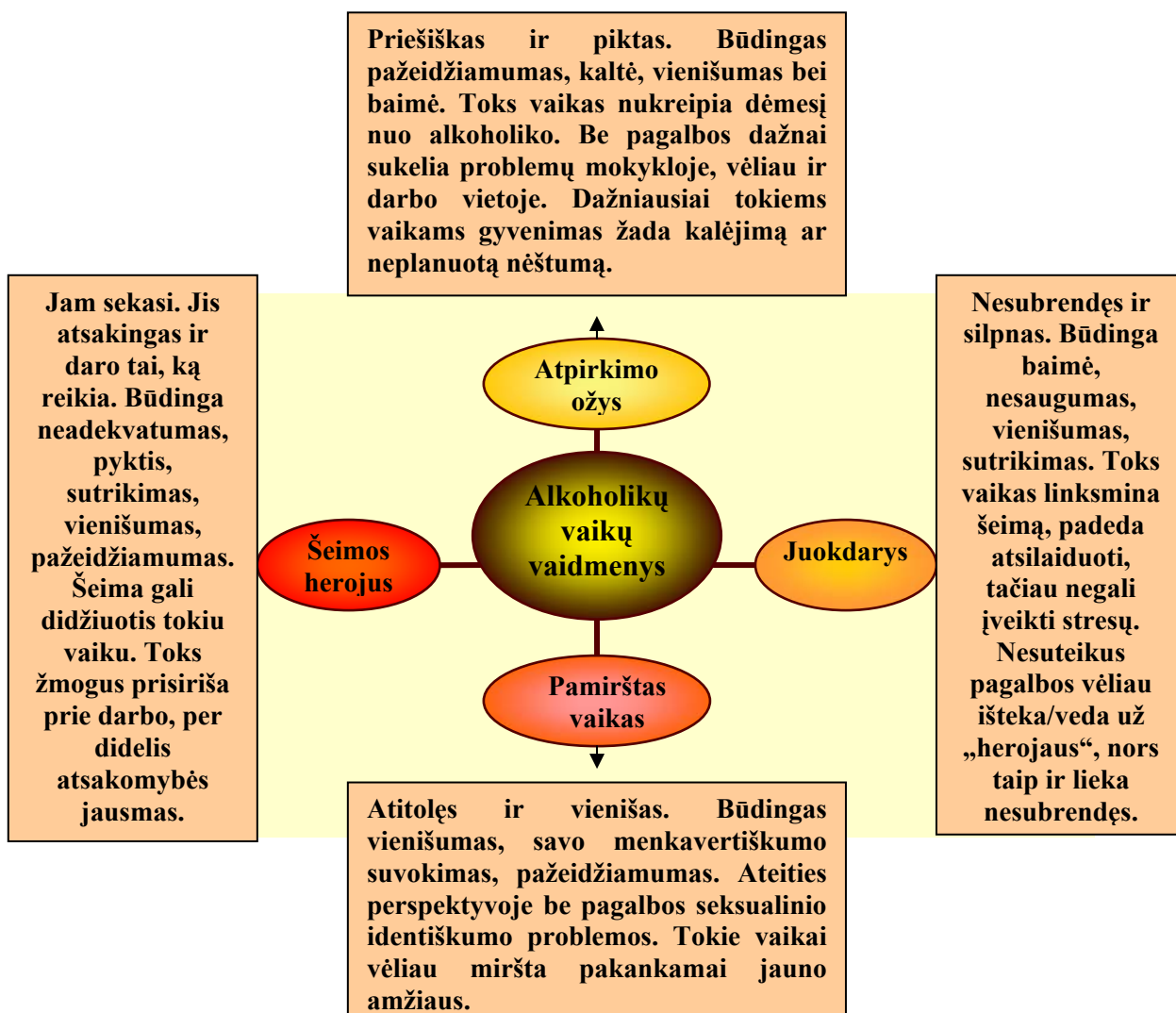
Dažniausiai išskiriami šie socialinės rizikos šeimos bruožai:

- ⊗ vienas arba abu tėvai turi žalingų įpročių ar kompulsijų – vartoja kvaišalus, demonstruoja palaidą seksualinę elgesį, lošia azartinius žaidimus, per daug laiko praleidžia darbe;
- ⊗ vienas arba abu tėvai grasina ir naudoja fizines bausmes, kaip pagrindinę disciplinos priemonę. Vaikai gali būti fizinio smurto liudininkais arba priversti dalyvauti baudžiant seseris ir brolius;
- ⊗ vienas arba abu tėvai naudoja stiprią autoritarinę kontrolę, kaip auklėjimo priemonę;
- ⊗ šeima fanatiškai seka tam tikrais tikėjimais ar stereotipais.

Jurbarko rajone dažniausiai į socialinės rizikos šeimų ratą patenka šeimos, kuriose tėvai nuolat vartoja alkoholinius gėrimus bei kitus kvaišalus. Tokiose šeimose augantys vaikai dažniausiai neįgauna socialinių įgūdžių, būna atskirti visuomenėje, praranda savo, kaip individo statusą. Nors tokių šeimų vaikų stereotipas visuomenėje kaip ir atstumtas bei niekam nereikalingas vaikas, vis gi, literatūroje išskiriami keturi vaikų, augančių socialinės rizikos šeimose, kur tėvai alkoholikai, tipai⁵⁴.

⁵⁴ M.Leliūgienė. Kompleksinis darbas su šeima. Socialinė pedagogika: teorija ir praktika. Socialinis ugdymas IX. – Vilnius: UAB Baltijos kopija, 2005. P. 34.

Vaikų, augančių socialinės rizikos šeimose dėl girtuokliavimo, tipai

Visuomenė ne tik sluoksniuojasi pagal socialinį statusą, tačiau keičiasi ir pats požiūris į šeimą. Daugėja žmonių, nebeteikiančių tiek daug dėmesio šeimai, kiek darbui, sau ar kitiems interesams. Keičiasi ir šeimos struktūros: vis daugiau šeimų turi tik vieną iš tėvų, be to, vis daugėja šeimų, kurios turi tik vieną vaiką. Didele problema taip pat gali tapti auklėjančio asmens laiko trūkumas bei per dideli vaikui keliami lūkesčiai. Vaikai tampa tėvų norų išpildymo bei gyvenimo tikslų projektavimo objektu. Jei anksčiau svarbiausia šeimos užduotis buvo socialinio elgesio normų vaikams įdiegimas, tai dabar šis uždavinys vis dažniau gula ant vaikų ugdymo įstaigų pečių.

2. PRIEVARTOS VAIKŲ ATŽVILGIU PAPLITIMAS JURBARKO RAJONE. KRIMINOLOGINIO TYRIMO REZULTATŲ ANALIZĖ

Šioje darbo dalyje bus atlikti trys tyrimai, autorės manymu, tiksliausiai atskleidžiantys prievartos prieš vaikus problemškumą, tendencijas ir galimus problemos sprendimo būdus Jurbarko rajone.

2.1. PRIEVARTOS PAPLITIMAS VAIKŲ ATŽVILGIU JURBARKO RAJONE

Tyrimo objektas – prievartos vaikų atžvilgiu paplitimas Jurbarko rajone.

Tyrimo tikslai:

- 1) nustatyti fizinio ir seksualinio smurto paplitimą Jurbarko rajone bei šio smurto padarinius;
- 2) nustatyti prievartos priežastis, pasekmes bei prevencines gaires.

Mykolo Romerio universiteto Teismo medicinos instituto Jurbarko ekspertinio poskyrio dokumentų apie 2000-2005 metais nukentėjusius asmenis analizė

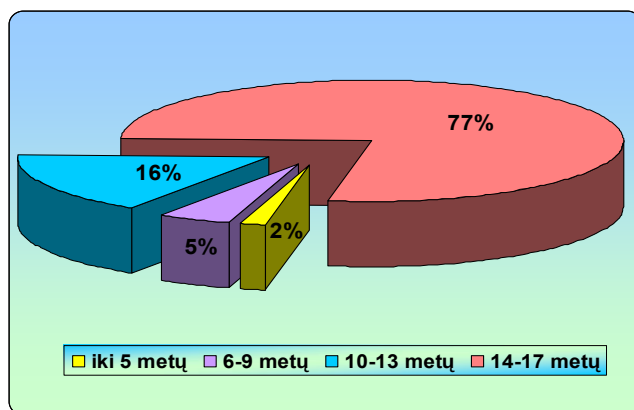
Tyrimo metodas: tyrimas atliktas dokumentų analizės metodu, išskiriant esminius dalykus, susijusius su fiziniu ir seksualiniu smurtu prieš vaikus.

Tyrimas darytas remiantis Mykolo Romerio universiteto Teismo medicinos instituto (toliau MRU TMI) Jurbarko ekspertinio poskyrio medžiaga nuo 2000-ųjų iki 2005-ųjų metų. Į Jurbarko ekspertinį poskyrį kreipiasi nukentėję nuo smurtinių nusikaltimų asmenys iš Jurbarko, Šakių, Raseinių, Tauragės bei kitų rajonų. Tenka pastebėti, kad atskiriant duomenis pagal rajonus, išsiaiškiname, jog kiekvienas rajonas yra specifinis smurtiniais nusikaltimais. Tarkime, Šakių rajone pagal nagrinėjamą medžiagą, kur kas daugiau seksualinės prievartos, tokios, kaip tvirkinamieji veiksmai mažamečių atžvilgiu, nei Jurbarko rajone, o Raseinių rajonas pasižymi žiauresniais seksualinės prievartos faktais, panaudojant psichologinį bei fizinį smurtą. Jurbarko rajone ypatingo pobūdžio smurtinių nusikaltimų vaikų atžvilgiu neišskiriama.

Socialinė-demografinė respondentų charakteristika

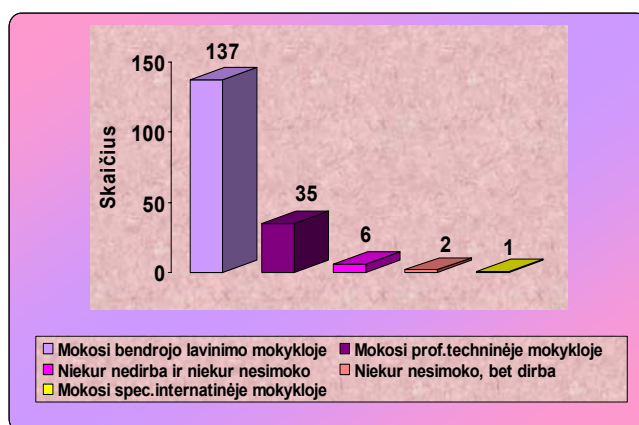
Nustatyta, kad *nuo 2000 m. sausio 1 d. iki 2005 m. spalio mėnesio* į MRU TMI Jurbarko ekspertinį poskyrį kreipėsi **184** vaikų iki 18 metų iš Jurbarko rajono, iš jų **130 (70,7%)** berniukų ir **54 (29,3 %)** – mergaitės. Vaikų amžius įvairus: iki 5 metų – **3 (1,6 %)**; nuo 6 iki 9 metų – **9 (4,9 %)**; nuo 10 iki 13 metų – **30 (16,3 %)**; nuo 14 iki 18 metų – **142 (77,1 %)**.

3 paveikslas
Vaikų amžius

Daugiausiai iš besikreipusiųjų vaikų buvo bendrojo lavinimo mokyklų mokiniai – **133 (72,2 %)**, specialiosios internatinės/globos įstaigos **1** mokinys (**0,54 %**), profesinės mokyklos – **32** mokiniai (**17,4 %**), **4 (2,17 %)** niekur nesimokantys ir nedirbantys bei **1 (0,54 %)** niekur nesimokantis, bet dirbantis nepilnametis.

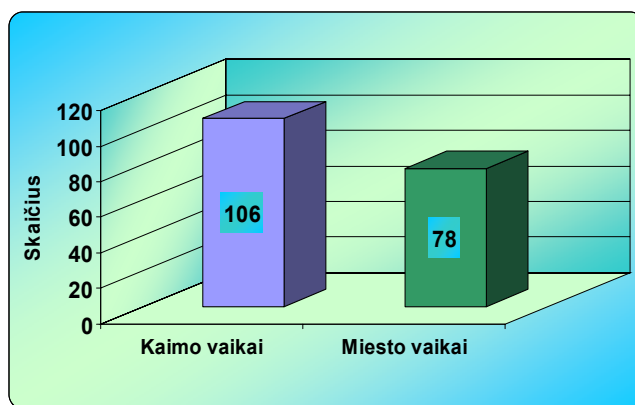
4 paveikslas
Vaikų užimtumas

Vaikus, patyrusius smurtą, galima būtų išskaidyti grupėmis pagal gyvenamąją vietą. Iš visų nukentėjusiųjų, **106 (57,6 %)** vaikai, kurie kreipėsi eksperto pagalbos gyveno kaime, o **78 (42,4 %)** – mieste.

5 paveikslas

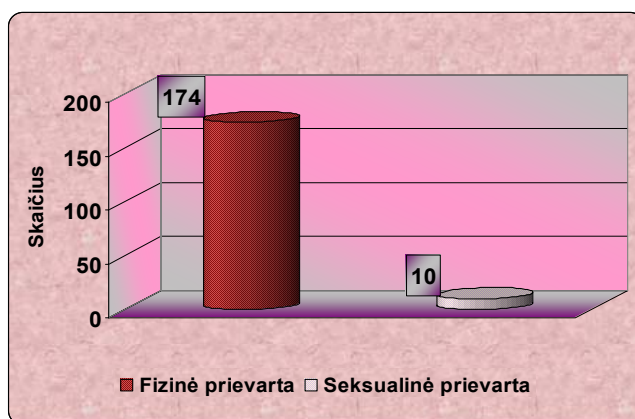
Vaikų pasiskirstymas pagal gyvenamąją vietą

Iš visų ekspertiniame poskyryje apžiūrėtų vaikų **174 (94,6 %)** patyrė fizinį smurtą, o **10 (5,4 %)** – seksualinį smurtą.

6 paveikslas

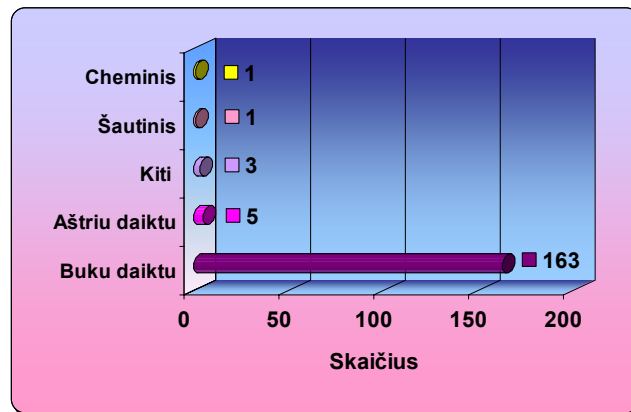
Vaikų patirta prievarta

Fizinis smurtas prieš vaikus

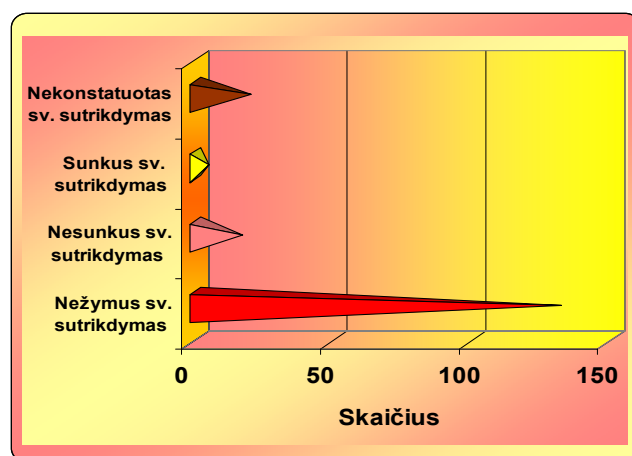
Iš **173** vaikų, tarp jų **130** berniukų bei **44** mergaičių, patyrusių fizinį smurtą, net **163 (94,2%)** vaikams padaryti kūno sužalojimai buku daiktu (t.y. smūgiais kumščiu, spyriais koja, panaudojant įvairiausių be briaunų daiktus: lazda, strypą, įvairius buitinius ir kitus daiktus), **5 (2,9 %)** sužalojimai padaryti aštriu daiktu (keturiais atvejais sužalojimai padaryti peiliu, vienu atveju tam buvo panaudotas kirvis); **1** vaikui (**0,6 %**) padarytas sužalojimas, sužeidžiant jį iššovus iš orinio šautuvo, **1** vaikas (**0,6 %**) buvo apsinuodijęs cheminėmis medžiagomis, o **3** vaikams (**1,7 %**) sužalojimai padaryti kitu būdu, t.y. suspaudžiant, nusideginant ir nuplinkant. Vienas išskirtinis atvejis, įvykęs 2005 metais, kada vienerių metų vaikas dėl girtos motinos nepriežiūros pats iškrito pro langą ir patyrė sužalojimus.

7 paveikslas Sužalojimo mechanizmas

Fizinio smurto sunkumą labiausiai atspindi sveikatos sutrikdymo mastas. Šio tyrimo metu nustatyta, jog 174 vaikai, patyrę fizinį smurtą, dažniausiai patyrė nežymų sveikatos sutrikdymą. **132 (75,9%)** vaikams buvo padaryti lengvi kūno sužalojimai: nedidelės kraujosruvos, įdrėskimai, įbrėžimai, lengvi sumušimai, nestiprūs galvos smegenų sukrėtimai, buvo ir tokių vaikų, kurie neteko dantų. Kiek rečiau vaikai nukentėjo nuo nesunkaus sveikatos sutrikdymo. **17 (9,8%)** vaikų, patyrusių sunkesnius kūno sužalojimus, o būtent, įvairius kaulų lūžius, sunkesnes traumas, konstatuotas nesunkus sveikatos sutrikdymas. Sunkių sveikatos sutrikdymų, palyginus, patyrė nedaug vaikų - **5 (2,9%)**. Tiriant pateiktą medžiagą, susidurta su įdomiu faktu – daliai vaikų, patyrusių fizinį smurtą, sveikatos sutrikdymas nekonstatuotas. Tokių atvejų pasitaikė net **20 (11,5 %)**. Anot, MRU TMI Jurbarko ekspertinio poskyrio eksperto A.Jokšo, nemažai daliai vaikų nebuvo nustatyta jokie kūno sužalojimo, kadangi vaikai pavėluotai kreipėsi į šią įstaigą arba, tiesiog buvo padaryti labai nežymūs sužalojimai, kurių paprasčiausiai neįmanoma konstatuoti.

8 paveikslas Sveikatos sutrikdymo mastas

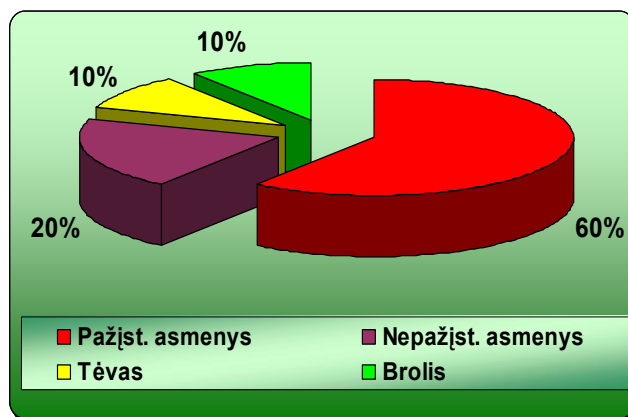

Iš tiriamų atvejų net **85 (48,9 %)** kartus vaikai patyrė fizinį smurtą nuo pažįstamų (dažniausiai tai atsitikdavo mokykloje, vakarėlių metu bei gatvėje), **31 (17,8 %)** kartą vaikai nukentėjo nuo jiems nepažįstamų asmenų (dažniausiai viešoje vietoje), nuo tėvų/motinų (šeimoje) nukentėjo **17 (9,8 %)** vaikų, kiek daugiau nuo patėvių/pamočių (namuose) – **23 (13,2 %)**, nuo kitų giminaičių (įvairiose vietose) – **18 (10,3 %)** vaikų.

Seksualinis smurtas prieš vaikus

Nuo 2000 m. sausio mėn. iki 2005 m. spalio mėn. į MRU TMI Jurbarko ekspertinį poskyrį kreipėsi **10** vaikų dėl patirto seksualinio smurto. Visais dešimt atvejų kreipėsi 11-17 metų amžiaus mergaitės, patyrusios seksualinį smurtą: viena jų buvo 11 metų, kita 13 metų, visų kitų amžius - nuo 14 iki 17 metų. **Trys (30 %)** iš visų besikreipusiųjų mergaičių gyveno Jurbarko mieste, likusios **septynios (70 %)** kaimuose. Prieš **tris** iš jų buvo panaudotas fizinis smurtas, **šešioms** – grasinta, prieš **vieną** mažametę seksualinį smurtą naudojo jos tėvas. Ganėtinai įdomus pastebėjimas, kad tik **keturioms** mergaitėms konstatuotas **nežymus sveikatos sutrikdymas**, atsipirkęs nubrozdinimais, kraujosruvomis bei potrauminiu šoku. **Šešioms** mergaitėms **nenustatyti** jokie sužeidimai. Pasak, Jurbarko ekspertinio skyriaus eksperto A.Jokšo, labai sunku yra konstatuoti seksualinės prievartos faktą, nesant seksualinei prievartai specifinių požymių. Dažnai ant nukentėjusiųjų kūnų išlieka ne tik seksualinei, bet ir fizinei prievartai, būdingų požymių. Jo teigimu, ypatingai apsunkina tyrimą anamnezės rinkimas iš nukentėjusiųjų nepilnamečių, ypač, mažamečių, taip pat pavėluotas vaikų kreipiamasis į šią įstaigą. Dažnai sužalojimai, kurie galėjo būti padaryti seksualinės prievartos atveju iki tyrimo pradžios būna išnykę. Eksperto teigimu, sunku pateikti kategorišką išvadą dėl seksualinės prievartos buvimo ar nebuvimo, todėl išvadose dažniausiai yra pažymimi nukentėjusiajam padaryti sužalojimai, aprašant jų pobūdį ir galimą atsiradimo mechanizmą, tačiau apie jų atitikimą seksualiniam smurtui paliekama teisė spręsti bylą tiriantiems pareigūnams.

Seksualiniais nukentėjusiųjų prievartautojais dažniausiai buvo nukentėjusiosioms pažįstami asmenys. Net **6** nukentėjusiosios pažinojo savo seksualinį prievartautoją, prieš **2** seksualinį smurtą naudojo joms nepažįstamas asmuo, o atitinkamai **po 1** nukentėjusiąją seksualinę prievartą patyrė šeimoje, vienos prievartautoju tapo tėvas, kitos – brolis. Toks dažnas pažįstamų smurtautojų ratas leidžia manyti, kad seksualinį smurtą įtakojo ir emocinė prievarta.

Per 2000-2005 metus pasitaikė vienas atvejis, kai nepilnametė nukentėjusioji atsisakė eksperto pagalbos ir baudžiamoji byla dėl išžaginimo buvo nutraukta. Neužfiksuota nė vieno grupinės seksualinės prievartos atvejo.

Mirtinų atvejų, susijusių su prievarta bei smurtu prieš vaikus iki 18 metų, per minimus penkerius metus MRU TMI Jurbarko ekspertiniame poskyryje nebuvo užregistruota. Norėtume akcentuoti, kad neretai asmenys, tarp jų ir vaikai, patyrę sunkesnes traumas iš Jurbarko gabenami į didesnes ir efektyvesnę medicinos pagalbą galinčias suteikti ligonines, todėl dalis teismo medicininių tyrimų atliekama didžiųjų miestų ekspertiniuose skyriuose, apie kurių rezultatus Jurbarko ekspertinis poskyris duomenų negauna. Be abejo, šis tyrimas daugmaž atspindi tik iškilusius aiškiai smurtinius atvejus prieš vaikus, realią smurto prieš vaikus būklę nustatinėsime sekančiame tyrime.

Vaikų apklausa apie prievartos prieš vaikus paplitimą Jurbarko rajone

Tyrimo metodas: tyrimas buvo atliktas anketinės apklausos metodu, užduodant vaikams aiškiai ir tiksliai suformuluotus klausimus. Respondentai atsakė į šešių dalių anketos klausimus apie prievartą vaikų atžvilgiu.

Socialinė-demografinė respondentų charakteristika.

Realų prievartos vaikų atžvilgiu paplitimą galima nustatyti vienu iš populiariausių būdų – anketavimu. Pasirinkus šį būdą buvo susidurta su viena sąlyga: apklausiamųjų vaikų amžius - ne mažesnis nei 14 metų. Socialinių darbuotojų tvirtinimu, tiek mažamečių, tiek ir paauglių apklausos tyrimo rezultatai keistis neturėtų, todėl išvengiant mažamečių vaikų teisių pažeidimo,

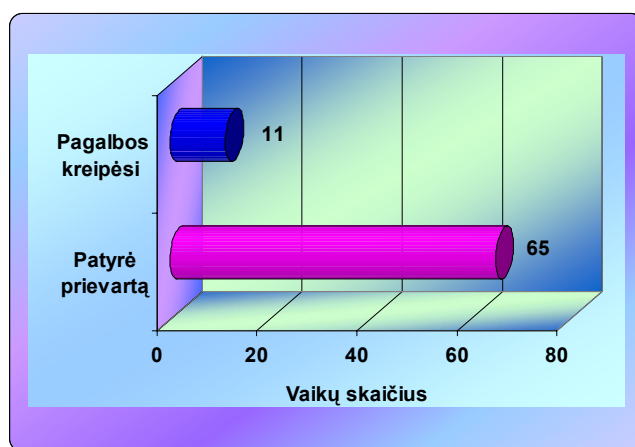
jų trikdymo ir dviprasmių pasekmių sukėlimo, tyrimo metu buvo apklausta **100** paauglių, iš jų **47** mergaitės ir **53** berniukai. Apklaustųjų amžius išskaidytas į dvi grupes, t.y. į **14 ir 15** metų bei **16 ir 17** metų amžiaus grupes. Tyrimo metu apklausti **52** 14-15 metų bei **48** 16-17 metų vaikai.

Pagal *gyvenamąją vietą* visus apklaustus paauglius galima būtų suskirstyti grupėmis. Kaimo vaikai sudarė **27 %**, o mieste gyvenantieji – **73 %** visų apklaustųjų.

Apklausoje dalyvavę paaugliai skyrėsi savo užimtumu. Daugiausiai buvo apklausta *bendrojo lavinimo mokykloje besimokančių* mokinių, jų tyrime dalyvavo **85 %**, **4 %** apklaustųjų mokėsi *profesinėje žemės ūkio mokykloje*, **2 %** respondentų *niekur nesimokė, tačiau dirbo*, **9 %** - *nei dirbo nei mokėsi*. Net **65 %** visų apklaustų paauglių atsakė, jog yra patyrę prievartą, **35 %** iš jų šį faktą atmetė. Iš visų patyrusiųjų prievartą **11 (16,9 %)** nurodė patyrę fizinę, **26 (40 %)** – emocinę, o **1 (1,5 %)** – apleidimą/nėsirūpinimą. Tačiau **23 (36,9 %)** paauglių teigė, jog jie patyrė tiek fizinę, tiek emocinę prievartą; fizinę prievartą bei apleidimą – **1 (1,5 %)**; o fizinę, emocinę prievartą bei apleidimą patyrė **2 (3,1 %)** paaugliai. Tik **11 (21,6 %)** paauglių, iš **51**, išsakydavo nuomonę šiuo klausimu, kreipėsi pagalbos patyrus prievartą. **2 (18,2 %)** iš jų pagalba veiksminga nebuvo. **40** paauglių, patyrusių prievartą ir išsakydavo nuomonę šiuo klausimu, niekur nesikreipė. Jų buvo paklausta, kodėl. Dauguma atsakė, jog bijojo įskundimo pasekmių, kiti gi nurodė, patys susitvarkę su problema; kitiems patirta prievarta nebuvo tokia reikšminga ir žiauri, kad dėl jos būtų galima kreiptis pagalbos; tretiems neleido užsisklendimas savyje; ketvirti pasitikėjo tik draugų pagalba; penkti suvedinėjo sąskaitas asmeniškai ir panašiai.

10 paveikslas

Santykis tarp vaikų, patyrusių prievartą ir besikreipusiųjų pagalbos

Vaikų patirta fizinė prievarta

Tiriant vaikų apklausos rezultatus apie jų patirtą fizinę prievartą, matoma tendencija, jog dažniau fizinę prievartą patiria berniukai nei mergaitės, kadangi net **28 (73,7 %)** atvejais iš **38**, fizinę prievartą patyrė būtent berniukai, o **10 (26,3 %)** atvejų – mergaitės. Kaip matysime vėliau,

mergaitės dažniau nei berniukai patiria emocinę prievartą. Iš visų paauglių, patyrusių fizinę prievartą, **31** jų atsakė į klausimą, koks sužalojimo mechanizmas buvo naudojamas jų atžvilgiu fizinės prievartos metu. Dažniausiai fizinė prievarta net **25 (80,7 %)** atvejais buvo naudojama pasitelkiant bukus daiktus; dažniausiai diržą, pagali, rankos kumštį ar koją. Aštrus daiktas (peilis) prieš vaikus naudotas **2 (6,4 %)** atvejais, tiek pat kartų vaikai nukentėjo nuo nudegimo, po **1 (3,2 %)** paauglių yra nukentėję nuo buko bei aštraus daikto; buko daikto ir apsinuodijimo. Dauguma sužalotųjų vaikų pagalbos nesikreipė niekur, todėl apie jų sveikatos sutrikdymą sunku kalbėti. Iš **32** respondentų, išsakyusių savo nuomonę šiuo klausimu, **18 (56,3 %)** atsakė, kad jiems nekonstatuotas sveikatos sutrikdymas, **10 (31,2 %)** atsakė, kad jiems fizinės prievartos atveju padarytas nežymus, o **4 (12,5 %)** atvejais – nesunkus sveikatos sutrikdymas. Smurtautojų sąrašas įvairus, kadangi iš **37** vaikų, **11 (29,8 %)** nurodė, kad jiems teko fizinę prievartą kentėti dėl pažįstamų asmenų, **10 (27 %)** – dėl nepažįstamųjų asmenų, **4 (10,8 %)** – dėl patėvio, **3 (8,1 %)** – dėl tėvo, **2 (5,4 %)** – dėl brolio ar sesers veiksmų. Dar **2 (5,4 %)** nukentėjo ir nuo kitų giminaičių ir nuo nepažįstamų asmenų. **1 (2,7 %)** paauglys nurodė patyręs fizinę prievartą dėl motinos veiksmų; dar vienas – kito giminaičio; trečias – tiek dėl motinos, tiek dėl tėvo veiksmų; ketvirtas – pažįstamo ir nepažįstamo asmens; penktas – patėvio ir nepažįstamo asmens veiksmų, pasireiškusių fiziniu smurtu.

Vaikų patirta emocinė prievarta

Analizuojant vaikų pateiktus atsakymus į klausimus apie šią prievartos rūšį galima drąsiai teigti, kad beveik kas antras vaikas Jurbarko rajone patiria būtent šią prievartą, kadangi **52** apklaustieji paaugliai yra patyrę emocinę prievartą. Nuo šios prievartos, skirtingai, nei fizinės prievartos atveju, šiek tiek dažniau kenčia mergaitės. Iš visų, patyrusių šią prievartą paauglių, **30 (52,7 %)** išsakyusios savo patirtį yra mergaitės, **28 (42,3 %)** – berniukai. Kaip ir tolimesniame tyrime, kur visuomenė išreiškė savo reakciją į prievartą vaikų atžvilgiu, taip ir šiame akivaizdu, kad nei šeima nei mokykla vaikui nėra saugiausia vieta, kadangi net **15 (31,9 %)** iš **47**, išsakyusių savo nuomonę paauglių nurodė, kad emocinę prievartą yra patyrę mokykloje; **10 (21,3 %)** – šeimoje, **8 (17 %)** – bendraamžių tarpe; **5 (10,6 %)** – tiek mokykloje tiek ir bendraamžių tarpe; **4 (8,5 %)** – kitų asmenų rate; **2 (4,3 %)** – tiek šeimoje, tiek bendraamžių rate, **1 (2,1 %)** nurodė emocinę prievartą patyrę ir bendraamžių ir kitų asmenų tarpe; **1 (2,1 %)** – ir mokykloje ir kitų asmenų tarpe; **1 (2,1 %)** – ir mokykloje, ir bendraamžių ir kitų asmenų tarpe. Paaugliai teigė, jog patirdami emocinę prievartą jie dažniausiai būdavo terorizuojami ir ignoruojami, kiek rečiau jie kęsdavo atmetimą, kartais ir ignoravimą, rečiau iš jų šaipydavosi, juos gadino ir tvirkino bei izoliavo. Paklausti, kaip jų patirta emocinė prievarta įtakoja jų gyvenimą, **19 (42,2 %)** iš **45**

manė, jog dėl patirtos emocinės prievartos neverta kreipti dėmesio, nors net **13 (28,9 %)** apklaustųjų užsidaro savyje po patirtos emocinės prievartos ir nenoriai bendrauja šia tema su aplinkiniais, **6 (13,3 %)** tyrime dalyvavusių paauglių dažniau guodžiasi artimam žmogui, **3 (6,7 %)** ieško kitų būdų, padedančių užsimiršti. Po **1 (2,2 %)** respondentą, nors ir nekreipia dėmesio, tačiau pasipasakoja apie tai artimam žmogui, arba užsidaro ir ieško kitokių būdų išgyventi prievartą, arba kartais tiek bendrauja su jam patikimu asmeniu, tiek užsidaro savyje. **1 (2,2 %)** respondentas atsakė, jog jis kartais nekreipia dėmesį į prievartą naudojantį asmenį, kartais apie tai pasipasakoja artimam ir patikimam žmogui, kartais užsidaro savyje, o kartais ieško kokio nors kito būdo išgyventi emocinę prievartą.

Nors daugumos vaikų teigimu, į patirtą emocinę prievartą neverta reaguoti, vis tik, jie, dar negali tinkamai įsivaizduoti šios prievartos įtakos tolimesniame jų gyvenime. Juk kiekvienas ne taip pasakytas žodis, kiekviena skaudžiai išreikšta mintis ardo ir žaloja vaiko psichologinių, dorovinių bei moralės vertybių sistemą.

Seksualinės prievartos atvejų šio tyrimo metu nebuvo užfiksuota. Galime daryti prielaidas, kad seksualinė prievarta vaikų atžvilgiu Jurbarko rajone pasitaiko labai retai, arba seksualinė prievarta vaikų atžvilgiu – latentiščiausia iš visų prievartos rūšių.

Vaikų patirta nepriežiūra

Apie vaikų nepriežiūrą, kalbėti leidžia vos keli tyrime nustatyti atvejai. **4 (6,1 %)** vaikai iš **65**, patyrusių kurių nors iš prievartos rūšių, atsakė, kad buvo apleisti ir jais buvo netinkamai rūpintis. Trys iš visų patyrusių apleidimą yra berniukai ir viena mergaitė. Nei vienas vaikas apie tai, kad jais nesirūpinama, niekam nėra pasakoję ir niekur nesikreipė pagalbos. Dauguma šių vaikų mano, kad vaikystėje patirtas apleidimas darys kažkokią įtaką jų gyvenime, todėl jie stengsis tokių savo tėvų klaidų gyvenime nekartoti.

Prievartos vaikų atžvilgiu prevencijos gairės

Visiems tyrime dalyvavusiems vaikams buvo užduotas klausimas apie tai, kur jie, patyrę prievartą, kreiptųsi pirmiausiai. Iš **94** anketuojamų vaikų, **37 (39,4 %)** atsakė į šį klausimą mano, kad pirmiausiai jie pasipasakotų artimam žmogui apie patirtą skriaudą, kiti **16 (17 %)** labiau pasitikėtų policija, arba - **14 (14,9 %)** – ieškotų kitų būdų, padėsiančių kovoti su prievarta, **8 (8,5 %)** – niekur nesikreiptų, **8 (8,5 %)** – gal būt kreiptųsi į mokykloje esantį socialinį pedagogą ir pasipasakotų artimam žmogui, **4 (4,2 %)** pasitikėtų tik socialiniu pedagogu, po **2 (2,1 %)** – gal būt kreiptųsi į policiją, socialinį pedagogą ir pasipasakotų artimam žmogui, arba tiesiog

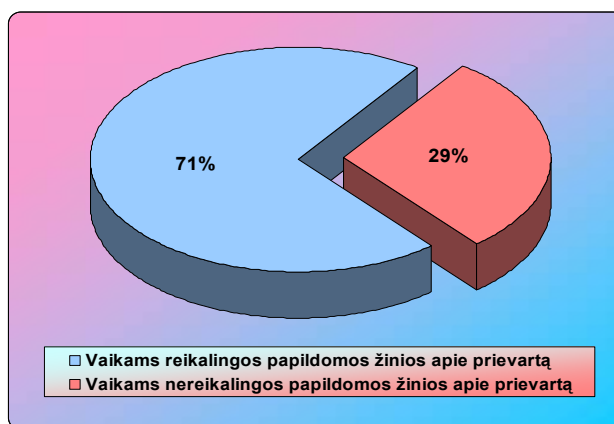
pasipasakojęs patikimam asmeniui niekur nebesikreiptų. **1 (1,1 %)** paauglys mano, kad apie patirtą prievartą pasipasakotų artimam žmogui, socialiniam pedagogui ir ieškotų kitų būdų užsimiršti, kitas apklaustasis mano, kad jis, greičiausiai kreiptųsi į policiją, socialinį pedagogą arba niekur nesikreiptų, trečias pasipasakotų socialiniam pedagogui ir artimam žmogui ir toliau teisingumo nebeieškotų.

Manytume, kad tokį vaikų nuomonių pasiskirstymą įtakoja mažas ir nepatikimas pagalbos institucijų ratas Jurbarko rajone. Dauguma vaikų mano, kad su prievarta prieš vaikus kovoja tik policija, Vaikų teisių apsaugos tarnyba bei mokykloje esantis socialinis pedagogas. Tik du vaikai paminėjo Jurbarko Jaunimo centrą, keli – psichologus, vienas – pagalbos numerį vaikams. Tai visos vaikų žinomos institucijos, į kurias jie galėtų kreiptis patyrę prievartą.

Dauguma vaikų mano, kad jie apie vaikų atžvilgiu naudojamą prievartą žino per mažai, kadangi iš **97** apklaustųjų **44 (45,4 %)** atsakė, kad jiems reikalingos papildomos žinios šioje srityje, **18 (18,6 %)** - kad tai nebūtina, **35 (36 %)** neturėjo nuomonės šiuo klausimu.

11 paveikslas

Vaikų nuomonė apie jų informuotumą prievartos vaikų atžvilgiu srityje

Vaikų paklausus, kas jų manymu, galėtų mažinti prievartos prieš vaikus atvejų skaičių, buvo sutikta įvairių nuomonių, pradedant tuo, kad būtina griežtinti bausmes prievartautojams, baigiant geresniu gatvių apšvietimu. Iš tyrime dalyvavusių vaikų atsakymų peršasi išvada, jog Jurbarko rajone esančios institucijos nepajėgios efektyviai, objektyviai, patikimai ir užtikrintai susidoroti si šio reiškinio keliamomis problemomis.

2.2. VISUOMENĖS REAKCIJA Į PRIEVARTĄ VAIKŲ ATŽVILGIU JURBARKO RAJONE

Žemiau pateikto *tyrimo objektas* – prievarta vaikų atžvilgiu šeimoje ir visuomenėje Jurbarko rajone.

Tyrimo tikslas: nustatyti Jurbarko visuomenės reakciją į prievartos prieš vaikus problemą.

Tyrimo metodas: tyrimas atliktas anketinės apklausos metodu, užduodant aiškiai ir tiksliai suformuluotus klausimus. Respondentai atsakė į trijų dalių anketos klausimus apie prievartos vaikų atžvilgiu reiškinių Jurbarko rajone.

Socialinė-demografinė respondentų charakteristika.

Tyrimo metu buvo apklausti **58** skirtingo amžiaus bei socialinio sluoksnio Jurbarko visuomenės nariai. Tai suaugę asmenys, iš kurių **28 (48,3 proc.)** moterys ir **30 (51,7 proc.)** vyrų.

Apklaustųjų amžius nuo **18** iki **64** metų ir daugiau.

Respondentai skyrėsi savo gyvenamąja vieta, nors daugiau apklaustųjų gyveno mieste – **45 (77,6 %)**, tačiau apklaustųjų tarpe buvo ir kaimo visuomenės narių – **13 (22,4 %)**; išsilavinimu: **8 (13,8 %)** apklaustieji turėjo pagrindinį, **12 (20,7 %)** – vidurinį, **7 (12,1 %)** – specialųjį vidurinį, **11 (18,9 %)** – aukštesnįjį, **20 (34,5 %)** – aukštąjį išsilavinimą.

Pagal respondentų šeiminę padėtį juos galima būtų išskirstyti taip: vedę (ištekęsios) **28 (48,3 %)**, nevedę (netekęsios) – **11 (19 %)**, išsituokę (išsituokusios) – **9 (15,5 %)**, gyvenantys (gyvenančios) neregistruotoje santuokoje – **6 (10,3 %)**, ir **4 (6,9 %)** našliai (našlės). **44 (75,9 %)** apklaustųjų atsakė turį bent po vieną vaiką, **14 (24,1 %)** – neturį vaikų. Daugiausiai apklaustųjų dirbo biudžetinėje įstaigoje – **20 (36,2 %)**, **13 (22,4 %)** - privačiame sektoriuje, **2 (3,5 %)** – aptarnavimo sferoje, **4 (6,9 %)** - laikinuosius darbus, **4 (6,9 %)** pensininkai, **2 (3,5 %)** studentai, **11 (18,9 %)** bedarbių, **1 (1,7 %)** respondentas nurodė kitą užimtumą.

Apklausiamiesiems buvo užduotas klausimas, kokioje šeiminėje aplinkoje jie užaugo. Jų atsakymai įvairūs:

- 1) **41 (70,7 %)** respondentas atsakė užaugę pilnoje šeimoje su abiem tėvais;
- 2) **12 (20,7 %)** – išsituokusioje (su motina);
- 3) **2 (3,4 %)** – išsituokusioje (su tėvu);
- 4) **1 (1,7 %)** - pas kitus giminaičius;
- 5) **2 (3,5 %)** - globos namuose.

Kone pusė apklaustųjų, t.y. **30 (51,7 %)** iš **58**, respondentų teigė patyrę kurią nors iš prievartos rūšių. Pastebima, kad absoliučiai visi nepilnoje šeimoje ar globos namuose užaugę **17** respondentų teigia patyrę prievartą vaikystėje. Tuo tarpu iš pilnoje šeimoje augusiųjų **41**, tik **10 (24,4 %)** asmenų vaikystėje patyrė prievartą. Net **9 (33,3 %)** apklaustieji, patyrę prievartą vaikystėje ir šiuo metu turintys bent po vieną vaiką, teigė, kad jų vaikai taip pat patiria prievartą.

Iš **29** respondentų, pateikusių nuomonę apie prievartą prieš jų vaiką įtakančias aplinkybes, net **16 (55,2 %)** asmenų prieš savo vaikus naudojamą prievartą įsivaizduoja kaip atlygį už netinkamą vaiko elgesį, **4 (13,8 %)** asmenys visą kaltę priima kaip subjekto emocinės pusiausvyros nestabilumą, o **9 (31 %)** asmenys nurodo, kad tai profilaktiška auklėjamoji vaikų priemonė.

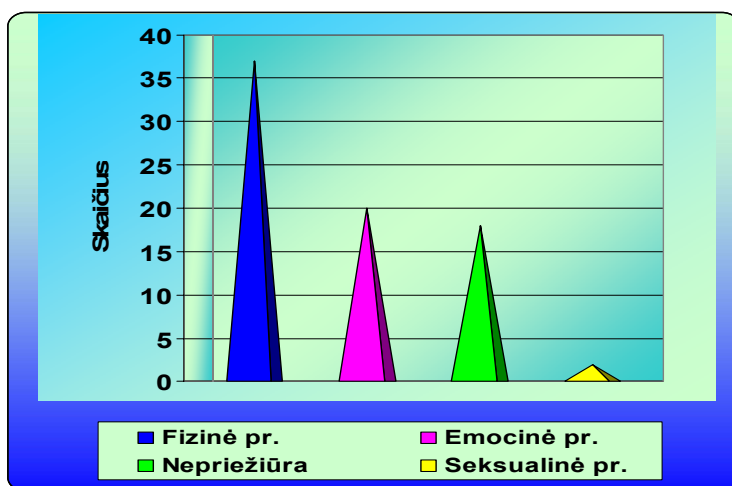
Visuomenės nuomonė apie prievartos prieš vaikus reiškinį Jurbarko rajone

Vienas pagrindinių apklausos klausimų, užduotas respondentams apie, jų nuomone, labiausiai paplitusią prievartos prieš vaikus rūšį Jurbarko rajone. Respondentų atsakymai įvairūs: iš **55**, pareiškusių savo nuomonę šiuo klausimu suaugusiųjų, **16 (29,1 %)** nurodė, kad labiausiai, jų manymu, paplitusi fizinė prievarta, **9 (16,4 %)** – pasirinko emocinę prievartą, **10 (18,2 %)** – apleidimą. Tačiau tenka pastebėti, kad daugelis apklaustųjų vis gi neišskyrė vienos prievartos rūšies paplitimo, o būtent: **10 (18,2 %)** apklaustųjų pasakė, kad jie mano, jog Jurbarko rajone labiausiai paplitusios dvi: fizinė ir emocinė prievartos rūšys; **7 (12,7 %)** asmenys - kad fizinė prievarta bei apleistumas, **2 (3,6 %)** asmenys nurodė seksualinę ir fizinę prievartos rūšis, o **1 (1,8 %)** respondentas manė, kad labiausiai paplitę: fizinė, emocinė prievarta bei apleistumas. Taigi, tai įrodo, jog prievarta prieš vaikus dažnai pasireiškia įvairiomis formomis.

12 paveikslas

Respondentų nuomonė apie

dažniausiai vaikų patiriamą prievartą Jurbarko rajone

Įdomi respondentų nuostata dėl labiausiai kenčiančių nuo prievartos vaikų gyvenamosios vietos, kadangi apklaustųjų nuomonės pasidalino beveik po lygiai: **32 (55,2 %)** atsakė, kad vaiko gyvenamoji vieta neįtakoja didesnės galimybės patirti prievartą, tačiau **26 (44,8 %)** atsakė, kad vis tik vaiko gyvenamoji vieta lemia šią riziką, iš jų **10 (38,5 %)** nurodė, kad mieste gyvenantys vaikai turi kur kas daugiau pavojų patirti bet kurią iš prievartos rūšių, o **16 (61,5 %)** respondentų išsakė nuomonę, kad labiau kenčia kaimo vaikai.

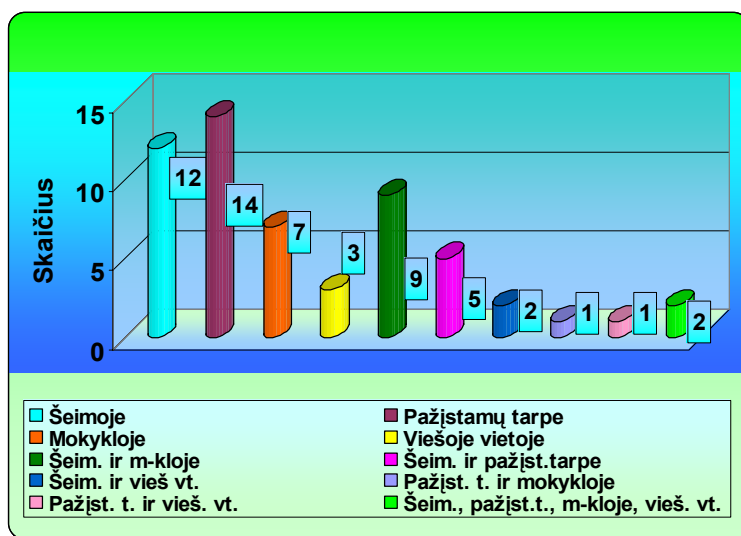
Visiems 58 respondentams buvo užduoti sudėtiniai klausimai apie, jų nuomone, vietą, kur dažniausiai vaikai patiria prievartą. Ne visi respondentai išreiškė nuomonę šiais klausimais, tačiau išreiškusieji atsakė taip:

1. Vieta, kur dažniausiai vaikai patiria:

a) **fizinę prievartą**. Iš **56** respondentų, išreiškusių nuomonę šiuo klausimu, **12 (21,4 %)** nurodė, kad, jų nuomone, vaikai dažniausiai fizinę prievartą patiria šeimoje, **14 (25 %)** nurodė pažįstamųjų ratą, **7 (12,5 %)** – mokyklą, **3 (5,3 %)** – viešąją vietą. Kone šeštoji dalis visų apklaustųjų, t.y. **9 (16,1 %)** respondentai, manė, jog vaikas fizinę prievartą dažniausiai patiria šeimoje bei mokykloje, **5 (8,9 %)** – šeimoje ir pažįstamųjų rate, **2 (3,6 %)** – šeimoje ir viešojo vietoje, **1 (1,8 %)** – pažįstamųjų tarpe bei mokykloje, **1 (1,8 %)** – pažįstamųjų tarpe bei viešojo vietoje, o **2 (3,6 %)** respondentai manė, jog šią prievartą patirti didžiausią riziką vaikai turi būdami tiek šeimoje, tiek pažįstamųjų rate, tiek mokykloje, tiek viešojo vietoje. Taigi, kaip matyti, šeima ir mokykla nėra patys saugiausi namai vaikui. Be abejo, vaiką supanti aplinka, draugai, pažįstami, bendraamžiai taip pat kelia susirūpinimą visuomenei, kadangi jie daro didelę įtaką prievartos prieš vaiką panaudojimui.

13 paveikslas

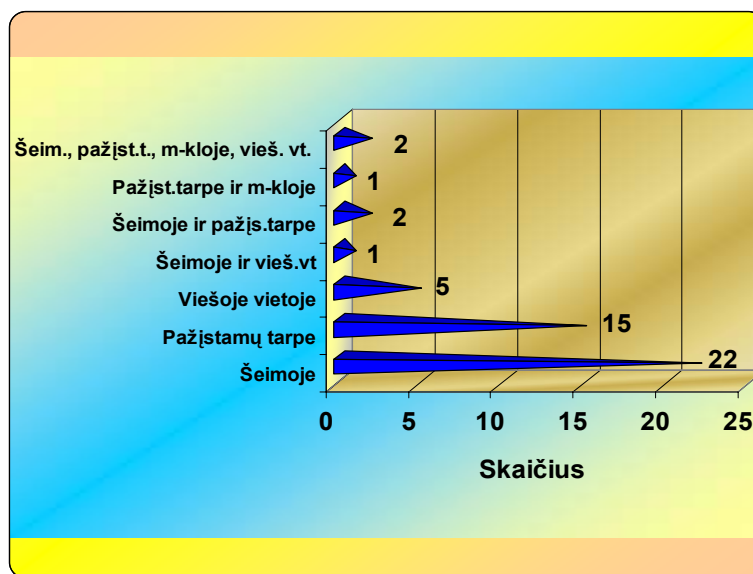
Respondentų nuomonė apie vietą, kur vaikai dažniausiai patiria fizinę prievartą

b) *Seksualinę prievartą.* Iš 48 respondentų, išsakiusių savo nuomonę šiuo klausimu, 22 (45,8 %) teigė, kad dažniausiai vaikai seksualinę prievartą patiria šeimoje, 15 (31,2 %) nurodė, kad didesnė riziką šiai prievartai yra vaikų pažįstamųjų tarpe; 5 (10,4 %) – viešoje vietoje; 1 (2,1 %) respondentas manė, kad dažniausiai ta vieta būna šeima bei viešoji vieta, dar 1 (2,1 %) respondentas išsakė savo nuomonę, jog dažniausiai vaikai seksualinę prievartą patiria pažįstamųjų tarpe bei mokykloje, 2 (4,2 %) respondentai nurodė, jog tai nutinka dažniau šeimoje bei pažįstamųjų tarpe, o 2 (4,2 %) respondentų nuomone – tiek šeimoje, tiek pažįstamųjų tarpe, tiek mokykloje bei viešoje vietoje. Kaip matyti iš šių duomenų, vaikai labiausiai rizikuoja patirti seksualinę prievartą būdami šeimoje. Rodos, šeima - visuomenės fundamentinis pagrindas, kur vaikui turi būti sukuriamos geriausios sąlygos gyvenimui bei saugiausia aplinka, tačiau visuomenės nuomonė kitokia. Be abejo, visuomenės nuomonė išplaukia iš pačios visuomenės patirties ir moralės.

14 paveikslas

Respondentų nuomonė apie vietą, kur vaikai dažniausiai patiria seksualinę prievartą

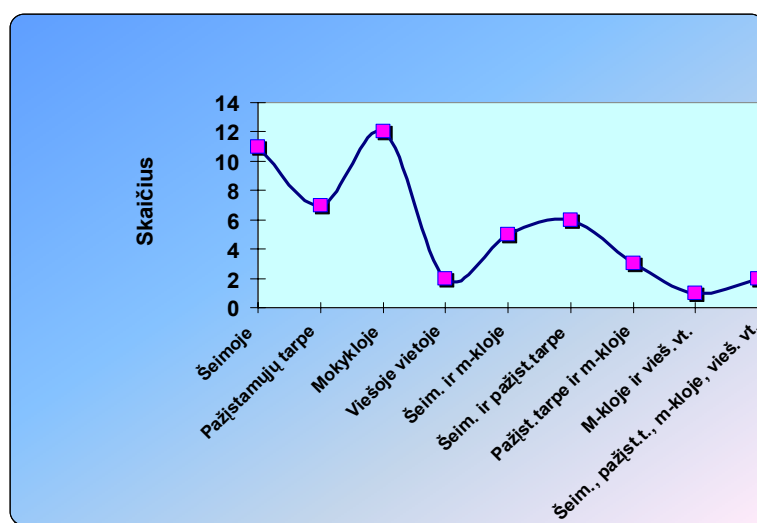

c) *Emocinę prievartą.* Iš 49 respondentų, išsakiusių savo nuomonę šiuo klausimu, 11 (22,5 %) teigė, kad, jų nuomone, dažniausiai vaikai emocinę prievartą patiria šeimoje, 7 (14,3 %) nurodė pažįstamųjų ratą; 12 (24,5 %) – mokyklą, o 2 (4,1 %) respondentai teigė, kad tai galėtų būti viešoji vieta. Tuo tarpu keli apklaustieji visuomenės nariai išsakė savo nuomonę, jog vaikai dažniau emocinę prievartą patiria tiek šeimoje tiek mokykloje, tokių atsakymų buvo 5 (10,2 %), tiek šeimoje tiek pažįstamųjų tarpe – 6 (12,2 %), tiek pažįstamųjų tarpe tiek mokykloje – 3 (6,1 %), tiek mokykloje tiek ir viešoje vietoje 1 (2 %). Apie tai, kad vaikai dažniausiai emocinę prievartą patiria ir šeimoje, ir pažįstamųjų tarpe, ir mokykloje bei

viešoje vietoje galvoja 2 (4,1 %) respondentai. Greičiausiai visuomenės nuomonę reiktų argumentuoti kitais faktoriais, įtakojančiais šį reiškinį. Vaikas dažniausiai emocinę prievartą patiria dėl įvairių aplinkybių, viena iš pagrindinių – socialinių sluoksnių išsiskyrimas. Dėl šios aplinkybės vaikai emocinę prievartą dažniau patiria pažįstamų rate, mokykloje bei viešoje vietoje. Akivaizdu, jog dažnai šeima nėra ideali terpė vaiko emocinio pasaulio vystymuisi, psichologinių žinių ir socialinių įgūdžių įgijimui.

15 paveikslas

Respondentų nuomonė apie vietą, kur vaikai dažniausiai patiria emocinę prievartą

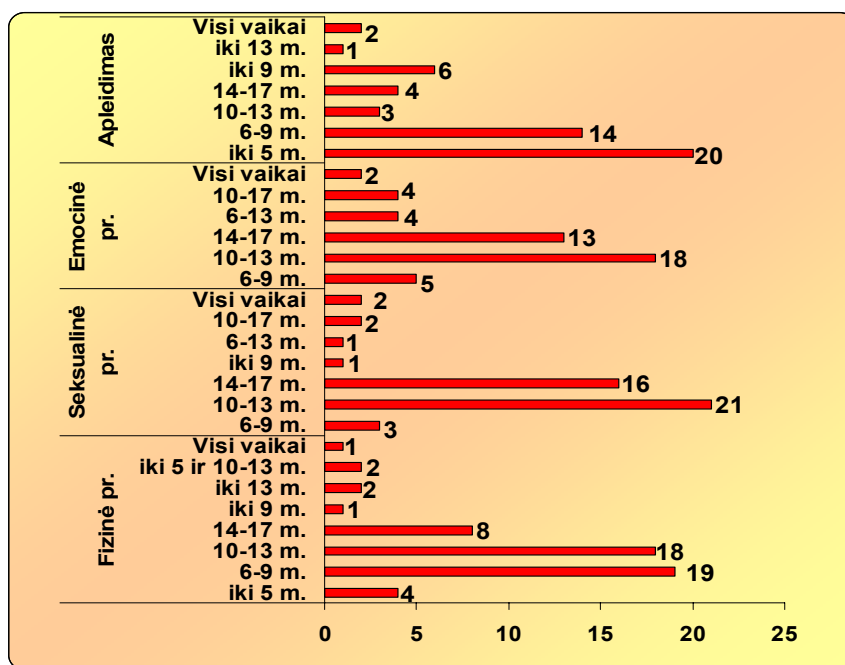
Darbo autorei rūpestį kėlė ne tik, respondentų nuomonė apie vietą, kur vaikai dažniausiai patiria prievartą, tačiau ir visuomenės nuomonė apie prievartą patiriančių vaikų amžių. Todėl buvo užduoti klausimai suaugusiems, kokio, jų manymu, amžiaus vaikai dažniausiai patiria fizinę, seksualinę, emocinę prievartą bei apleidimą. Atsakymai pasiskirstė labai įvairiai vaikų amžiaus grupėmis iki 17 metų. Dauguma respondentų linkę manyti, kad **fizinę prievartą** vaikai dažniausiai patiria būdami 6-13 metų amžiaus. Net **34,6 %** visų respondentų mano, jog 6-9 metų amžiaus vaikai dažniausiai patiria fizinę prievartą, beveik tiek pat – **32,7 %** visų apklaustųjų pasakė, jog fizinę prievartą dažniau patiria 10-13 metų vaikai, kiek mažiau, t.y. **14,6 %** apklaustųjų nurodė 14-17 metų amžiaus grupę, o dėl pačių mažiausių vaikų (iki 5 metų amžiaus), patiriančių fizinę prievartą pasisakė tik **7,3 %** respondentų. Po lygiai respondentų (po **1,8 %**) mano, kad dažniausiai fizinę prievartą patiria iki 9 metų amžiaus bei nuo gimimo iki pilnametystės, o po **3,6 %** visų apklaustųjų suaugusiųjų teigė maną, jog dažniausiai fizinę prievartą patiria iki 13 metų bei iki 5 ir 10-13 metų amžiaus vaikų grupės. **Seksualinę prievartą**, respondentų nuomone, dažniausiai patiria 10-17 metų amžiaus vaikai. Tik **6,7 %** apklaustųjų teigė maną, jog dažniau seksualinę prievartą patiria 6-9 metų amžiaus vaikai, **46,7 %** mano, kad

ši prievartos rūšis dažniau patiriama 10-13 metų amžiaus vaikų, **35,6 %** - nurodo 14-17 metų amžiaus vaikus. **4,4 %** respondentų išsakė nuomonę, kad seksualinę prievartą patirti rizikuoja bet kokio amžiaus vaikai, o po **2,2 %** visų apklaustųjų atsakė maną, kad labiau pavojus kyla 10-17 metų, 6-13 metų, ir iki 9 metų amžiaus grupių vaikams. **Emocinę prievartą 39,1 %** respondentų nuomone, patiria 10-13 metų amžiaus vaikai, kiek mažiau, **28,3 %** visų respondentų, išsakė nuomonę dėl rizikos 14-17 metų amžiaus vaikams, **10,9 %** - nurodė 6-9 metų vaikus, po **8,7 %** pasiskirstė apklausos rezultatai 10-17 metų bei 6-13 metų amžiaus vaikų grupėms. Dėl visokio amžiaus vaikų, galinčių patirti emocinę prievartą išsakė **4,3 %** apklaustųjų. Tuo tarpu, dėl vaikų, patiriančių nepriežiūrą, daugumos respondentų nuomonė sutapo. Dauguma apklaustųjų mano, jog labiausiai nesirūpinama jaunesnio amžiaus vaikais: **40 %** mano, jog labiausiai nuo nepriežiūros kenčia iki 5 metų amžiaus vaikai, **28 %** mano, kad dažniau kenčia 6-9 metų amžiaus vaikai, **8 %** pirmenybę teikė 14-17 metų vaikams. Po **6 %** visų apklaustųjų mano, kad dažniau apleidimą patiria 10-13 metų amžiaus vaikai bei vaikai iki 9 metų, o **2 %** mano, kad didžiausią riziką patirti apleidimą turi vaikai iki 13 metų. Tai, kad apleidimą vaikas gali patirti bet kuriame amžiuje, mano **4 %** apklaustųjų.

16 paveikslas

Respondentų nuomonė apie

dažniausiai pasitaikantį vaikų, patiriančių prievartą, amžių

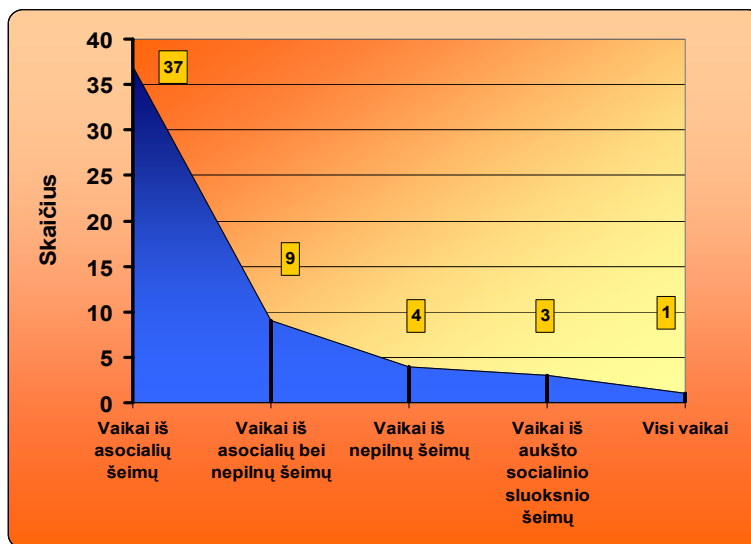
Šiame tyrime būtina išsiaiškinti visuomenės nuomonę apie šeimas, kurių vaikai dažniausiai patiria prievartą. Respondentų atsakymai įvairūs. Dauguma išsakė aiškia ir neigiamą poziciją asocialių šeimų atžvilgiu, nes atsakymų rezultatai leidžia teigti, kad, visuomenės nuomone, labiausiai kenčia asocialiose šeimose gyvenantys vaikai. Taigi, **22 (39,3 %)** iš **56**

respondentų manymu, nuo *fizinės prievartos* labiausiai kenčia vaikai, augantys asocialiose šeimose, **8 (14,3 %)** respondentai mano, kad vienodai kenčia tiek asocialiose šeimose augantys vaikai, tiek ir „gatvės“ vaikai, po **5 (8,9 %)** respondentus apklaustųjų mano, kad didesnę riziką patirti fizinę prievartą turi tradicinėse šeimose gyvenantys vaikai bei vaikai iš globos namų, **4 (7,1 %)** respondentai mano, kad vis tik dažniausiai fizinę prievartą patiria „gatvės“ vaikai, **3 (5,4 %)** respondentai mano, kad fizinė prievarta naudojama prieš vaikus iš nepilnų šeimų, kiti **3 (5,4 %)** neišskiria vaikų iš asocialių ir nepilnų šeimų bei „gatvės“ vaikų, **2 (3,6 %)** respondentai vis gi mano, kad dažniau su fizine prievarta susiduria vaikai iš globos namų ir iš asocialių šeimų. **2 (3,6 %)** respondentams atrodo, kad fizinę prievartą patiria tiek vaikai iš asocialių šeimų, tiek iš globos namų, tiek „gatvės“ vaikai“. Po **1 (1,8 %)** respondentą mano, kad labiausiai kenčia vaikai iš asocialių ir nepilnų šeimų; vaikai iš globos namų ir „gatvės“ vaikai. Dėl vaikų, patiriančių *seksualinę prievartą*, pasisakė **52** respondentai. **17 (32,7 %)** iš jų teigė, kad dažniausiai kenčia vaikai iš asocialių šeimų. **7 (13,5 %)** respondentai mano, kad dažniau seksualinę prievartą patiria vaikai iš globos namų, **6 (11,5 %)** - „gatvės“ vaikai, **5 (9,6 %)** apklaustieji - vaikai iš tradicinių šeimų, **3 (5,8 %)** – vaikai iš nepilnų šeimų, **2 (3,9 %)** – vaikai iš aukšto socialinio sluoksnio šeimų. Nemažai respondentų nenurodė vieno tipo šeimos, iš kurios, jų nuomone, vaikai dažniausiai patiria seksualinę prievartą: **3 (5,8 %)** respondentai pasisakė, kad, jų manymu, labiausiai nuo seksualinės prievartos kenčia vaikai iš asocialių šeimų bei globos namų, **2 (3,9 %)** – iš nepilnų šeimų ir „gatvės“ vaikai, **2 (3,9 %)** – iš asocialių šeimų bei „gatvės“ vaikai, po **1 (1,9 %)** respondentą mano, kad dažniau seksualinę prievartą patiria vaikai iš: globos namų, nepilnų šeimų bei „gatvės“ vaikai; o taip pat - iš asocialių šeimų, globos namų ir „gatvės“ vaikai; taip pat - iš asocialių bei nepilnų šeimų; taip pat - iš tradicinių ir nepilnų šeimų bei globos namų; ir - iš globos namų bei „gatvės“ vaikai. Tolygų respondentų atsakymų pasiskirstymą lemia jų nuomonė dėl vaikų patiriamos *emocinės prievartos*, kadangi iš **50** respondentų, išsakiusių nuomonę šiuo klausimu, beveik vienodai atsakė, jog didžiausią emocinės prievartos skriaudą, patiria vaikai tiek iš asocialių šeimų, tokių nuomonių **11 (22 %)**, po **10 (20 %)** - tiek iš tradicinių, tiek iš nepilnų šeimų. „Gatvės“ vaikai emocinę prievartą dažniau už kitus, patiria **9 (18 %)** respondentų manymu. **3 (6 %)** respondentai linkę manyti, kad dažniau emocinę prievartą patiria vaikai asocialių ir nepilnų šeimų, po **2 (4 %)** respondentus mano, kad labiau kenčia tiek vaikai iš nepilnų šeimų bei „gatvės“ vaikai; vaikai iš tradicinių ir asocialių šeimų. Po **1 (2 %)** respondentą iš visų šeimų vaikų, galinčių patirti emocinę prievartą, neišskyrė vaikų iš asocialių, tradicinių šeimų bei „gatvės“ vaikų, taip pat vaikų iš asocialių šeimų bei „gatvės“ vaikų, o **1 (2 %)** respondentas manė, jog riziką patirti emocinę prievartą turi tiek vaikai iš tradicinių, tiek iš asocialių, tiek iš nepilnų šeimų, tiek ir „gatvės“ vaikai. *Nepriežiūrą*, respondentų nuomone, dažniau patiria vaikai iš asocialių šeimų, kadangi iš **54** asmenų, išsakiusių nuomonę šia tema, **37**

(68,5 %) pasisakė dėl vaikų iš asocialių šeimų, 9 (16,7 %) – dėl vaikų iš asocialių ir nepilnų šeimų, 4 (7,4 %) – dėl vaikų tik iš nepilnų šeimų, 3 (5,5 %) – dėl vaikų iš šeimų, turinčių aukštą socialinį statusą, o 1 (1,9 %) respondentas atsakė, kad būti apleistais ir neprižiūrimais gali būti bet kurie vaikai, neskirstant jų pagal šeimą, kurioje jie gyvena.

17 paveikslas

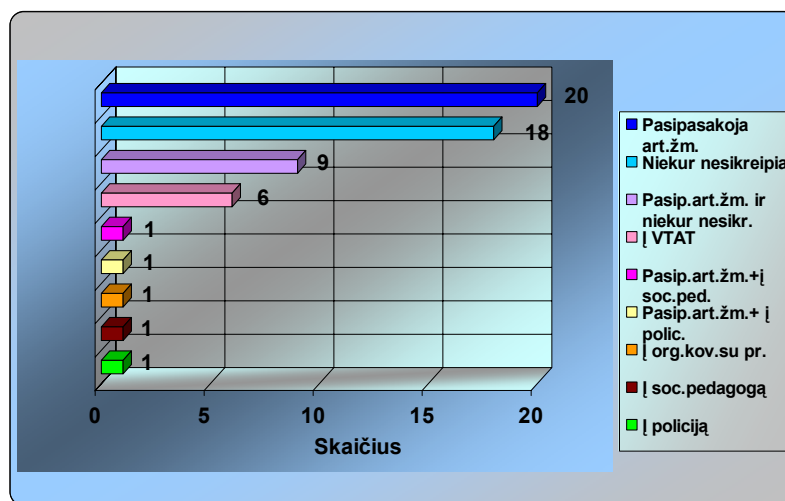
Respondentų nuomonė, apie vaikus, patiriančius nepriežiūrą

Visuomenės nuomonė apie prievartos prieš vaikus prevenciją Jurbarko rajone

Beveik po lygiai asmenų išreiškė teigiamą ir neigiamą nuomonę apie prevenciją prievartos prieš vaikus Jurbarko rajone. Tačiau iš 41 respondento, pasisakiusio dėl prievartos prieš vaikus paplitimo Jurbarko rajone, net 65,95 % nurodė prievartos atvejų augimą, 9,8 % - mažėjimą, o jokios dinamikos šiame procese nematė 24,3 % apklaustųjų. Galbūt tokius apklausos rezultatus įtakoja tolimesnis respondentų atsakymas į klausimą, kur, jų manymu, dažniausiai vaikai kreipiasi patyrę prievartą. Deja, policija, atsakymų variantuose minima tik pora kartų. Daugiausiai, net 20 (34,5 %), respondentų mano, jog pirmiausia vaikas pasipasakoja apie patirtą prievartą artimam žmogui, daugelis, 18 (31 %) linkę manyti, kad prievartą patyręs vaikas niekur nesikreipia, 9 (15,5 %) suaugusieji mano, kad vaikai pasipasakoja artimam žmogui apie skriaudą ir niekur nesikreipia, tik 6 (10,4 %) anketuojamieji manė, kad patyręs prievartą vaikas pirmiausiai kreipiasi į Vaikų teisių apsaugos tarnybą, tačiau tik po 1 respondentą (1,7 %) manė, kad pirmiausiai vaikas kreipiasi į policiją, į socialinį pedagogą, į organizacijas, kovojančias su prievartos prieš vaikus reiškiniu, taip pat po vieną manė, kad vaikas pirmiau pasipasakoja artimam žmogui ir kreipiasi į policiją bei pasipasakoja artimam žmogui ir kreipiasi į socialinį pedagogą.

Visuomenės nuomonė apie tai, kur vaikai kreipiasi patyrę prievartą

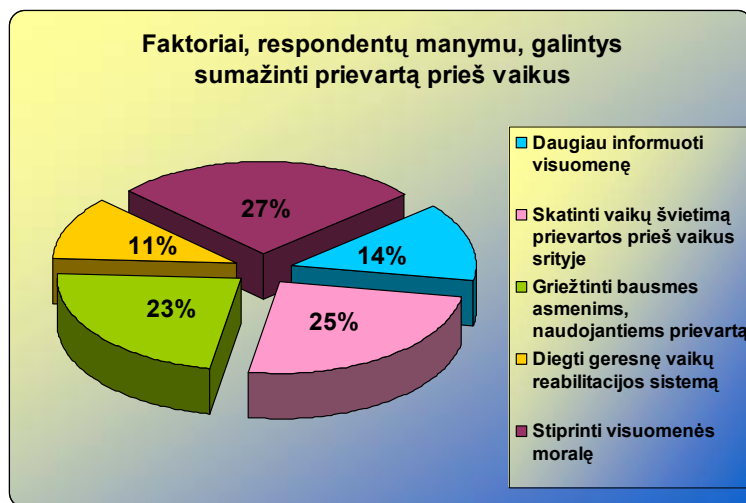
Daugelis mano, kad prieš vaikus naudojama prievarta neigiamai atsilieps vaikų gyvenime, nors iš **38** respondentų, išsakyusių kategorišką nuomonę šiuo klausimu, **3 (7,9 %)** manė, jog vaikų atžvilgiu naudojama prievarta teigiamai įtakos vaikų gyvenimą, greičiausiai turint galvoje, kad vaikai pasimokys iš, jų manymu, padarytų klaidų.

Įdomi respondentų nuomonė ir apie visuomenės informavimo priemonių įtaką prievartos vaikų atžvilgiu reiškiniui. Iš **51** respondento, išreiškusio nuomonę šiuo klausimu, **10 (19,6 %)** nurodė, kad visuomenės informavimo priemonės daro teigiamą įtaką, nors net **41 (80,4 %)** respondentas tokį atsakymą neigė.

Darbo autorei, kaip aktyviai visuomenės narei, įdomu buvo sužinoti, kas Jurbarko visuomenės narių požiūriu, įtakotų prievartos prieš vaikus rajone sumažėjimą. Nuomonių įvairovė stulbinanti, vieni manė, jog reikia tik daugiau informuoti visuomenę apie šį reiškinį, kiti – kad gal būt tik skatinti vaikų švietimą šioje srityje, tretieji – linkę sugriežtinti bausmes skriaudikams, ketvirtieji – siūlė diegti geresnę vaikų rehabilitacijos sistemą, penktieji – norėtų stiprinti visuomenės moralę. Tačiau dauguma respondentų siūlė tobulinti visas prevencines sritis.

19 paveikslas

Faktoriai, respondentų nuomone, galintys sumažinti prievartą vaikų atžvilgiu

Mūsų manymu, šis tyrimas atskleidė Jurbarko visuomenės požiūrį į rajone paplitusį prievartos vaikų atžvilgiu reiškinį. Tyrimo pagalba išsiaiškintas visuomenės požiūris dėl būtinų prevencinių priemonių tobulinimo. Visuomenės išsakytos nuomonės parodė, kad vaikai, patyrę prievartą labiau pasitiki artimais žmonėmis, bet ne su prievarta prieš vaikus kovojančiomis institucijomis, kas nulemia jų darbo neefektyvumą ir abejingumą šiam reiškiniui.

3.1. PRIEVARTOS PRIEŠ VAIKUS JURBARKO RAJONE PREVENCIJOS ESMINIAI ASPEKTAI

Sudėtingas socialinis, ekonominis gyvenimas skatina pokyčius visuomenėje. Ypatingai jautriai į šiuos pokyčius reaguoja vaikai ir jaunimas – pažeidžiamiausios visuomenės dalys. Visuomenėje gajus nepakantumas jauniausio ir silpniausio jos nario nuomonei, jo požiūriui, nenoras ar negebėjimas suvokti vaiko teisių, jo interesų svarbos ir, tuo pačiu, atsakomybės už ydingą jaunosios kartos auklėjimą. Siekiant spręsti prievartos problemą, reiktų nustatyti sritis, kurias reikia pirmiausia tobulinti. Būtina kovoti su visais impulsais, įtakojančiais šio reiškinio atsiradimą ir plitimą. Prevencinių programų kūrimas pirmiausiai turėtų liesti šio reiškinio subjektus: vaikus, jų šeimas, specialistus, dirbančius su vaikais (pedagogus, socialinius darbuotojus, policijos pareigūnus, sveikatos priežiūros specialistus ir kt.), visuomenę.

Prevencija gali būti vykdoma trimis skirtingais lygiais: **pirmine** – kai visos paslaugos nukreiptos į bendrą populiaciją, siekiant sustabdyti bet kokius prievartos atvejus; **antrine** – kai paslaugos nukreiptos į didelės rizikos grupę, siekiant užkirsti kelią tolimesniam problemos plitimui; **treține prevencija** – kai paslaugos skirtos žinomiems smurtautojams arba aukoms, siekiant išvengti naujų incidentų.

Darbe aiškiai išdėstyti kiekvienai prievartos vaikų atžvilgiu rūšiai būdingi bruožai, pagrindinės spragos kovoje su šiuo reiškiniu. Taigi, pirmiausia reiktų tobulinti visuomenės švietimą. Deja, Jurbarko rajone šiuo metu didelė bedarbystė – apie 15 % visų gyventojų, nedirba. Nedarbas skatina skurdą bei alkoholizmą. Vyrauja įvairių gyvenimo normų ignoravimas, teisinis nihilizmas, visuomenės pasyvumas. Prievartos vaikų atžvilgiu problema turi būti pradėta spręsti nedelsiant, panaudojant jau sukurtą socialinę infrastruktūrą, esamą žmogiškųjų resursų potencialą. Būtina formuoti kiekvieno žmogaus neigiamą požiūrį į smurtą vaikų atžvilgiu. Svarbiausios visuomenės nuostatos į prieš vaikus naudojamą prievartą, jos patyrimas bei reakcija. Būtina įvairiomis priemonėmis šviesti ir informuoti visuomenę. Manytume, kad dažniau rodomos socialinės televizijos laidos, socialinė, o ne komercinė reklama teigiamai veiktų visuomenės nuomonę apie prievartą vaikų atžvilgiu. Dabartinis visuomenės pasyvumas ir anonimiškumas, baimė likti „įtrauktam į reikalą“, formuoja neigiamą, tačiau ne kovojantį visuomenės požiūrį į prievartą vaikų atžvilgiu, todėl reikalinga formuoti visuomenės nepakantumą fizinių bausmių vaikams taikymui, tyčiojimuisi, brutaliems, amoraliems veiksams prieš vaikus.

Jurbarko rajone nevykdoma šviečiamojo pobūdžio veikla suaugusiesiems prievartos vaikų atžvilgiu srityje. Rajone yra pora vietinės spaudos priemonių, tačiau jos publikuodamos vaikų, patyrusių prievartą istorijas, visiškai nesigilina į pačią socialinę problemą. Suaugusieji

abejingi, vaikai kenčia, institucijos nežino, kaip elgtis. Suinteresuotos institucijos, pasitelkusios vietinę žiniasklaidą, galėtų rengti efektyvias šviečiamojo pobūdžio programas tiek kaimo, tiek ir miesto visuomenei. Taip pat būtina suteikti pagalbą šeimoms, kuriose vyksta negatyvūs prievartos reiškiniai. Visų pirmiausiai - tėvų švietimas, konsultavimas apie humaniškų santykių svarbą, mokėjimą adekvačiai reikšti jausmus vaikui.

Labai svarbus žingsnis kovojant su prievartos reiškiniu yra vaikų švietimas. Būtina tobulinti vaikų švietimą šioje srityje, t.y. organizuoti švietimo programas vaikams, skirtas jų mokymui, kaip atpažinti smurtą, kur ir kaip gauti efektyvią ir savalaikę pagalbą, supažindinti juos su prievartos žala asmenybės raidai, negatyviomis pasityčiojimo pasekmėmis. Mokykla yra institucija, kurios viena iš pagrindinių funkcijų yra skatinti ugdytinių socialinę integraciją bei adaptaciją, vykdyti prevencinį darbą bendruomenėje. Jurbarko rajone prievartos vaikų atžvilgiu prevencija dažniausiai atliekama mokyklose. Mokyklose pamažu vykdomas kryptingas socialinis darbas, atstatant harmoningus santykius vaiką supančioje aplinkoje. Prevencinės programos vaikams perteikiamos įvairiais būdais, dažniausiai iš jų pasitaikantys: organizuojamos viktorinos – konkursai (pvz. „Temidė“) bei diskusijos specialia prievartos prieš vaikus tema, pasikviečiant policijos ir socialinius darbuotojus. Vaikai noriai gilinasi į specifinę literatūrą bei teisės aktus, tuo pačiu įsisavindami nemažai jiems reikalingų žinių, siekia rezultatų konkursų metu. Rengiamos programos turi savų plusių ir minusų. Gerai parengta tikslinė programa visų pirmiausiai turi pasiekti vaikus. Vaikams labai svarbus žinių perteikimas, jo formos. Neteko girdėti, kad Jurbarko rajone rengiamų programų metu moralinės vertybės būtų diegiamos rodomų teigiamų filmų peržiūromis, vaidybos pagrindais, teminiais vakarais su įtakingais, praktinius patarimus duodančiais žmonėmis. Jurbarko rajono policijos komisariate dirbančių nepilnamečių reikalų inspektorių teigimu, jų darbo krūvis ir laiko stoka, neleidžia gilintis į mokyklose rengiamas programas tiek, kiek norėtųsi, kadangi neretai dalyvavimas programoje baigiasi tik pareigūnų įrašymu į programos tvarką.

Kasmet visų miesto mokyklų vaikai atvyksta į Jurbarko policijos komisariatą, lydimi susidomėjimo čia esančiu „kalėjimu“, policijos darbu ir pareigūnais. Taip jie įgauna žinių, kurios, mūsų manymu, įtakoja jų požiūrį į smurtą ir jo pasekmes, atsakomybę, mažina smurtą vaikų tarpe. Kiekvienoje mokykloje rengiami vaikų piešinių konkursai įvairia tematika. Dažniausiai juose dalyvauja jaunesnio amžiaus vaikai. Šis būdas vienas iš efektyvesnių prievartos fakto nustatymo būdų. Labai svarbu su vaikais aptarti, kas yra nupiešta, dažnai vaikų piešiniai gali atskleisti žymiai daugiau nei uždaras vaiko pasakojimas. Labai svarbu dirbti su kuo jaunesnio amžiaus vaikais, kol dar nėra pažeista jų psichosocialinė asmenybės raida.

Tikslinių programų vaikams prievartos prieš juos srityje Jurbarko rajone rengiama, palyginus, nedaug. Per 2004 – 2005 metus rajone vykdytos dvi programos: 2004 metų Jurbarko

rajono savivaldybės administracijos Švietimo skyriaus organizuota programa „Apsaugok savo vaiką“ bei tęstinė 2004 – 2005 metų „Vaikų traumatizmo mažinimo programa“. Pirmosios programos pagrindiniai tikslai: vaikų ir tėvų švietimas prievartos prieš vaikus ir vaikų nusikalstamumo srityje, supažindinimas su naujais teisės aktais ir pan. Programa labiau orientuota į vaikų nusikalstamumo mažinimą, tik keliais klausimais užsiminta apie prievartos vaikų atžvilgiu prevenciją. „Vaikų traumatizmo mažinimo“ programos pagrindinis tikslas – informuoti vaikus apie galimus pavojus, įtakojančius traumų atsiradimą. Programoje numatyta ir smurtinių nusikaltimų prieš vaikus prevencija. Programoje atsispindi saugaus elgesio ugdymo prevencinės priemonės – saugaus eismo, pirmos medicinos pagalbos paskaitos, taip pat paskaitos apie smurtinių traumų prevenciją.

Rajono mokyklose iškabinti, arba tiesiog ant sienų įvairiais piešiniais išmarginti mokykliniai standai. Juose – prevenciniai vaikus padrašinantys šūkiei kreiptis pagalbos, patyrus prievartą. Deja, stenduose nurodytas labai siauras įstaigų ir institucijų, į kurias galėtų kreiptis prievartą patyręs vaikas, sąrašas. Dažniau matomi respublikinio masto įstaigų pavadinimai, vaikų linijos telefonų numeriai. Jurbarko rajone be policijos, vaikų teisių apsaugos tarnybos bei socialinių pedagogų ir darbuotojų, realiai veikiančių ir atliekančių prevencines funkcijas kovoje su prievarta prieš vaikus, organizacijų nėra. Jurbarko jaunimo centras „Mes“ teoriškai atlieka vaikų užimtumo skatinimo funkciją. Tačiau, šis centras merdėja, jo veikla pasyvi. Rajone trūksta pagalbą vaikams teikiančių institucijų. Su vaikais dirbantys socialiniai darbuotojai savo darbą atlieka automatiškai, be apsunkinančio mąstymo, be rafinuotų pagalbos būdų teikimo vaikams. Rajone nėra specialistų, dirbančių su krizes patiriančiais vaikais. Lietuvos vaikų teisių gynimo organizacijos „Gelbėkit vaikus“ veikiančio Jurbarko padalinio nežino ne tik dauguma vaikų, bet ir teisėsaugos institucijose bei medicinos įstaigose dirbančių specialistų. Nors diskusijų lygmenį pasiekę planai steigti Jurbarko rajone „Vaiko dienos centrą“, šios nevyriausybinės organizacijos praktinės veiklos nesimato. Be to, Jurbarko mieste savivaldybės lygmenyje yra įsteigta Pedagoginė psichologinė tarnyba, kurioje dirba psichologas bei specialusis pedagogas, tačiau tarnyba daugiau orientuojasi darbui su psichiškai nesveikais ar neįgaliais vaikais, vaikais iš globos namų ir panašiai. Iki šiol nėra jokio krizių centro, kur galėtų kreiptis vaikai, patyrę prievartą. Juolab, jokios pastogės vaikui, patyrusiam prievartą šeimoje. Vaikas priverstas grįžti atgal į smurtautojų ratą. Pastaruoju metu Jurbarko rajono savivaldybės administracija ir VŠĮ Jurbarko ligoninė sudarė sutartį dėl vaikų, patyrusių smurtą priežiūros. Nuo šiol, laikinai iki bus priimami atitinkami sprendimai dėl tolimesnio vaikų likimo, vaikai glaudžiami VŠĮ Jurbarko ligoninėje.

Atlikti tyrimai, rodo, kad vaikai, patyrę prievartą, labiau pasitiki artimu žmogumi, socialiniais darbuotojais bei vaikų teises ginančiomis tarnybomis. Nepasitikėjimas teisėsaugos

institucijomis lemia didesnę nusikalstamumo prieš vaikus latentškumą. Vaikai bijo kreiptis pagalbos, verčiau pasipasakoja patikimam žmogui ar žmonių ratui, kur, gal būt, jis tik nuraminamas, ir problema lieka egzistuoti tyloje. Todėl labai svarbi yra specialistų, padedančių įveikti stresą, patirtą prievartos metu, kvalifikacija. Šiuo metu Jurbarko rajone juntamas ne tik specialistų, galinčių dirbti su smurtą patyrusiais vaikais bei jų šeimomis, trūkumas, bet ir esamų darbuotojų kvalifikacijos stoka. Todėl praktikams reikia nuolat tobulinti žinias, numatyti periodinį privalomą jų kvalifikacijos kėlimą. Taip pat būtina parengti vieningą tarpžinybinio bendradarbiavimo modelį (metodines rekomendacijas ar kt.), kuris aiškiai apibrėžtų įvairių sričių specialistų veiksmus, kompetenciją, funkcijas ir pan., sprendžiant smurtą patyrusio vaiko problemą.

Visuomenės informavimo priemonės neigiamai įtakoja vaiko psichosocialinę raidą. Televizija ir didėjantis interneto vartojimas vis labiau vystosi į mėgiamiausią vaikų ir jaunimo laisvalaikio užsiėmimą. Smurto ir siaubo video filmai sukelia daug problemų: smurtas, demonstruojamas informacijos priemonių pagalba – ir dar smurto pilni kompiuteriniai žaidimai – yra susijęs su neigiamų pasekmių atsiradimo rizika. Tai paaiškinama tuo, kad vaikai dar neturi nusistovėjusios vertybių sistemos, kas gera, o kas ne, jie tampa vis įtaigesni televizijos laidoms, sunkiai atskiria demonstruojamą fantazijų pasaulį nuo realybės. Siekiant nustatyti smurtinių televizijos programų poveikį vaikams, atlikti įvairūs tyrimai. Pastarieji atskleidžia, jog agresyvaus turinio filmų žiūrėjimas (ypač pakartotinis) skatina vaikų agresyvumą⁵⁵. Reikalingas papildomas vaikų užimtumas rajone, teigiamai įtakojantis vaiko dvasinių ir dorovinių vertybių sistemą ir supratimą apie visuomenės informavimo priemonių įtaką jų psichologiniam vystymuisi.

Iki šiol dar gajus visuomenės suvokimas apie tai, jog kovoti reikia ne su reiškiniu, o su faktu. Galima teigti, kad nėra jokios sistemos tarp institucijų ir organizacijų, kovojančių su šiuo reiškiniu. „Užsienio šalyse kuriami specialūs **paramos vaikams centrai**, kuriuose tiriami prievartos atvejai ir suteikiama pagalba nukentėjusiems vaikams. Šiuose centruose dirba skirtingų vaiko interesus ginančių institucijų atstovai. Tokiame centre sukuriama jauki ir saugi aplinka, kur galima apklausti vaiką, išvengiant daugkartinių apklausų skirtinguose instancijose, ir suteikti reikalingą pagalbą tiek jam, tiek jo šeimos nariams. Vaikų paramos centruose dirba psichikos sveikatos specialistai, medikai, teismų atstovai, policijos pareigūnai bei kitų vaiko teises ginančių tarnybų darbuotojai, todėl vaikas gauna didesnę paramą⁵⁶. Pavyzdžiui, 1997 m. Islandijos vyriausybė priėmė nutarimą dėl „Barnahus“ arba „Vaiko namo“. Šios organizacijos

⁵⁵ G.Kvieskienė. Socializacija ir vaiko gerovė. – Vilnius: Švietimo ir mokslo ministerija, 2003. P. 148.

⁵⁶ B.Palavinskienė. Užsienio valstybių (JAV, Vakarų Europos ir Skandinavijos šalių) ir jų institucijų bei visuomenės strategija ir taktika, kovojant su smurtiniais nusikaltimais. Santrauka: <http://www.lygus.lt/mic/index6.htm>. Prisijungimo laikas: 2005 m. lapkričio 3 d.

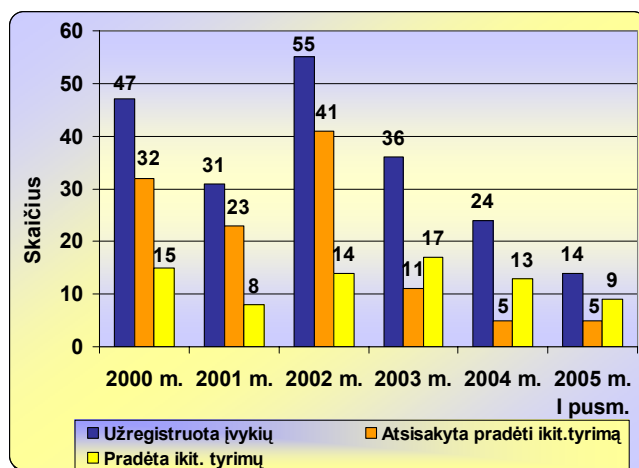
partneriai yra vaiko apsaugos tarnybos, sveikatos apsaugos įstaigos, teisėsaugos institucijos. Organizacijos tikslas – neleisti vaikui dar kartą tapti auka⁵⁷. Deja, Lietuvoje tokių įstaigų dar nėra.

Policija ne visada turi galimybių apsaugoti vaikus nuo smurto jų namuose. Apie tokius atvejus dažniausiai sužinoma tik tada, kai įvykdytas nusikaltimas ir apie jį pranešta policijai. Visuomenėje stebima tendencija, kad smurtas vaikų atžvilgiu yra smerkiamas, tačiau kartais ši problema visai ignoruojama⁵⁸. Dažnai policijos pareigūnams tenka sunkus krūvis, kadangi jie yra priversti atlikti socialinio darbuotojo, psichologo bei tuo pačiu policijos pareigūno darbą.

Jurbarko rajone vaikų atžvilgiu padarytas nusikalstamas veikas registruoja visos teisėsaugos institucijos. Tyrimą apsunkina netikslūs duomenys policijos komisariatare bei prokuratūroje dėl vaikų, patyrusių prievartą. Išanalizavus Jurbarko rajono policijos komisariato „Baudžiamųjų bylų (medžiagų) ir asmenų, padariusių nusikaltimus, registracijos žurnalus“, o nuo 2003 metų gegužės mėn. - „Pareiškimų ir pranešimų apie nusikaltimus apskaitos knygas“ už 2000 – 2005 metus bei rajono apylinkės prokuratūros ataskaitas pagal 2002 m. spalio 16 d. LR Generalinio prokuroro nurodymą Nr. 143 už 2003 – 2005 metus, paaiškėjo, kad minimu laikotarpiu Jurbarko rajone daugiausiai nusikalstamų veikų vaikų atžvilgiu padaryta per 2000, 2001 ir 2003 metus.

20 paveikslas

2000-2005 metais Jurbarko rajone užregistruoti nusikaltimai vaikų atžvilgiu

Nors oficiali statistika kalba, jog nusikalstamų veikų skaičius vaikų atžvilgiu mažėja, situacija visiškai kitokia. 2003 metais įsigaliojus naujam LR Baudžiamajam ir Baudžiamojo proceso kodeksams, policijos ir prokuratūros darbuotojams buvo palikta mažiau teisių ir laisvių

⁵⁷ N.Grigutyte, M.Radušis, E.Kasperavičiūtė ir kt. Lietuvos specialistai – apie vaikų seksualinę prievartą. - Vilnius: Vaiko raidos centras, 2002. P. 23-24.

⁵⁸ K.Smironova. Prievarta prieš vaikus: http://viesoji.policija.lt/index.php?page_id=64. Prisijungimo laikas: 2005 m. spalio 7 d.

priimant sprendimą dėl konkretaus fakto. Nusistovėjusi praktika rodo, kad paskutiniu metu kiekvienas pranešimas apie nusikalstamą veiką registruojamas ir pagal jį pradedamas ikiteisminis tyrimas, todėl po minėtų įstatymų įsigaliojimo, nors ir sumažėjo atsisakytų ikiteisminių tyrimų, tačiau padaugėjo nutrauktų bylų. Ženklių šių nusikaltimų skaičiaus kritimą įtakojo ir naujajame kodekse kai kurie panaikinti straipsniai, pvz. chuliganizmas, ir įstatymų leidėjų pozicija į privataus kaltinimo bylas.

Prievartos vaikų atžvilgiu prevencija kartais gali atrodyti kaip labai abstraktus ir neapčiuopiamas dalykas, kadangi smurtinių nusikaltimų prieš vaikus ir tarp jų pačių skaičius auga, tačiau nereikia viso to palikti savieigai, manant, kad gal kada nors, dėl neaišku, kokių priežasčių, šių nusikaltimų sumažės⁵⁹. Pirmiausia reikia suvokti pačios prevencijos esmę, kodėl ji turi būti atliekama. Nemažiau svarbu kiekvienam suvokti prievartos įtaką ir jos žalojančias pasekmes. Manytume, jog išgyvendinti prievartą vaikų atžvilgiu kaip neigiamą socialinį reiškinį Lietuvoje kol kas nėra jokių galimybių, kadangi dar net nepradėtas tikslingas ir kryptingas darbas, kovojant su priežastimis, nulemiančiomis jos atsiradimą.

⁵⁹ E.Karmaza. Prievarta prieš vaikus. Prevencijos strategijos policijos pareigūnams. - Vilnius: Pasaulio vaikų fondas, 2004.

IŠVADOS

Išanalizavus pagrindinius prievartos vaikų atžvilgiu teorinius bei praktinius prevencinius aspektus, galima būtų suformuluoti šias išvadas:

1. Atlikti tyrimai rodo, kad prievartos prieš vaikus atvejų skaičius nemažėja. Ši reiškinį lemia pagrindiniai veiksniai: nedarbas, skurdas, alkoholizmas bei visuomenės pasyvumas. Todėl siekiant suaktyvinti šio reiškinio prevenciją, pirmiausiai reikia kovoti su jį sąlygojančiomis priežastimis, o tai mūsų valstybėje labai sudėtinga, kadangi visuomenė dažnai atmeta naujoves ir nusistovėjusių tradicijų laužymus. Visuomenės sustabarėjimas ir abejingumas problemai leidžia progresuoti asocialiems reiškiniams.

2. Dažniausiai prievartą vaikai patiria dvejose socialinėse aplinkose: šeimoje ir mokykloje. Tai lyg tarpusavyje nesusietos, tačiau kartu ir neatskiriamos aplinkos. Vaikas daugiausiai laiko praleidžia būtent šiose aplinkose, todėl reikia stengtis vaikui sukurti teigiamą ir jaukią aplinką. Remiantis atliktais tyrimais, darytina išvada, jog nei mokykla, nei šeima nėra apsaugotos nuo neigiamo poveikio vaikams. Būtinai vaikų ir suaugusiųjų švietimas, didesnis informuotumas apie vaiką traumuojančius reiškinius, pasekmes ir įtaką jų tolimesniam gyvenimui.

3. Asocialios ir nepilnos šeimos – didžiausias rūpestis kovoje su prievarta vaikų atžvilgiu. Tyrimo metu pasitvirtino pirma hipotezė, kad dažniausiai prievartą patiria vaikai iš asocialių bei nepilnų šeimų, o taip pat ir globos namų. Visi nepilnoje šeimoje ar globos namuose užaugę respondentai akcentavo, jog vaikystėje jiems teko patirti prievartą. Net **33,3 %** suaugusiųjų vaikystėje patyrusių prievartą, ir šiuo metu turinčių bent po vieną vaiką, teigė, kad prievartą patiria ir jų vaikai. Prievarta gimdo prievartą. „Gatvės vaikai“ papuola į vieną iš rizikos patirti prievartą vaikų grupių.

4. Visuomenės nuostatos dėl griežto vaikų auklėjimo netinkamomis priemonėmis ir metodais žaloja socialinių vertybių sistemos supratimą, traumuoja tiek pačią šeimą, kaip atskirą socialinį darinį, tiek šeimos narius ir įtakoja neigiamus reiškinius joje augančių vaikų atžvilgiu.

5. Tyrimo metu pasitvirtino antra hipotezė, kad Jurbarko rajone dažniausiai prieš vaikus naudojama fizinis (**38 %**) ir psichologinis (**52 %**), rečiau – seksualinis smurtas, traumuojantis vaiko psichosocialinę raidą. Fizinę prievartą dažniausiai patiria berniukai (**73,7 %**), seksualinę - beveik visada – mergaitės. Vaiko lytis neturi reikšmės emocinės prievartos ir apleidimo atžvilgiu. Visose socialinės rizikos šeimose egzistuoja apleidimas ir nepriežiūra. Socialinės rizikos šeimų skaičius auga, todėl daugėja labiau nepriežiūrėtų ir apleistų šeimų. Kiekvienai socialinės rizikos šeimai vidutiniškai tenka po **2,8 vaiko**, taigi, kasmet nuo nepriežiūros Jurbarko rajone kenčia apie **340 vaikų**.

6. Lietuvoje informaciją apie vaikų patiriamą seksualinę bei fizinę prievartą kaupia ir saugo policija, teismai, sveikatos priežiūros įstaigos, rajonų ir savivaldybių teisių apsaugos tarnybos, netgi nevyriausybinės organizacijos, kurių paskirtis – vaiko teisių apsauga. Turima medžiaga labai įvairi ir netiksli, nėra atlikta mokslinių tyrimų, kurie padėtų įvertinti prievartos prieš vaikus mastą Lietuvoje. Emocinės prievartos paplitimas Lietuvoje iš viso neregistruojamas. Pateikiama oficiali statistika nėra atspindi realios situacijos. Tyrimo metu pasitvirtino trečia hipotezė, nes nustatyta, jog iš **65 vaikų**, patyrusių bet kurią iš prievartos rūšių, pagalbos kreipėsi tik **11**. Tai lemia nepasitikėjamą esančiomis institucijomis, kurių pagrindiniai tikslai ir uždaviniai kovoti su prievartos prieš vaikus reiškiniu bei padėti nukentėjusiajam vaikui.

7. Jurbarko rajone reikalingos įstaigos, galinčios teikti efektyvią pagalbą vaikams, patyrusiems ne tik smurtinę, bet ir psichologinę prievartą. Taip pat būtina tobulinti su šiais vaikais dirbančių specialistų kvalifikaciją.

8. Vaikų apklausos rodo, jog būtina diegti visiems vaikams prieinamą ir patikimą apsaugos nuo smurto ir prievartos institucijų sistemą, kadangi daugelis apklaustųjų nurodo žinantys tik vieną instituciją, į kurią galėtų kreiptis patyrę prievartą – policiją. Koordinuotumas ir glaudesnis bendradarbiavimas tarp esančių teisėsaugos institucijų, vaikų teisių apsaugos tarnybų, nevyriausybinių organizacijų, socialinių darbuotojų, mokyklų bei medicinos įstaigų bent laikinai galėtų užtikrinti efektyvesnę darbą prievartos prieš vaikus srityje bei nustatant prievartos faktus ir teikiant pagalbą vaikams.

9. Atliktų tyrimų metu nustatyta vaikų socialinių įgūdžių stoka. Socialiniai įgūdžiai, kurių dėka vaikas gali apsisaugoti prievartos grėsmės atveju, nėra pakankamai išvystyti. Rengiamomis kompleksinėmis programomis rajone vaikai dažniausiai yra mokomi, ko negalima daryti, bet ne to, ką reikėtų daryti.

10. Analizuojant Jurbarko rajone esančią padėtį dėl institucijų, galinčių padėti nukentėjusiems vaikams, nustatyta, kad rajone nėra nei krizių centro, nei kitokio pobūdžio organizacijų galinčių padėti vaikams, patyrusiems prievartą, čia veikia tik merdintis Jaunimo užimtumo centras „Mes“. Vaikų užimtumo problema Jurbarko rajone sąlygoja prievartos paplitimą pačių vaikų tarpe, kas įvardijama kaip vienas iš vaikų nusikalstamumą įtakojančių veiksnių.

SIŪLYMAI IR REKOMENDACIJOS

1. Skatinti visuomenės švietimą prievartos prieš vaikus srityje rengiant tikslines programas tiek vaikams, tiek suaugusiems integruojant rajone esančias žiniasklaidos priemones bei suinteresuotų institucijų darbą. Programose numatyti labiausiai paplitusias prievartos vaikų atžvilgiu priežastis, įtakojančias reiškinių, pasekmes, galimus kovos būdus. Vaikams rengiamos programos nuo jau rengiamų turėtų skirtis kontekstu, tai neturėtų apsiriboti vaikų agitavimu nedaryti nusikaltimų, bet kartu jose turėtų būti akcentuojama, kaip išvengti nusikaltimo.

2. Esant galimybėms suderinus su Jurbarko rajono savivaldybės administracijos Švietimo skyriumi, Vaikų teisių apsaugos tarnyba, Jurbarko miesto bei kaimo mokyklose, diegti nuoseklus ir tęstinio vaikų mokymo sistemą, kaip spręsti kritines situacijas prievartos ar prievartos grėsmės atvejais. Papildomo ugdymo metu vaikai turėtų būti mokomi, kaip efektyviai reaguoti į tokį neigiamą aplinkos poveikį kaip emocinė, fizinė, seksualinė prievarta bei nepriežiūra. Taip pat lavinti vaikų socialinius įgūdžius, gerinti berniukų ir mergaičių gebėjimus spręsti problemas ir nepasimesti kritinėse situacijose, ugdyti vaikų savisaugos ir bendravimo įgūdžius, mokyti vaikus atpažinti įvairias prievartos formas, numatyti įvairius tokių situacijų sprendimus bei išsirinkti tinkamiausią sprendimą.

3. Vaikui, patyrusiam skriaudą būtina apsauga nuo besikartojančios prievartos ir rehabilitacija, todėl, Jurbarko rajono savivaldybės lygmenyje rekomenduotina plėsti tikslinį finansavimą vaikų teisių apsaugos srityje ir steigti institucijas bei organizacijas, galinčias padėti krizės paveiktiems vaikams, įsteigiant „Vaiko kambarį“ ar panašaus pobūdžio krizių centrą, kuriame dirbtų visų sričių specialistai: medikai, psichologai, socialiniai darbuotojai, policijos pareigūnai. Tokiame centre vaikui turėtų būti suteikiama ne tik psichologinė pagalba, bet kartu ir pastogė sunkiu krizės išgyvenimo metu.

4. Siekiant mažinti smurtą pačių vaikų tarpe, skatinti vaikų užimtumą rajone, steigiant sportinės, intelektualios ar meninės veiklos klubus, propaguoti sveiką vaikų gyvenimą. Atsižvelgiant į tai, jog daugelis užklasinės veiklos būrelių yra mokami, ir dėl to nėra prieinami vaikams iš probleminių ar skurdžiai gyvenančių šeimų, siūlytume kreiptis dėl papildomo finansavimo į vietos verslininkus bei savivaldybę. Steigti labdaros fondą apleistų vaikų gyvenimui palengvinti bei jų užimtumui skatinti.

5. Pasitelkus esančias teisėsaugos, švietimo įstaigų, socialinių darbuotojų bei medicinos įstaigų darbuotojų, taip pat ir psichiatrų pajėgas, rengti seminarus suaugusiems apie gyvenimo krizes, įtakojančias smurtą šeimoje ir prievartą prieš vaikus, tarpininkavimą konflikto metu, vaikų auklėjimą efektyvesnėmis ir demokratiškesnėmis priemonėmis.

6. Didėjant visuomenės susidomėjimu interneto paslaugomis, siūlyti Jurbarko rajono savivaldybės administracijos Vaiko teisių apsaugos tarnybai sukurti internetinį puslapį, kuriame būtų publikuojama informacija apie rajone vykstančius neigiamus socialinius reiškinius, jų priežastis ir pasekmes; vaikams būtų teikiama šviečiamojo pobūdžio informacija, kaip atpažinti prieš juos naudojamą prievartą, kaip elgtis konkrečioje situacijoje, kur kreiptis patyrus prievartą, patarimai ir pasiūlymai vaikams ir pan. Tokio internetinio puslapio sukūrimas teiktų visapusišką pagalbą visoms su šiuo reiškiniu kovojančioms institucijoms.

7. Skatinti bendradarbiavimą tarp institucijų, dirbančių su rizikos grupės vaikais, siekiant vykdyti prievartos prieš vaikus prevenciją, kuriant koordinuotą tarpusavyje bei efektyvią darbo sistemą. Siūlyti suinteresuotoms institucijoms keistis turima informacija apie šeimas, priklausančias rizikos grupėms ir kt., pvz., kiekvieną savaitę rengti susitikimus Jurbarko rajono policijos komisariatare, kur būtų aptariamose darbo gairės ir paskirstomi einamieji darbai.

8. Aktyvinti policijos nepilnamečių inspektorių darbą rizikos vaikų grupėse, neapsiriboti vien lankymusi šeimose, bet kartu ir užsiimti profilaktiniu mokymu.

9. Suderinus su Jurbarko rajono savivaldybe gauti didesnę finansavimą socialinės apsaugos srityje ir rengti rajono ribose socialinius projektus, skatinančius remti neprižiūrėtus vaikus.

10. Siūlyti Jurbarko rajono policijos komisariato vadovybei specializuoti vieną ar kelis pareigūnus tirti nusikalstamas veikas, susijusias tik su nepilnamečių nusikalstamumu ar nusikalstamumu prieš nepilnamečius, ir tuo pačiu gilinti šių pareigūnų žinias specializuotoje srityje, kadangi šiuo metu su nepilnamečiais nukentėjusiais bei kaltininkais dirba ne tik nepilnamečių reikalų inspekcijos pareigūnai, bet ir kriminalinės policijos darbuotojai bei apylinkės inspektoriai.

11. Aktyvinti Jurbarko rajono prokuratūros veiklą, neapsiribojant vien statistinių duomenų apie įvykdytas nusikalstamas veikas rinkimu ir teikimu aukštesnėms instancijoms. Siūlytume prokuratūrai rengti informacinius leidinius apie ikiteisminio tyrimo privatus kaltinimo bylose subtilybes ir nukentėjusiųjų teisinę padėtį jų metu, kadangi, kaip žinia, dauguma nusikalstamų veikų, inkriminuojamų kaip privatus kaltinimo bylų veikų, lieka latentinėmis. Vaikams padaromi sužalojimai nežymūs, kas lemia tyrimų „nurašymą“ privatus kaltinimo byloms taip tik dar labiau paslepiant problemos sunkumą.

12. Tobulinti teisėsaugos institucijų, socialinių darbuotojų bei kitų suinteresuotų institucijų darbuotojų kvalifikacijos kėlimą šioje srityje, žinių gilinimą bei kiekvienos institucijos funkcijų ir uždavinių atskyrimą.

13. Nustatyti bei sureguliuoti prievartą vaiko atžvilgiu naudojusio asmens teisinę padėtį bei atsakomybę. Besikartojančios prievartos atveju atskirti vaiką nuo smurtaujančio asmens. Tai turėtų atsispindėti priimamuose teisėsaugos institucijų sprendimuose dėl prievartos faktų.

LITERATŪROS SĄRAŠAS

1. Lietuvos Respublikos Konstitucija, 1992 m. spalio 25 d. // Valstybės žinios, 1992, Nr.33-1014.
2. Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas, 2000 m. rugsėjo 26 d. // Valstybės žinios, 2000, Nr. 89-2741.
3. Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymas, 1996 m. kovo 14 d. // Valstybės žinios 1996, Nr. 33-807.
4. Lietuvos Respublikos Išmokų vaikams įstatymas, 1994 m. lapkričio 3 d. // Valstybės žinios, 1994, Nr.89-1706.
5. Lietuvos Respublikos Vaiko teisių kontrolieriaus įstatymas, 2000 m. gegužės 25 d., // Valstybės žinios, 2000, Nr. 50-1432.
6. Lietuvos Respublikos Švietimo įstatymas, 2003 m. birželio 17 d. // Valstybės žinios, 1991, Nr. 23-593; 2003, Nr. 63-2853.
7. Lietuvos Respublikos Nepilnamečių nuo neigiamo viešosios informacijos poveikio įstatymas, 2002 m. rugsėjo 10 d. // Valstybės žinios, 2002, Nr. 91-3890.
8. Bendrieji vaiko teisių apsaugos tarnybų nuostatai, Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimas Nr. 1983, 2002 m. gruodžio 17 d. // valstybės žinios, 2002, Nr. 120 – 5415.
9. Lietuvos Respublikos Generalinio prokuroro nurodymas Nr. 143 „Dėl nukentėjusiųjų nuo smurto vaikų teisių ir teisėtų interesų gynimo“, 2002 m. spalio 16 d.
10. Jungtinių Tautų Vaiko teisių konvencija, 1989 m. lapkričio 20. // Valstybės žinios, 1995, Nr. 60-1501.
11. Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija, 1950 m. lapkričio 4 d. // Valstybės žinios, 1995, Nr. 40-987.
12. Konvencija „Dėl vaikų apsaugos ir bendradarbiavimo tarptautinio įvaikinimo srityje, 1993 05 29. // Valstybės žinios, 1997, Nr. 101-2550.
13. Konvencija "Dėl tarptautinio vaikų grobimo civilinių aspektų", 1980 m. spalio 25 d. // Valstybės žinios, 2002, Nr. 51-1932.
14. Europos konvencija prieš kankinimą ir kitokį žiaurų, nežmonišką ar žeminantį elgesį ir baudimą, 1987 m. lapkričio 26 d. // Valstybės žinios, 1998, Nr. 86-2393.
15. Konvencija Nr. 182 „Dėl nepriimtino vaikų darbo uždraudimo ir neatidėliotinių veiksmų tokiam darbui panaikinti“, 1999 m. birželio 17 d. // Valstybės žinios, 2003, Nr. 49-2161.
16. Europos Tarybos bendrųjų veiksmų aktas „Dėl kovos su nelegalia prekyba žmonėmis ir seksualiniu vaikų išnaudojimu“, 1997 m. vasario 24 d.

17. Socialinis ugdymas IX dalis. Socialinė pedagogika: teorija ir praktika. – Vilnius: Vilniaus pedagoginio universiteto Socialinės pedagogikos katedra, 2005.
18. G.Babachinaitė, A.Gutauskas, G.Jurgelaitienė ir kt. Nusikalstamumo ir kitų nepageidautinų socialinių procesų prevencijos problemos bei jų sprendimas Europos valstybėse. – Vilnius: Lietuvos teisės universitetas, 2003.
19. G.Babachinaitė. Smurtiniai nusikaltimai Lietuvoje. // Jurisprudencija. – Vilnius. 1999, t. 12(4).
20. G.Babachinaitė, A.Čepas, A.Dapšys ir kt. Nepilnamečio asmenybė ir nusikalstamumas. - Vilnius: Mintis, 1984.
21. Kas gresia tavo vaikui? - Vilnius: Dvasinės paramos namai, 2000.
22. Bendroji bazinio mokymo bei specializuotos tobulinimosi programos prieš vaikų komercinį seksualinį išnaudojimą ir seksualinę prievartą. - Vilnius: Socialinės apsaugos ir darbo ministerija, 2001.
23. V.Sruoga, B.Jakubkaitė. Emocinė, fizinė ir seksualinė prievarta prieš vaikus. - Vilnius: Adomo Jakšto spaustuvė, 2002.
24. G.Kvieskienė. Socializacija ir vaiko gerovė. – Vilnius: Vilniaus pedagoginis universitetas, 2003.
25. N.Grigutytė, E.Karmaza, S.Kemerienė. Vaikų, patyrusių seksualinę prievartą, ir jų artimųjų reabilitacija ir reintegracija. Metodinės rekomendacijos psichologams. - Kaunas: Arx Baltica, 2004.
26. E.Karmaza. Prievarta prieš vaikus. Prevencijos strategijos policijos pareigūnams. - Vilnius: Pasaulio vaikų fondas, 2004.
27. E.Kasperavičiūtė. Kitos spalvos saulė. – Vilnius: Pasaulio vaikų fondas, 2003.
28. Teisiniai patarimai smurtą patyrusiai moteriai. - Vilnius: Moterų informacijos centras, 2003.
29. Praktiniai patarimai smurtą patyrusioms moterims. – Vilnius: Deiva, 1999.
30. A.Pėstininkas. Nusikaltimai asmeniui. – Vilnius: Mintis, 1984.
31. J.Bluvšteinas. Kriminologija. - Vilnius: Pradai, 1994.
32. Nepilnamečių kriminalinė justicija. Kvalifikacijos kursų paskaitų medžiaga. – Vilnius: Vidaus reikalų ministerija, 2002.
33. K. Herrerias. Pokalbis su tėvais apie prievartą. – Vilnius: RUL Vaiko raidos centras, programa „IT-Vaikų namas“, 2002.
34. Vaikų krizės ir tarpžinybinio darbo pasidalinimas. – Vilnius: Amade Lietuva, RUL vaiko raidos centras, 2001.

35. Ž.Arlauskaitė. Tikra knygelė apie skriaudą suaugusiems ir jų vaikams. I dalis suaugusiems. – Vilnius: Polium, 1998.
36. T.Rudzkiš, R.Uscila, S.Starkus. Kriminologinių tyrimų metodika. – Vilnius: Lietuvos teisės akademija, 2000.
37. R.Žibaitis. Šeima ir asmenybės ugdymas. – Vilnius: Filosofijos ir sociologijos institutas, 1995.
38. S.Harland. Hiperaktyvus ar labai gabus? Patarimai tėvams. – Vilnius: Presvika, 2005.
39. N.Grigutytė, M.Radušis, E.Kasperavičiūtė ir kt. Lietuvos specialistai – apie vaikų seksualinę prievartą. – Vilnius: RUL Vaiko raidos centras, 2002.
40. N.Grigutytė, E.Karmaza, S.Kemerienė. Vaikų, patyrusių seksualinę prievartą, ir jų artimųjų reabilitacija ir reintegracija. Metodinės rekomendacijos socialiniams darbuotojams ir socialiniams pedagogams. – Kaunas: Arx Baltica, 2004.
41. J.Gincman, B.Palavinskienė. Smurtas moterų ir vaikų atžvilgiu. Teisiniai medicininiai smurto aspektai. – Vilnius: Lietuvos teisės universitetas, 2002.
42. L.Bulotaitė, R.V.Pivorienė, N.Sturlienė. Drauge su vaiku...Psichologo patarimai tėvams. – Vilnius: Švietimo ir mokslo ministerija, 2001.
43. D.Selmistraitienė. Kaip padėti vaikams ir paaugliams, patyrusiems seksualinę skriaudą. - Vilnius: Švietimo aprūpinimo centras, 2003.
44. V.Šlapkauskas. Mokykla ir nusikalstamumo prevencija. – Vilnius: Leidybos centras, 1996.
45. G. Sakalauskas. Nusikalstamumas (10 skyrius) // Pranešimas apie žmogaus socialinę raidą Lietuvoje 1999. – Vilnius: Jungtinių Tautų Vystymo Programa, 1999. P. 147.
46. V.Justickis. Kriminologija. Vadovėlis. 1 dalis. – Vilnius: Lietuvos teisės universitetas, 2001.
47. Nepilnamečių teisių apsauga ir jų nusikalstamumo prevencijos problemos Lietuvoje. Lietuvos Respublikos Generalinės prokuratūros mokymo centras Amerikos teisininkų asociacijos vidurio ir rytų Europos teisinės iniciatyvos programa. – Vilnius. 2000.
48. Jungtinių tautų Biuras Vienoje. Socialinės raidos ir humanitarinių reikalų centras. Kovos su buitiniu smurtu būdai: įvairių šalių patirties apibūdinimas. – Vilnius: Moterų informacijos centras, 1998.
49. Jovaišas K. LR Konstitucijos 22 straipsnio komentaras. // LR Konstitucijos komentaras. 1 dalis. – Vilnius: Teisės institutas, 2000.
50. M.Leliūgienė. Kompleksinis darbas su šeima. Socialinė pedagogika: teorija ir praktika. Socialinis ugdymas IX. –Vilnius: UAB Baltijos kopija, 2005.
51. D.G.Myers. Psichologija. 1999, Kaunas. UAB „Poligrafija ir informatika“.

52. Smurtas prieš moteris ir vaikus Lietuvoje., - Vilnius, Vilniaus universitetas. Moterų studijų centras, 1997.
53. Interpol Working Group on Trafficking in Women for Sexual Exploitation. Best Practice Guidance Manual for Investigators. Second Editon. 2005, Interpol Logo.
54. K.Smironova. Prievarta prieš vaikus: http://viesoji.policija.lt/index.php?page_id=64. Prisijungimo laikas: 2005 spalio 7 d.
55. S.Stanaitienė. Vaikų krizės: <http://www.medicine.lt/straipsnis.asp?StraipsnioID=6197>. Prisijungimo laikas: 2005 m. spalio 7 d.
56. R.Uscila. Duomenys apie nukentėjusius vaikus (iki 18 metų) per 2003 m. gegužės – gruodžio ir 2004 m. sausio birželio mėn.: http://www.nplc.lt/aukos/statistika/Aukos_vaikai_2003-2004_stat.pdf. Prisijungimo laikas: 2005 m. spalio 4 d.
57. R.V.Pivorienė. Vaikų savižudybės: <http://media.search.lt/GetFile.php?OID=92987&FID=270129>. Prisijungimo laikas: 2005 m. rugsėjo 5 d.
58. I.Čepulskaitė. Visuomenės problema: savižudybė: <http://www.sociumas.lt/Lit/Nr6/savizudybe.asp>. Prisijungimo laikas: 2005 m. spalio 13 d.
59. B.Palavinskienė. Užsienio valstybių (JAV, Vakarų Europos ir Skandinavijos šalių) ir jų institucijų bei visuomenės strategija ir taktika, kovojant su smurtiniais nusikaltimais. Santrauka: <http://www.lygus.lt/mic/index6.htm>. Prisijungimo laikas: 2005 m. lapkričio 3 d.
60. <http://www.children.lt/straipsnis.php?ID=1>. Prisijungimo laikas: 2005 m. rugsėjo 9 d.
61. <http://www.vaikunamas.lt/magazine/site01/fizine.html>. Prisijungimo laikas: 2005 m. rugpjūčio 14 d.
62. <http://www.therapistfinder.net/Child-Abuse/Emotional-Abuse.html>. Prisijungimo laikas: 2005 m. spalio 7 d.

Interneto svetainės:

<http://www.nplc.lt>

<http://www.vjrt.lt>

<http://www.rafaelis.lt>

<http://www.ombudsnet.org>

<http://www.sos-kaimas.lt>

<http://vaikams.lrs.lt>

<http://www.saugus-vaikas.lt/skaitykla.html>

<http://www.lygus.lt/mic>

Papildomi šaltiniai:

1. MRU TMI Jurbarko ekspertinio poskyrio „Nukentėjusiųjų asmenų“ žurnalai nuo 2000 m. sausio mėn. iki 2005 m. spalio mėn.;
2. Jurbarko rajono apylinkės prokuratūros ataskaitos pagal 2002 m. spalio 16 d. LR Generalinio prokuroro nurodymą Nr. 143 už 2003 – 2005 metus;
3. Jurbarko rajono policijos komisariato „Baudžiamųjų bylų (medžiagų) ir asmenų padariusių nusikaltimus, registracijos žurnalai“ / „Pareiškimų ir pranešimų apie nusikaltimus apskaitos knygos“ už 2000 – 2005 metus.

PRIEVARTOS PRIEŠ VAIKUS PROBLEMA JURBARKO RAJONE KRIMINOLOGINIŲ ASPEKTU

***Pagrindinės sąvokos:** fizinė prievarta, seksualinis vaikų išnaudojimas, emocinė prievarta, vaikų nepriežiūra, savižudybė, šeima, prievartos paplitimas, prevencija.*

SANTRAUKA

Vaikai, kaip ir suaugusieji, turi prigimtines teises, kurių niekas negali nei atimti, nei apriboti, tačiau jų realizuoti dėl savo neveiknumo negali, todėl jie labiausiai pažeidžiami ir neapsaugoti mūsų visuomenės nariai. Darbe tiriama prievarta prieš vaikus kaip progresuojantis neigiamas socialinis reiškinys, kurio mastą nustatyti sunku, o sustabdyti jos plitimą, praktiškai neįmanoma. Lietuvoje renkami oficialūs statistiniai duomenys neatskleidžia egzistuojančių problemų, visiškai neregistruojami dažniausiai pasitaikančios emocinės prievartos prieš vaikus atvejai.

Prievarta prieš vaikus pasireiškia įvairiomis formomis: fiziniu bei psichologiniu smurtu, seksualiniu išnaudojimu ir nepriežiūra. Jurbarko rajone vaikai dažniausiai patiria fizinę ir emocinę prievartą. Didžiausią problemą kelia rajone esančios probleminės ir nepilnos šeimos, kadangi jose augantys vaikai dažniausiai tampa prievartos aukomis. Visose socialinės rizikos šeimose augantys vaikai nepriežiūrimi ir apleisti. Su prievartos atvejais vaikai susiduria kasdien dažniausiai juos supančioje aplinkoje – šeimoje ir mokykloje. Nors prievartos atvejų nemažėja, besikreipiančiųjų pagalbos vaikų skaičius nekinta, tai lemia vaikų nepasitikėjimas esančiomis institucijomis ir jose dirbančių darbuotojų kvalifikacijos stoka. Nusikaltimai vaikų atžvilgiu vieni latentiškesni. Prievartą ir smurtą įtakojantys veiksniai įvairūs, pasekmės skaudžios. Sunku kalbėti apie kovą su šiuo reiškiniu, kadangi visuomenė linkusi šalintis šios problemos, išreikšdama pasyvų požiūrį. Padėti vaikams gali tik efektyvi ir gerai koordinuota pagalbos sistema. Darbe atlikti tyrimai: Mykolo Romerio universiteto Teisės medicinos instituto Jurbarko ekspertinio poskyrio dokumentų analizė, vaikų bei visuomenės apklausa, rodo, kad Jurbarko rajone trūksta institucijų, krizių centrų, galinčių pagelbėti prievartą patyrusiems vaikams, reabilituoti juos ir atstatyti tolimesniam gyvenimui.

THE PROBLEM OF CONSTRAINT AGAINST CHILDREN IN JURBARKAS DISTRICT BY CRIMINOLOGY ASPECT

Keywords : *the physical constraint, sexual exploitation of children, psychical constraint, neglect of children, suicide, family, spread of constraint, prevention.*

S U M M A R Y

Children have the same birthrights as adults. Nobody can restrict them or take it away. Children can not realize their birthrights, for their disability. This explains the reason, why children are most vulnerable and undefended members of our society. In this research, the constraint against children is described as negative and progressive social phenomenon. Actually, it is hard to evaluate gauge of this phenomenon and stop it is almost impossible. The official statistics do not reveal current situation and problems. For instance the psychical constraint is not registered at all in Lithuania.

The constraint against children displays by various forms: physical and psychical violence, sexual exploitation and neglect of children. In Jurbarkas district, as research showed, children mostly suffer from physical and psychical violence. The cause of it is problematic and incomplete families, as children in such families become victims of violence. All children, who grow up in social risk families were neglected. Children daily face violence especially at schools and families. Although number of cases of violence is not decreasing, but the figure of children seeking for help is the same as they do not apply to competitive authorities due to a distrust and lack of competence of staff working in such institutions. Crimes against children are most latent crimes. Violence and constraint against children are influenced by many reasons and factors, but results of it are very painful and harmful. It is hard to speak about the fight against this phenomenon, because our society tries to avoid this problem by expressing passive point of view of existing problem. Only well created effective and coordinated system could help children, who suffer violence and constraint.

The analyze of documents of Jurbarkas Expertise Subdivision of Institute of Forensic Medicine of Mykolas Romeris University, and survey of children and society showed that Jurbarkas district has shortage of specialized institutions, crisis centers for abused children who would be able to help such children, rehabilitate and regenerate them to their further lives.

ANONIMINĖ ANKETA
Prievartos prieš vaikus Jurbarko rajone paplitimui nustatyti
(anketuojami - vaikai)

Ši anketa skirta MRU magistrantūros studijų studentės moksliniam tiriamajam darbui. Tyrimo metu gauti duomenys nebus spausdinami ar kitaip viešinami. Šia anketa tikimės išsiaiškinti prievartos prieš vaikus paplitimą Jurbarko rajone.

Paaškinimai, reikalingi pildant anketą: anketa sudaroma iš eilės klausimų, į kuriuos tikimės gauti Jūsų atsakymus. Teisingą atsakymą pasirinkite iš Jums pateiktųjų, o nesant atsakymų variantuose Jums tinkamo atsakymo, įrašykite savo atsakymą.

DUOMENYS APIE ASMENĮ

1. Vaiko lytis (tinkamą pažymėti):

- vyras;
 moteris;

2. Vaiko amžiaus grupė:

- 15 – 16 m.;
 17 – 18 m.

3. Vaiko gyvenamoji vieta:

- kaimas;
 miestas.

4. Užimtumas:

- mokotės bendrojo lavinimo mokykloje;
 mokotės profesinėje mokykloje;
 niekur nesimokote, tačiau dirbate;
 niekur nesimokote ir nedirbate.

5. Jūs esate patyręs prievartą:

- taip;
 ne.

6. Jūsų patirta prievarta:

- fizinė;
 seksualinė;
 emocinė;
 apleidimas/nesirūpinimas.

7. Jūs patyrėte prievartą šiomis aplinkybėmis:

- užpuolimo metu;
 šeimyninio kiviščio metu;
 išgertuvių metu;
 kita.

8. Ar kreipėtės pagalbos dėl patirtos prievartos?

- Jei ne, tai kodėl?

.....
(įrašykite savo nuomonę)

- Jei taip, ar tai buvo veiksminga

.....
(įrašykite savo nuomonę)

9. Jei ateityje prieš Jus būtų panaudota prievarta, kur Jūs pirmiausiai kreiptumėtės?

- Į policiją;
 į prokuratūrą;
 į socialinį pedagogą;
 papasakotumėte artimam žmogui;
 niekam apie tai nesakytumėte;
 kita

.....

(įrašykite savo nuomonę)

10. Kokias Jūs žinote institucijas bei organizacijas Jurbarko rajone, galinčias Jums padėti patyrus prievartą?

.....

(įrašykite Jums žinomas)

FIZINĖ PRIEVARTA

11. Esate patyrę fizinę prievartą:

- taip;
 ne.

12. Sužalojimo mechanizmas:

- buku daiktu.....
- aštriu daiktu.....
- nudegimas (terminis, cheminis)
- šautinis.....
- sprogdintinis.....
- apsinuodijimas.....

(įrašykite kokiu daiktu Jūs buvote sužalotas ar kokia medžiaga apsinuodijote)

13. Sužalojimo sunkumo laipsnis:

- nekonstatuotas;
- nežymus sveikatos sutrikdymas;
- nesunkus sveikatos sutrikdymas;
- sunkus sveikatos sutrikdymas.

14. Subjekto santykis su auka (tinkamą pažymėti):

- tėvas;
- motina;
- patėvis;
- pamotė;
- brolis/sesuo;
- kt.
giminaitis.....
- pažįstamas
asmuo.....
- nepažįstamas
asmuo.....

SEKSUALINĖ PRIEVARTA

15. Esate patyrę seksualinę prievartą :

- taip;
- ne.

16. Patirdamas seksualinę prievartą Jūs buvote sumuštas(-a):

- taip;
- ne.

17. Patiriant seksualinę prievartą Jums buvo grasinta:

- taip;
- ne.

18. Jūs buvote lytiškai subrendę:

- taip;
- ne.

19. Su Jumis buvo atliekami tvirkinamieji veiksmai:

- kontaktinis.....
- vizualinis.....

(įrašykite tinkamą)

20. Jūs buvote seksualiai išnaudotas kitų žmonių akivaizdoje:

- taip;
- ne.

21. Jei Jūs buvote išžagintas (-a), tai buvote išžagintas (-a):

- oraliniu būdu;
- vaginaliniu būdu;
- analiniu būdu.

22. Subjekto santykis su auka (tinkamą pažymėti):

- tėvas;
- motina;
- patėvis;
- pamotė;
- brolis/sesuo;
- kt. giminaitis.....
- pažįstamas
asmuo.....
- nepažįstamas
asmuo.....

23. Smurtautojų skaičius aukos atžvilgiu:

- vienas;
- du;
- trys ir daugiau.

EMOCINĖ PRIEVARTA

24. Jūsų patirta emocinė prievarta pasireiškė :

- atmetimu;
- izoliavimu;
- terorizavimu;
- ignoravimu;
- gąsdinimu, tvirkinimu.

25. Emocinė prievarta patirta iš :

- artimų šeimos narių;
- giminėje;
- mokykloje;
- bendraamžių tarpe;
- kitų asmenų.

26. Kaip tai įtakoja Jūsų gyvenimą? Jūs:

- nekreipiate į tai dėmesio;
- apie patirtą emocinę prievartą Jūs pranešėte vaikų teises ginančioms institucijoms;
- stengiatės kuo daugiau bendrauti su Jums patikimais asmenimis;
- užsitarote savyje su šiomis problemomis.
- kita

.....
.....

(įrašykite savo nuomonę)

APLEIDIMAS

27. Esate patyręs (patiriate) apleidimą, t.y. jus artimieji yra palikę, jums nesirūpino, neteikė šilumos, būsto bei maisto:

- taip;
- ne.

28. Jūs apie tai kalbate su žmonėmis:

- taip;
- ne.

PRIEVARTOS ĮTAKA GYVENIME

29. Kaip Jūs manote, ar prievarta, kurią Jūs patyrėte toliau įtakos Jūsų gyvenimą? Jūs:

- elgsitės, kaip ir tie asmenys, kurie naudojo prievartą prieš Jus;
- darysite viską atvirkščiai, kad to išvengtumėte;
- Jūs nekreipsite dėmesio į patirtą prievartą;
- kita

.....
.....
(įrašykite savo nuomonę)

30. Ar Jūs manote, kad Jums reikalingos papildomos žinios apie prievartą prieš vaikus?

- taip;
- ne;
- neturiu nuomonės.

31. Kaip, Jūsų nuomone, būtų galima užkirsti kelią prievartai prieš vaikus?

.....
.....
.....
.....
.....
.....

(įrašykite savo nuomonę)

Jūsų pageidavimai ir papildymai

.....
.....
.....
.....

Nuoširdžiai dėkojame už sugaištą laiką.

ANONIMINĖ ANKETA
Visuomenės reakcija į prievartos prieš vaikus Jurbarko rajone reiškinių
(anketuojami – suaugę asmenys)

Ši anketa skirta MRU magistrantūros studijų studentės moksliniam tiriamajam darbui. Tyrimo metu gauti duomenys nebus spausdinami ar kitaip viešinami. Anketa siekiama nustatyti prievartos prieš vaikus tendencingumą Jurbarko rajone bei visuomenės reakciją į šį reiškinių.

Paaiškinimai, reikalingi pildant anketą: anketa sudaroma iš eilės klausimų, į kuriuos tikimės gauti Jūsų atsakymus. Teisingą atsakymą pasirinkite iš Jums pateiktųjų, o nesant atsakymų variantuose Jums tinkamo atsakymo, įrašykite savo atsakymą.

DUOMENYS APIE ASMENĮ

1. Subjekto lytis:

- vyras;
- moteris.

2. Subjekto amžiaus grupė:

- 18-30 m.
- 31-41 m.
- 42-52 m.
- 53-63 m.
- 64 m. ir daugiau.

3. Subjekto gyvenamoji vieta:

- kaimas;
- miestas.

4. Išsilavinimas:

- pradinis;
- pagrindinis;
- vidurinis;
- spec. vidurinis;
- aukštesnysis;
- aukštasis.

5. Jūs turite vaikų:

- taip;
- ne.

6. Jūsų šeiminei padėtis :

- nevedęs (netekėjusi);
- vedęs (ištekėjusi);
- išsituokęs (išsituokusi);
- gyvenantis (gyvenanti) nereg. santuokoje;
- našlys (našlė).

7. Užimtumas:

- dirbantis (-i): privačiame sektoriuje, biudžetinėje įstaigoje (tinkamą pabraukti);
- dirbantis (-i) aptarnavimo sferoje;
- dirbantis (-i) tik laikinus darbus;
- pensininkas -(ė);
- moksleivis (-ė)/studentas (-ė);
- bedarbis (-ė);
- kita.....
(tinkamą įrašyti)

8. Jūs užaugote:

- šeimoje; (pilnoje su abiem tėvais)
- Jūsų tėvai buvo išsituokę, todėl augote su:
 - A) su motina;
 - B) su tėvu;
- pas kitus giminaičius (pvz., senelius);
- globos namuose.

9. Jūs esate vaikystėje patyręs (-usi) prievartą:

- fizinę prievartą;
- seksualinę prievartą;
- emocinę prievartą;
- apleidimą.

10. Ar Jūsų vaikai patiria prievartą? Jei taip, kokią prievartos rūšį jie patiria :

- fizinę prievartą;
- seksualinę prievartą;
- emocinę prievartą;
- apleidimą.

11. Jūs esate naudojęs prievartą prieš savo vaiką:

- fizinę:
 - taip;
 - ne;
- seksualinę:
 - taip;
 - ne;
- emocinę:
 - taip;
 - ne.
- Jūsų vaikas patyrė apleidimą/nesirūpinimą:
 - taip;
 - ne;

12. Jūsų manymu prieš Jūsų vaiką naudojama prievarta yra:

- „atlygis“ už netinkamą vaiko elgesį;
- subjekto emocinės pusiausvyros nestabilumo rezultatas;
- profilaktiška auklėjamoji priemonė;
- kita

.....

.....

(įrašykite savo nuomonę)

PRIEVARTA PRIEŠ VAIKUS JURBARKO RAJONE

13. Jūsų manymu daugiausiai vaikai patiria:

- fizinę prievartą;
- seksualinę prievartą;
- emocinę prievartą;
- apleidimą/nesirūpinimą.

14. Faktoriai, lemiantys prievartą prieš vaikus:

- ekonominė situacija (skurdas arba geros materialinės padėties buvimas);
- alkoholizmas;
- nebaudžiamumas;
- vaiką supanti aplinka;
- kita

.....

.....

(įrašykite savo nuomonę)

15. Ar, Jūsų nuomone, vaiko gyvenamoji vieta įtakoja prievartos atvejus prieš jį?

- taip, labiausiai kenčia:
 - kaimo vaikai;
 - miesto vaikai;
- ne.

16. Vieta, kur vaikai dažniausiai patiria:

- fizinę prievartą:
 - šeimos rate;
 - pažįstamų tarpe;
 - mokykloje;
 - viešojoje vietoje;
 - kt.

(įrašykite)
- seksualinę prievartą:
 - šeimos rate;
 - pažįstamų tarpe;
 - mokykloje;
 - viešojoje vietoje;
 - kt.

(įrašykite)
- emocinę prievartą:
 - šeimos rate;
 - pažįstamų tarpe;
 - mokykloje;
 - viešojoje vietoje;
 - kt.

(įrašykite)

17. Vaikų, patiriančių prievartą, amžius:

- fizinę prievartą dažniausiai patiria vaikai:
 - iki 5 m.;
 - 6-9 m.;
 - 10-13 m.;
 - 14-17 m.
- Seksualinę prievartą –
 - iki 5 m.;
 - 6-9 m.;
 - 10-13 m.;
 - 14-17 m.;
- Emocinę –
 - iki 5 m.;
 - 6-9 m.;
 - 10-13 m.;
 - 14-17 m.;

- Apleidimą/nesirūpinimą–
 - iki 5 m.;
 - 6-9 m.;
 - 10-13 m.;
 - 14-17 m.

18. Aplinka, kurioje augantys vaikai dažniausiai patiria:

- Fizinę prievartą :
 - vaikai iš tradicinės šeimos;
 - vaikai iš asocialios šeimos;
 - vaikai iš globos įstaigų;
 - vaikai iš nepilnos šeimos;
 - „gatvės vaikai“
 - vaikai iš aukšto socialinio sluoksnio šeimos;
- Seksualinę prievartą :
 - vaikai iš tradicinės šeimos;
 - vaikai iš asocialios šeimos;
 - vaikai iš globos įstaigų;
 - vaikai iš nepilnos šeimos;
 - „gatvės vaikai“
 - vaikai iš aukšto socialinio sluoksnio šeimos;
- Emocinę prievartą:
 - vaikai iš tradicinės šeimos;
 - vaikai iš asocialios šeimos;
 - vaikai iš nepilnos šeimos;
 - „gatvės vaikai“;
- Apleistumą:
 - vaikai iš asocialių šeimų;
 - vaikai iš nepilnų šeimų;
 - vaikai iš aukšto socialinio sluoksnio šeimos.

**PRIEVARTOS
PRIEŠ VAIKUS JURBARKO RAJONE
PREVENCINIAI ASPEKTAI**

19. Jūsų manymu prievartos prieš vaikus atvejų rajone:

- daugėja;
- mažėja;
- atvejų skaičius nekinta;

- neturiu nuomonės;
- kita

.....
(įrašykite tinkamą)

20. Jūsų manymu, vaikai yra pakankamai informuoti apie prieš juos naudojamą prievartą:

- taip;
- ne;
- neturiu nuomonės.

21. Jūsų nuomone, pirmiausiai vaikas, patyręs prievartą kreipiasi į:

- policiją;
- prokuratūrą;
- vaikų teisių apsaugos tarnybą;
- socialinį pedagogą;
- psichologą;
- organizacijas, kovojančias su prievarta prieš vaikus;
- pasipasakoja artimam žmogui;
- niekur nesikreipia.

22. Jūsų manymu, rajone yra vykdoma prievartos prieš vaikus prevencija:

- taip;
- ne;
- neturiu nuomonės.

23. Ar Jūs kada nors esate stebėjęs prievartos prieš vaiką faktą? Jei taip, kokių veiksmų ėmėtės?

- pranešėte atitinkamoms institucijoms, kad apsaugotumėte vaiką, patyrusį prievartą;
- nesiėmėte jokių veiksmų, kadangi Jūsų tai nelietė;
- kita

.....
(įrašykite tinkamą)

24. Kas, Jūsų manymu, įtakoja prievartą prieš vaikus šeimoje?

.....
.....
(įrašykite savo nuomonę)

25. Kas, Jūsų manymu, įtakoja prievartą prieš vaikus mokykloje?

.....
.....

(įrašykite savo nuomonę)

26. Kas, Jūsų manymu, įtakoja prievartą prieš vaikus viešoje vietoje?

.....
.....

(įrašykite savo nuomonę)

27. Jūsų manymu, vaikystėje patirta prievarta įtakoja žmogaus tolimesnį gyvenimą:

- teigiamai;
- neigiamai;
- sunku pasakyti;
- neturiu nuomonės.

28. Kaip manote, ar visuomenės informavimo priemonės (žiniasklaida, televizija, internetas) įtakoja prievartą prieš vaikus:

- teigiamai;
- neigiamai;
- sunku pasakyti;
- neturiu nuomonės.

29. Kaip, Jūsų nuomone, būtų galima užkirsti kelią prievartai prieš vaikus?

- daugiau informuoti visuomenę;
- skatinti vaikų švietimą šioje srityje;
- griežtinti bausmes asmenims, naudojantiems prievartą;
- diegti geresnę vaikų reabilitacijos sistemą;
- stiprinti visuomenės moralę;
- kita

.....
.....
.....
(įrašykite savo nuomonę)

Jūsų pageidavimai ir papildymai

.....
.....
.....
.....

Nuoširdžiai dėkojame už sugaištą laiką